

T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ PROGRAMI

XIX. YÜZYILIN SONLARI XX. YÜZYILIN BAŞLARINDA SİNOP
HAPİSHANESİ

NAZMİYE AKBEY

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Ferhat BERBER

MANİSA-2015

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 14/08/2015 tarih ve 21/2 sayılı toplantısında jürimiz tarafından Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 23. Maddesi gereğince Enstitümüz Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Yüksek Lisans Programı öğrencisi Nazmiye AKBEY'in "XIX. Yüzyılın Sonları XX. Yüzyılın Başlarında Sinop Hapishanesi" Konulu tezi incelenmiş ve aday 07/09/2015 tarihinde saat 10.30'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 90. dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna OY BİRLİĞİ
DÜZELTME yapılmasına * OY ÇOKLUĞU
RED edilmesine ** ile karar verilmiştir.

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.

** Bu halde adayın tez konusu değiştirilir veya adayın isteği halinde tezsiz yüksek lisans programına geçişi sağlanır.

BAŞKAN

Yrd. Doç. Dr. Ferhat BERBER

ÜYE

Yrd. Doç. Dr. Zafer ATAR

Evet

Hayır

ÜYE

Yrd. Doç. Dr. Kurtuluş DEMİRKOL

Evet

Tez, burs, ödül veya Teşvik programına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.

Evet Hayır

Tez, mutlaka basılmalıdır.

Evet Hayır

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır.

Evet Hayır

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Evet Hayır

Tez, basımı gereksizdir.

Evet Hayır

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “XIX. Yüzyılın Sonları XX. Yüzyılın Başlarında Sinop Hapishanesi” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

07.09.2015

Nazmiye AKBEY

ÖZET

XIX. YÜZYILIN SONLARI XX. YÜZYILIN BAŞLARINDA SİNOP HAPİSHANESİ

İnsanın doğasında var olan suç işleme potansiyeli, insanlık tarihi boyunca farklı olaylarda kendisini göstermiş ve toplumun sıradışı yönlerini yansıtmaması açısından her bilim dalı için ayrı bir önemi haiz olmuştur. Suç işlemekten hüküm giyen mahkumlar; yaptıkları hatanın bedelini dönemin şartlarına göre çeşitli cezalarla çekmiş; idareciler tarafından suçluların cezasını çekmesi ve en önemlisi pişman olması için yaptırımlar uygulanmıştır. İlkçağlarda suçlu cezasını bir mağarada ya da bir ağaca zincirlenerek çekerken, sonraki dönemlerde mahbes dediğimiz kavramdan hapishaneye geçilmiştir. Osmanlı Devleti'nde suçlular hapis cezasına çarptırılıp toplumdan soyutlanmış ve özellikle XIX. Yüzyılda hapisanelerin modernleşmesi için çaba gösterilmiştir. Coğrafi konumu ve yüksek duvarlarla çevrili bir kaleden meydana gelmesi nedeniyle, firar etmenin neredeyse imkansız olduğu Sinop Hapishanesi, kale içinde bulunması, siyasi suçluları ağırlaması, deniz kenarında olması ve mahkumları tarafından yazılan eserlerle meşhur olması yönüyle Osmanlı Devleti'ndeki çoğu hapishaneden farklı bir konumda olmuştur. Bu çalışmada Sinop Hapishanesi'nin XIX. ve XX. yüzyıllardaki durumu, mahkum profili, hapisane çalışanları, restorasyon süreçleri ve hapisane içindeki yaşantı incelenmiştir.

ABSTRACT

SİNOP PRİSON AT THE AND OF THE XIX. CENTURY AT THE BEGINNING OF THE XX. CENTURY.

The potential for crime that existed in human nature has shown itself in different events throughout human history and has a different importance for each of the disciplines in terms of reflecting the external aspects of the society. Convicted prisoners attracted penalty various fines according to terms of the period, to be the criminals punished and the most important to have no regrets sanctions have been implemented. While guilty attracted penalty in cave or by chaining to a tree at the first era, in the next times to be passed to prison from 'mahbes' concept. Criminals have been punished to prison fines by isolation from society and especially efforts have been made to the modernization at XIX. century in Ottoman Empire. Due to its geographical location and the occurrence of a high walled fortress, escaped where it is almost impossible to Sinop Prison has separated most of prison in the Ottoman Empire in terms of the presence in the castle, political prisoners and accommodating, the direction is famous for its work, written by being near the sea and prisoners. In this study, the economic situation of Sinop Prison, the prisoners profile, prison employees, it spent the restoration process and the life in prison belonging to XIX. and XX. century was examined.

TEŐEKKÜR

Çalıőmamın her aőamasında bana samimiyetle destek olan, bilgi ve deneyimleri ile yol gösteren danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Ferhat BERBER'e, bilgi ve tecrübesi ile beni aydınlatan ve desteğini hiç eksik etmeyen, kendilerini tanımaktan büyük onur duyduğum sevgili hocalarım Sayın Prof. Dr. Keziban ACAR KAPLAN ve Yrd. Doç. Dr. Zafer ATAR'a araştırma konunun netleőmesi ile ilgili bilgi ve desteğini eksik etmeyen Prof. Dr. Mehmet ÇELİK'e, kaynakların temininde büyük bir özveri ile yardım eden Sayın Prof. Dr. Fatmagül DEMİREL'e, çalıőmamın her aőamasında destek olan tecrübelerini paylaőan Yrd. Doç. Dr. Kurtuluş DEMİRKOL'a 2014/06 numaralı ÖYP projemin baőlangıcından bitimine kadar her aőamada destek veren Celal Bayar Üniversitesi ÖYP Birimi'ne, çalıőmalarım sırasında desteğini her zaman hissettiğim değerli eőim Mehmet AKBEY'e ve öğrenim hayatım boyunca beni maddi-manevi olarak destekleyen, hep yanımda olan aileme yürekten teőekkür ederim.

NAZMIYE AKBEY

Manisa, 2015

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	viii
TABLOLAR LİSTESİ.....	x
EKLER LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE SUÇ, CEZA VE HAPİSHANE

1.OSMANLI DEVLETİ'NDE SUÇ VE CEZA	9
2. OSMANLI DEVLETİ'NDE ZİNDANDAN HAPİSHANEYE GEÇİŞ.....	21
3.İMPARATORLUK GENELİNDEKİ HAPİSHANELERİ İSLAH ÇALIŞMALARI.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

SİNOP HAPİSHANESİNİN İDARİ VE FİZİKİ DURUMU

1. HAPİSHANENİN TARİHİ.....	31
2. YÖNETİM	33
2.1 Hapishane Müdürü	33
2.2. Gardiyanlar	37
2.3.İdari Problemler.....	40
3.HAPİSHANE BİNASININ SORUNLARI	42
3.1. Hapishanede Kapasite Problemi.....	44
3.1.1. Mahkûm Nakilleri.....	45
3.1.2. Mahkûm Afları.....	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MAHKÛMLAR

1.MAHKÛMLARIN İSTATİSTİKLERİ.....	52
2.ÜRETİM FAALİYETLERİ.....	60
3.SAĞLIK PROBLEMLERİ	62
4.MAHKUMLARA YAPILAN YARDIMLAR.....	65

5.ASAYIŞ PROBLEMLERİ	67
SONUÇ	71
KAYNAKÇA	75

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Bkz.	Bakınız
Haz.	Hazırlayan
s.	Sayfa
A. MKT.	Sadaret Mektubi Kalemî Evrakı
A. MKT. MVL.	Sadaret Mektubi Kalemî Meclis-i Vâlâ Evrakı
BOA.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
BEO.	Babıâli Evrak Odası Evrakı
DH. MKT.	Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemî
DH. EUM. 2. ŞB.	Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Altıncı Şube
DH. EUM. EMN.	Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Emniyet Şubesi Evrakı
DH. MB. HPS.	Dâhiliye Nezareti Mebani-i Emiriye Hapishaneler Müdüriyeti Evrakı
DH. MB.HPS.M.	Dâhiliye Nezareti Mebani-i Emiriye Hapishaneler Müdüriyeti Mütferrik Evrakı
DH. ŞFR.	Dâhiliye Nezareti Şifre Evrakı
DH.TMIK. M.	Dâhiliye Nezareti Tesri-i Muamelat Komisyonu
DH. TMIK. S.	Dâhiliye Nezareti Tesri-i Islahat Komisyonu
İ. AZN.	İrade Adliye ve Mezahip
İ. DH.	İrade Dâhiliye
İ. HR.	İrade Hariciye
İ.ŞD.	İrade Şura-yı Devlet
MVL.	Meclis-i Vâlâ Evrakı
ŞD.	Şura-yı Devlet Evrakı
TBB.	Türkiye Barolar Birliği

TFR. I. M.	Rumeli MfettiŒliĐi Mteferrika Evrakı
TFR. I. A.	Rumeli MfettiŒliĐi Sadaret Evrakı
TFR. I. ED.	Rumeli MfettiŒliĐi Edirne Evrakı
TFR. I. MN.	Rumeli MfettiŒliĐi Manastır Evrakı
TFR. I. SL.	Rumeli MfettiŒliĐi Selanik Evrakı
TFR. I. UM.	Rumeli MfettiŒliĐi Umum Evrakı
Y. A. HUS.	Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı
Y. A. RES.	Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı
Y. PRK. ZB.	Yıldız Perakende Evrakı Zabtiye Nezareti Maruzatı
ZB.	Zabtiye Nezareti Evrakı

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo Sinop Hapishanesi'nde Görev Yapan Müdürler.....	46
Tablo 2- Sinop Hapishanesi'ndeki Mahkûm (Hükümlü) ve Mevkufların (Tutukluların) 4'er Aylık Yoklama Cetvelleri (14 Kasım 1914- 1 Kasım 1919).....	60
Tablo 3- Sinop Hapishanesi'nin İzahat Varakası.....	65
Tablo 4- Sinop Hapishanesi'nin 14 Aralık 1913 Tarihindeki Mahkum Adedi.....	63
Tablo 5- İdam ve Müebbet Kürek Cezasıyla Sinop Hapishanesi'nde Bulunup Evli Olan 5 Mahkum ve Ailelerine Yapılacak Yardımlar.....	73

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Grafik 1:** Sinop Hapishanesi'ndeki Mahkûmların Mesleklere Göre Dağılımı 67
- Grafik 2:** Sinop Hapishanesi'ndeki Mahkûm Ve Mevkufların Cinsiyet Analizi..... 68
- Grafik 3:** Mahkûmların İşlediği Suç Çeşitlerine Göre Dağılımı 70

EKLER LİSTESİ

- EK 1-** Tarihi Sinop Cezaevi'nin Dış Cepheden Görünüşü
- EK 2-** Koğuşların Dış Cepheden Görünüşü
- EK 3-** 2000 Yılından İtibaren Ziyaretçileri Ağırlayan Sinop Hapishanesi'nin Müze Kapısı.
- EK 4-** Eski Sinop Cezaevi'nin Pala Lakaplı Gardiyanı
- EK 5-** Hapishanede Çekilen Parmaklıklar Ardında Adlı Diziden Hatıra Fotoğrafi
- EK 6-** Sinop Hapishanesi'nin Giriş Kapısından Görünüşü
- EK 7-** Hapishaneden Gönderilen Yoklama Cetvellerine Bir Örnek
- EK 8-** Sinop Hapishanesi'nin Mevki, Yüzölçümü Gibi Hususları Açıklayan Cetvel
- EK 9-** Gardiyanların Maaşlarına Yapılacak Zammı Açıklayan Belge
- EK 10-** Hapishanedeki Hasta Mahkumlar İçin Uygulanacak Prosedürü Anlatan Belge
- EK 11-** Sinop Hapishanesi Müdürlerinden Süleyman Vehbi Efendi'nin Rütbe-i Salise ile Ödüllendirilmek İstediğini Anlatan Belge
- EK 12-** Tarihi Sinop Cezaevi'nde Sabahattin Ali'nin Yattığı Koğuş (12 Mayıs 1933- 30 Ekim 1933)
- EK 13-** 1913-1916 yılları arasında Sinop'a sürgün edilen Refik Halit Karay
- EK 14-** 1913 yılında Sinop'a 15 yıl Mahkumiyetle Gönderilip Burada 1 yıl Kaldıktan Sonra Rusya'ya Kaçan Mustafa Suphi

GİRİŞ

Nedeni her ne olursa olsun insan var oldukça suç da hayatın her alanında olacaktır. İnsanlık tarihi boyunca suçlular, dönemin şartlarına göre cezalandırılmış ilk dönemlerde hapis, ceza verme unsuru olarak görülmekten ziyade, tutukluluk ya da gözetiminde bulundurma hali olarak uygulanmıştır. İlkçağlardaki hapis kavramı ile bugün modern anlamda evrimini tamamlama yolunda ilerleyen hapis ve hapishane olgusu arasında farklar vardır. O dönemlerde mekân olarak ağaçlar, evler; metot olarak da zincirleme kullanılmıştır.¹

HAPİS VE HAPİSHANE KAVRAMLARININ ORTAYA ÇIKIŞI

Modern dönemde hapishaneler ele alındığında, Amsterdam hapishanesi, bugünkü hapishanelere benzeyen yapısıyla öne çıkmaktadır. 1597 yılında kadınlar için inşa edilen Spinnhaus cezaevi de modern anlamdaki hapishanelere örnek teşkil etmektedir.²

Hapsetme ve hapishane kavramlarının modern hukuka girmesi ve uygulanması her devlet için problem olmakla beraber, özellikle XVIII. ve XIX. yüzyıllarda var olan hapishanelerin durumlarının kötü olduğu görülmektedir. Bu durumun istisnalarından olan Hollanda'da, cezaevleri diğerlerine nazaran daha temiz daha düzenli olmasıyla öne çıkmaktadır.³ Avrupa ülkeleri, cezaevlerini farklı amaçlar için de kullanmış bu nedenle hapishanelere dönük özel etüt çalışmaları yapmaları ve bu konuda yeni projeler geliştirmeleri çok mümkün olmamıştır. Mesela; cezaevleri deliler, yoksullar ve yetimler için de kullanılmıştır.⁴

Avrupa'da hapishane denince akla ilk gelen hapishane Bastille Hapishanesi'dir. Fransa'daki kraliyet mahbeslerinin en meşhuru olan Bastille, savunma amacıyla inşa edilmiş surlardaki kapılardan biridir. 1370 yılından XV. yüzyılın başlarına kadar giderek genişletilen Bastille, sekiz kuleyi barındırmaktadır. Bu kuleler çeşitli zindanların ve kalın

---

¹ Kurtuluş Demirkol, **II. Meşrutiyet Döneminde Edirne Vilayeti Hapishaneleri**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Sakarya 2012, s.1-2.

² Timur Demirbaş, "Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların Evrimi", **Hapishane Kitabı**, (Ed. Emine Gürsoy Naskali-Hilal Oytun Altun), Kitabevi, İstanbul 2010, s. 13.

³ Demirkol, s.14.

⁴ Demirbaş s.15-16.

taş duvarların arasında bulunmakta ve insanlar burada hapsedilmektedir. Fransız İhtilali'nin simgelerinden biri haline gelen hapishaneye 14 Temmuz 1789'da ihtilalciler baskın yapmış ve o an içeride bulunan 7 mahkûmu serbest bırakmışlardır. Hapishanedeki kişi sayısından çok bu hapishanenin basılmış olması ihtilal için önemlidir. Çünkü Bastille; monarşik otoriteyi temsil etmekte, hapishanenin basılıp mahkûmların salıverilmesi de monarşik düzene başkaldırış manasına gelmektedir.⁵

İSLAM TOPLUMLARINDA HAPİSHANE

Suçluların hapsedildiği yerler değiştiği gibi, hapis tanımı da zaman içinde farklı anlamlar kazanmıştır. Arapça kökenli "Habs" kelimesi sözlükte, "alıkoymak-engellemek" anlamında kullanılmakla beraber, örfî manada "bir şahsı, bir canlıyı veya eşyayı bir yere kapatmak, bir süre alıkoymak" şeklinde ifade edilmiştir Hukuk dilinde ise "sanık veya suçluyu belli bir mekânda cebren alıkoyarak şahsî hürriyetini kısıtlamak" şeklinde anlam kazanmıştır. Bu cezaların infaz edildiği yere "habs-mahbes", hapsedilen kişiye de "mahbus" adı verilmiştir.⁶

İslâm hukukunda hapis, gerek idarî ve ihtiyatî tedbir gerek ceza amaçlı olsun, kişi hürriyetinin kısıtlanmasını ifade eden genel bir terimdir.⁷ Hapis cezasının, eski medeniyetlere kadar uzanan bir geçmişi bulunmakla beraber, ilk dönemlerde suçluyu cezalandırmaktan çok, cezası belli oluncaya kadar tutulması amacını taşıdığı, ayrıca yerleşik hayatın ve devlet otoritesinin hâkim olduğu dönem ve bölgelerde daha yaygın şekilde bilinip uygulandığı söylenebilir. Hapis uygulamasının evveliyatına bakıldığında toplumların yaşama şartlarına göre, kullanılış şekli ve sıklığının değiştiği görülmektedir. Örneğin İslam öncesi toplumlardan olan Hicaz-Arap medeniyetinde hapis cezasının bilindiği fakat çok yaygın olmadığı ya da kullanılmadığı görülmektedir. Fakat aynı dönemde Güney Arabistan(Yemen)'de daha yaygın olduğu bilinmektedir. Bu farklılığın temel nedenini, Hicaz bölgesinde aile ve kabile birliğine dayalı bir göçebe hayatı yaşanırken, Yemen'de insanların devlet nizamıyla yürütülen yerleşik bir hayat yaşaması şeklinde açıklamak mümkündür.

⁵ Gültekin Yıldız, **Mapusâne**, Kitabevi yayınları, İstanbul 2012, s. 16.

⁶ Ali Bardakoğlu, "Hapis", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt 16, Diyanet Vakfı Yay. İstanbul 2006, s.54-55.

⁷ İbrahim Çalışkan, "İslam Hukukunda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 31, 40. Yıl Özel Sayısı, s.368.

İslâm döneminde Mekkeli müşriklerin bazı müslümanlara hapis ve işkence cezası uygulamış olmaları da onların, hapsi hem ceza hem de bu kişilerin eski dinlerine dönmelerini sağlayacak etkin bir zorlama yöntemi olarak görmeleri sebebiyledir.

İslam sonrasında hapis cezasının uygulama şekilleri incelendiğinde Hz. Peygamber döneminde, sürgün cezasından farklı olarak sınırlı sayıda da olsa bazı borçlu, esir ve sanıkların kısa süreler için mescit ve dehliz gibi kapalı mekânlarda hapsedildiği veya Mescit-i Nebevinin direğine bağlandığı yönünde rivayetlere rastlanmaktadır. Ayrıca hilafet döneminde Hz. Ömer döneminde Mekke’de Safvân b. Ümeyye’nin evinin hapishane olarak kullanılmak üzere satın alındığına ve bu dönemde hapis cezasının uygulandığına dair rivayetler, hapis cezası ve hapishane uygulamasının Hz. Ömer’le başladığını göstermektedir. Yine kaynaklarda, Hz. Osman’ın hırsızlık suçunu işleyen Dâbi‘ b. Hâris adlı kişiyi müebbet hapse mahkûm ettiği ve bu kişinin hapiste öldüğü; Hz. Ali’nin Kûfe’de önce Nâfi‘, sonra da Muhayyis (Muhayyes) adıyla bir hapishane yaptırdığı ve bunların İslâm döneminde inşa edilen ilk hapishaneler olduğu şeklinde rivayet ve görüşler de vardır.⁸

TEZİN KAPSAMI

“XIX. Yüzyılın Sonları XX. Yüzyılın Başlarında Sinop Hapishanesi” adlı tezin zamansal kapsamı Sinop Hapishanesi’nin kurulduğu 1887 yılından I. Dünya Savaşı’nın sonuna kadar olan dönemdir. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde önce Osmanlı Devleti’nde suç ve cezaların tanımı yapılmış, Şer’i hukuktan modern hukuka geçişin aşamalarına değinilmiştir. Özellikle Tanzimat Fermanı’nın ilanından sonra değişen Osmanlı hukukunda 1858 Ceza Kanunnamesi’yle suç ve ceza kavramı tekrar yorumlanmış ve hapishane kavramının önemi artmıştır. Bunların dışında ceza kanunnamelerinden ayrıntılı olarak bahsedilmiş, ayrıca 1858 Ceza Kanunnamesi’nin tezde bahsi geçen suçlarla ilgili bölümleri açıklanmıştır. Birinci bölümün ikinci kısmında, Osmanlı Devleti’nde zindandan hapishaneye geçiş başlığı altında hapis ve hapishane kavramının bugünkü manada nasıl ortaya çıktığına, günümüz hapishanelerinin ortaya çıkma ve gelişim süreçlerine değinilmiş ve Osmanlı Devleti’ndeki ilk hapishanelerden bahsedilmiştir. Bu bölümün üçüncü kısmında ise hapis cezasının ve hapishanelerin ıslah çabaları anlatılmıştır. Tanzimat Fermanı’ndan sonra hapishanelerin gelişimi, Islahat Fermanı ile yargılama ve hapsedme yöntemlerinde ne gibi değişiklikler

---

⁸ Demirbaş, s. 28.

olduğu, İttihatçıların yönetimi devralmasından sonra hapishanelerle ilgili faaliyetleri ve I. Dünya savaşının zorlu şartlarından hapishanelerin nasıl etkilendiği konularına da yine bu başlık altında değinilmiştir.

İkinci bölümde Sinop Hapishanesi'nin idari ve fiziki durumu anlatılmış, Gaşkalılardan günümüze miras kalan, Selçuklular ve Osmanlı Devleti zamanında geliştirilerek nihayet hapishane olarak kullanılmaya başlanan iç kalenin tarihinden bahsedilmiştir. Hapishane çalışanlarının -özellikle müdür ve gardiyanların- hapishanedeki hizmetleri, mahkûmlar ile olan iletişimleri, yaptıkları yolsuzluklar, merkez ile olan ilişkileri, aldıkları ücretler ve idari problemlere de yine bu başlık altında değinilmiştir. Aynı bölümün ikinci kısmında ise hapishane binasının problemlerine, geçirdiği restorasyon süreçlerine, yapılan eklemelere yer verilmiştir. Hapishanedeki kapasite problemlerinden ve diğer şartlardan dolayı çıkarılan aflar ve nakiller de bu kısımda açıkça ifade edilmiştir. 1880 Hapishaneler Nizamnamesi'nin hapishanelere olan etkisi ve af çeşitleri de bu başlık altında anlatılmıştır.

Araştırmamızın üçüncü bölümünde genel manada mahkûmlardan bahsedilmiş bu bağlamda birinci kısımda hapishanedeki suçluların profili ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bunun dışında mahkûmların işledikleri suçlara göre tasnifi ve İttihatçıların hapishane reformlarından biri olan yoklama cetvellerine de yer verilmiştir. İkinci kısımda imparatorluk genelindeki hapishanelerde bulunan mahkûmların ıslahı ve bu kişilerden ekonomik anlamda faydalanılmasından, kendi iaşelerini karşılamaları adına kurulan mahkûm atölyelerinden bahsedilmiştir. Özelde ise Sinop Hapishanesi'ndeki atölyeden, burada imal edilen ürünlerden ve bu ürünlerin nerelere gönderildiğinden bahsedilmektedir. Üçüncü kısımda, hapishanedeki sağlık şartlarından, mahkûmların hastalıklarından ve tedavisinden hapishane doktoru atanana kadar geçirilen süreçlerden bahsedilmiştir. Dördüncü kısımda ise mahkûmlara yapılan yardımlardan giyim-ısınma ihtiyaçlarının karşılanmasından ve evli mahkûmların ailelerine yapılan yardımlardan bahsedilmiştir. Son kısımda, hapishanedeki asayiş problemi ele alınmış, hükümetin bu yöndeki çalışmalarına, mahkûmların hapishanedeki nizamı bozan davranışlarına, bu gibi suçlara ne gibi cezaların verildiğine değinilmiştir.

TEZİN AMACI VE ÖNEMİ

Osmanlı Devleti'nde hapis ve hapishane kavramının ortaya çıkışından sonra İstanbul'da ve taşrada birçok hapishane yapılmış ve devlet bu konuyu sürekli gündemde

tutmuştur. Özellikle Tanzimat Fermanı'ndan sonra hızlanan modernleşme, hapishaneleri de etkisi altına almıştır. Hapishanelerle ilgili ayrı bir komisyon kurulmuş, Avrupa'dan uzmanlar getirilerek hapishanelerin ıslahı için raporlar hazırlanmıştır. Tanzimat'tan sonraki dönemlerde, hapis cezası asli bir ceza olarak uygulanmaya başlamış, ceza kanunnameleri ve yayımlanan nizamnameler vasıtasıyla Osmanlı hukukundaki yerini almıştır.

Araştırmamızda ele alınan Sinop Hapishanesi İstanbul'da Hapishane-i Umumi kurulduktan sonra taşrada kurulan ilk hapishanelerdendir. Burası kale hapishane olması yönüyle öne çıkmış ve diğer vilayetlerden gönderilen kürek ve kalebent mahkûmlarına ev sahipliği yapmıştır. II. Meşrutiyet'le beraber cezaevi siyasi mahkûmları ağırlamaya başlamış çok sayıda mahkûm Sinop'a gönderilmiştir. İttihat ve Terakki yönetimi ile görüşleri bağdaşmayan, muhalefet eden birçok düşünce mahkûmu Sinop'a sürgün edilmiştir. Siyasi suçluları ağırlaması yönüyle meşhur olan Sinop Hapishanesi'ni konu edinen bu çalışmada hapishane şartları, mahkûm-yönetim ilişkisi, Sinop Hapishanesi'nin Dâhiliye Nezareti ve Kastamonu Vilayeti ile olan ilişkileri incelenmiştir. XIX. ve XX. Yüzyılda Sinop Hapishanesi'nin Osmanlı hapishaneleri içindeki yerinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

TEZİN KAYNAKLARI VE YÖNTEMİ

Tezde kullanılan kaynakların temelini Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgeleri oluşturmaktadır. Daha çok Dâhiliye Nezareti'ne bağlı olarak görev yapan Hapishaneler Müdüriyeti'nce tutulan kayıtlar kullanılmış, Sinop Hapishanesi ile ilgili kaynakların şu ana kadar tasnif edilmiş olan kısmını oluşturan bu belgeler çalışmamızın ana temasını oluşturmuştur. Kullanılan diğer fonların genelini ise, Maarif Nezareti Mektubi Kalemi, Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi, Meclis-i Vâlâ'ya ait belgeler ve Şura'yı Devlet belgeleri oluşturmaktadır. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde ilgili fonlar taranmış fakat araştırmamızın kapsamına giren belgelere rastlanmamıştır.

Osmanlı Devleti'ndeki hapishaneler son yıllarda araştırmacıların dikkatini çekmiştir ve yapılan çalışmaların sayısı çok azdır. Bu durumdan mütevellit Sinop Hapishanesi ile diğer hapishaneleri kıyaslarken imparatorlukta tüm hapishaneleri içine alan bir yargıya varmak mümkün olmamıştır. Konu ile ilgili 5 adet yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Gültekin Yıldız; "Osmanlı Devleti'nde Hapishane Islahatı" adlı tezinde imparatorluk genelindeki hapishaneleri ele almış ve hapishane reformları hakkında bilgiler

vermiştir.⁹ Bu çalışma daha sonra “Mapushane” ismiyle yayımlanmıştır. Mümin Yıldıztaş; “Mütareke Döneminde Suç Unsurları ve İstanbul Hapishaneleri” adlı tezinde özelde İstanbul’daki hapishaneleri incelemiş ve Osmanlı Devleti’nin zor dönemler geçirdiği I. Dünya savaşı yıllarına yoğunlaşmıştır.¹⁰ Emel Demir; “Osmanlı Devleti’nde Hapishane Reformu: Çanakkale Hapishanesi Örneği” adlı araştırmasında Osmanlı Devleti’nin Tanzimat Fermanı’ndan sonra hapishaneler ile ilgili yaşadığı değişimleri, yenilikleri anlatmış ve diğer hapishanelerden farklı olarak Çanakkale hapishanesi üzerine yoğunlaşmıştır.¹¹ Hasan Şen; “The Transformation of The Politics of Punishment and The Brith of Prison in the Ottoman Empire (1845- 1910)” adlı tezinde Osmanlı Devleti’nde cezalandırma sistemi ve hapishanelerin dönüşüm süreci anlatmıştır.¹² Ufuk Adak ise “XIX. Yüzyılın Sonları XX. Yüzyılın Başlarında Aydın Vilayeti’ndeki Hapishaneler” adlı tezinde Osmanlı Devleti’nin özellikle son dönemlerindeki hapishane ıslahatlarından, modernleşme sürecinden bahsetmiş ve Aydın Vilayeti’nde bulunan merkez ve kaza hapishanelerini ayrıntılarıyla ele almıştır.¹³

Türkçe Literatürde hapishanelerle ilgili bir adet doktora tezi bulunmaktadır. Kurtuluş Demirkol, “II. Meşrutiyet Döneminde Edirne Vilayeti Hapishaneleri” adlı çalışmasında Osmanlı Devleti’ndeki hapishane reformuna değinmiş, II. Meşrutiyet döneminde ve İttihat Terakki yönetiminde hapishaneler ile ilgili yapılan dönüşüm çalışmalarını anlatmış, bunları imparatorluk genelindeki hapishanelerle kıyaslayarak Edirne Vilayeti’ndeki hapishaneleri incelemiştir.¹⁴

Araştırma eserler incelendiğinde, sayıları pek fazla olmasa da hapishaneler üzerine yapılan çalışmalara rastlamak mümkündür. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi tarafından düzenlenen Hapishaneler Sempozyumu’ndaki bildirilerin Emine Gürsoy Naskali ve Hilal Oytun Altun tarafından derlenip yayımlanmasıyla ortaya çıkan “Hapishane Kitabı” adlı eserde ilkçağdan günümüze hapis cezası ve hapishanenin

---

⁹ Gültekin Yıldız, **Osmanlı Devleti’nde Hapishane Islahatı (1839-1908)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2002.

¹⁰ Mümin Yıldıztaş, **Mütareke Döneminde Suç Unsurları ve İstanbul Hapishaneleri**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1997.

¹¹ Emel Demir, **Osmanlı Devleti’nde Hapishane Reformu: Çanakkale Hapishanesi Örneği**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale 2013.

¹² Hasan Şen; **The Transformation of The Politics of Punishment and The Brith of Prison in the Ottoman Empire (1845-1910)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul 2005.

¹³ Ufuk Adak, **XIX. Yüzyılın Sonları XX. Yüzyılın Başlarında Aydın Vilayeti’ndeki Hapishaneler** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2006.

¹⁴ Demirkol.

evrimi, batılılaşma döneminden hapisanenin nasıl etkilendiği ve mahkûmların psikolojisine kadar farklı alanlarda birçok makale bulunmaktadır.¹⁵ “Osmanlı’da Asayiş Suç ve Ceza 18.-20. Yüzyıllar” adlı eser ise Noemi Levy ve Alexandre Toumarkine tarafından derlenmiş ve Osmanlı Devleti’nde adliye teşkilatını, yargılama sürecini ve hapis cezasını inceleyen makalelerden oluşmuştur.¹⁶ Ömer Şen’in “Osmanlı’da Mahkûm Olmak: Avrupalılaşma Sürecinde Hapishaneler” adlı eserinde modernleşme döneminin Osmanlı hapishanelerine etkisine ve adalet sistemine ayrıntılı şekilde değinilmiştir.¹⁷

İstanbul’daki hapishaneler ile alakalı çalışmalar yapılmış olsa da taşradaki hapishaneler üzerine daha az sayıda makale bulunmaktadır. Bu çalışmalar son zamanlarda artmış ve hapishane tarihi merak uyandıran bir konu haline gelmiştir. Bu nedenle makaleler konuya ışık tutması açısından önemlidir. Zafer Atar, Turgutlu Hapishanesi¹⁸; Ali Rıza Gönüllü Isparta Hapishanesi¹⁹; Saadet Tekin, Aydın Vilayetindeki Hapishaneler²⁰; Nurgül Bozkurt, Kütahya Hapishanesi²¹; Jülide A. Orat ve Fadimana Çelik, Diyarbakır Vilayeti Hapishaneleri²²; Mehmet Temel, Menteşe Sancağı Hapishaneleri²³; Cevdet Yılmaz ve Kemal Daşcıoğlu, Sinop Hapishanesi ile ilgili incelemelerde bulunmuştur.²⁴ Bunların dışında Saadet Tekin ve Sevilay Özkes “Cumhuriyet Öncesi Türkiye’de Hapishane Sorunu” adlı makalelerinde Osmanlı Devleti’ndeki hapishanelerin problemlerini incelemiş²⁵, Hatice Akın “Osmanlı Devleti’nde Hapishane Islahatına Dair 1893 Tarihli Bir Nizamname Önerisi” adlı çalışmasında 1893 yılında Osmanlı

---

¹⁵ **Hapishane Kitabı**, (Ed. Emine Gürsoy Naskali- Hilal Oytun Altun), Kitabevi, İstanbul 2005.

¹⁶ **Osmanlı’da Asayiş, Suç ve Ceza 18.-20. Yüzyıllar**, (Der: Noemi Levy- Alexandre Toumarkine), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Basım Tarihi Yok, İstanbul.

¹⁷ Ömer Şen, **Osmanlı’da Mahkûm Olmak: Avrupalılaşma Sürecinde Hapishaneler**, Kapı Yayınları, İstanbul 2007.

¹⁸ Zafer Atar, “20. Yüzyıl Başlarında Turgutlu Hapishanesinin Genel Durumu”, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 9, Sayı 1, 2011.

¹⁹ Ali Rıza Gönüllü, “Osmanlı Devleti’nin Son Döneminde Isparta Hapishanesi”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 29, Bahar 2011.

²⁰ Tekin, XX. Yüzyılın Başlarında Aydın Vilayeti ve Mülhakatındaki Hapishanelerin Genel Durumu, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, 2006.

²¹ Nurgül Bozkurt, “XX. Yüzyıl Başlarında Kütahya Hapishanesinin Genel Durumu”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 5, S.21, Bahar 2012.

²² Jülide A. Orat, Fadimana Çelik, “Diyarbakır Vilayeti Hapishaneleri”, **Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 7, İlkbahar 2011.

²³ Mehmet Temel, “XX. Yüzyılın Başlarında Menteşe Sancağı Hapishaneleri”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 26 s.131.

²⁴ Cevdet Yılmaz, “Tarihi Sinop Kalesi Cezaevi”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı 22, Temmuz 2009; Kemal Daşcıoğlu, “Osmanlı Devleti’nde Hapishaneler ve Sinop Hapishanesi ile İlgili Arşiv Belgeleri”, **XV. Türk Tarih Kongresi**, Cilt 4, Kısım 2 Eylül 2006, Ankara.

²⁵ Saadet Tekin-Sevilay Özkes, “Cumhuriyet Öncesi Türkiye’de Hapishane Sorunu”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: VII, Sayı: 16-17, 2008/Bahar-Güz.

hapishanelerinin genel durumundan bahseden 1893 tarihli örnek bir nizamnamenin transkripsiyon ve değerlendirmesini yapmıştır.²⁶

---

²⁶ Hatice Akın, “Osmanlı Devleti'nde Hapishane Islahatına Dair 1893 Tarihli Bir Nizamname Önerisi”, **History Studies**, Cilt 3, Sayı 3, 2011.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE SUÇ, CEZA VE HAPİSHANE

1.OSMANLI DEVLETİ'NDE SUÇ VE CEZA

Osmanlı Devleti için adalet, kuruluş döneminden beri çok önemli bir kavram olmuştur.²⁷Hukuki sistemin beslendiği iki ana kaynak mevcuttur. Birincisi bir İslam devleti olması hasebiyle şer'i hukuk, ikincisi ise kendinden önceki Türk-İslam devletlerinde olduğu gibi hem gelenekten hem de idarenin ortaya çıkan sorunlara karşı geliştirdiği pratikten ibaret olan örfi hukuktur.

Bu çerçevede suçlar ve bunlara verilecek cezaların evrimi de Osmanlı hukukunun gelişen sürecine bağlı kalmıştır.

Tanzimat dönemine kadar şer'i mahkemeler sorunların çözüm merkezi olmuştur. Her türlü probleme bakmakla görevli ve sorumlu olan bu mahkemeler, genel görevli ve yetkili yargı kurumları olarak görev yapmışlardır. Bunun dışında, özel görevli ve yetkili yargı kurumları olarak; divanlar, cemaat mahkemeleri ve konsolosluk mahkemeleri de faaliyet göstermiştir.²⁸

Osmanlı Devleti'nde suçluları yönetmek ve cezalar konusunda bir nizam sağlamak amacıyla, Tanzimat dönemine gelinceye kadar Fatih Sultan Mehmet, Bayezid, I. Selim ve I. Süleyman dönemlerinde Kânunnâmeler çıkarılmış, Tanzimat'tan önce çıkarılan son Kânunnâme ise 17. yüzyılın ortalarında meydana getirilmiştir. Tanzimat'tan sonraki süreçte ise üç ayrı Ceza Kanunnâmesi kabul edilmiştir. Bunlar 1256 (1840), 1267(1851) ve 1274(1858) tarihli ceza kânunnâmeleridir. Ahmet Cevdet Paşa'nın gayretleriyle hazırlanan 1840 tarihli Ceza Kânunnâmesi bir önsöz, bir sonuç ile 13 bölüm ve 40 maddeden oluşmaktadır. Bu kânunnâmede ta'zir suçlarından da bahsedilmiştir.²⁹ Kanun önünde eşitlik ve cezaların eşitliği hususlarının temini için yapılması vaat edilen 1840 tarihli ceza

---

²⁷ Fahri Unan, **İdeal Cemiyet İdeal Hükümdar İdeal Devlet: Kınalı-Zade Ali'nin Medine-i Fazıla'sı**, Lotus Yayınevi, Ankara 2004.

²⁸ İbrahim Durhan, "Tanzimat Döneminde Osmanlı Yargı Teşkilatındaki Gelişmeler", **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt XII, Sayı 3-4, Erzincan 2008, s.57-58; Mehmet Gayretli, "1858 Osmanlı Ceza Kanununun Kaynağı Üzerindeki Tartışmalar Ve Bu Kanuna Ait Bir Taslak Metnin Bir Kısmıyla İlgili Değerlendirmeler", **e- Akademi Dergisi**, Sayı 106, Aralık 2010, s.1.

²⁹ Mehmet Akman, "Osmanlı Ceza Hukuku Çalışmaları Üzerine Bir İcmal", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 3, Sayı 5, 2005, s.489-491; Mehmet Akif Aydın, **Türk Hukuk Tarihi**, Beta Yayınları, İstanbul 2013, s. 490.

kanunu Tanzimat Fermanı'nda belirtilen hususları teyit eder ve pekiştirir niteliktedir.³⁰1840 tarihli ceza kanunnâmesinin eksiklerini tamamlamak amacıyla 1851 yılında Kanun-ı Cedid çıkarılmıştır. 3 bölüm 43 maddeden oluşan Kânun-ı Cedid'te ta'zir suçlarının yanı sıra hadd ve kısas suçlarına da yer verilmiştir.³¹ 1840 tarihli ceza kanununda ayrıntılarıyla anlatılan suiistimal, rüşvet, irtikâp gibi suçlar 1850 kanununda da yer almış, fakat bu kez sadece bu fasıl ile yetinilmeyerek hırsızlık(sirkat); vergi vermemek ve tohum çalmak gibi yeni suç ve cezalar da tarif edilmiştir.³²1840 ve 1851 tarihli ceza kânunnâmeleri Osmanlı orijinlidir. 1858'de çıkarılan Ceza Kânunnâme-yi Hümâyunu ise Fransız Ceza Kânunnâmesi'nin izlerini taşımaktadır. Ahmet Cevdet Paşa başkanlığındaki sekiz kişilik bir heyet tarafından hazırlanan bu kânunnâme bir önsöz, üç bölüm ve 264 maddeden oluşmaktadır. Ta'zir suçlarına dair cezaları içerdiği için şer'iden ziyâde bir örfî hukuk metnidir. Bununla birlikte şahısların kısas ve diyet taleplerine hâlel gelmeyeceği de ifâde edilmiştir. Bu kânun 1860 tarihinde bir takım değişikliklere uğramış,1926 yılında İtalyan Zanardelli Yasası esas alınarak hazırlanan Türk Ceza Kanunu yürürlüğe girene kadar kullanılmıştır.³³

Tanzimat Fermanının ilânı ve bu tarihten sonra alınan kararlarla Osmanlı Devleti'nin siyasal, yönetsel, hukuksal ve ekonomik yapısı değiştirilmek istenmiştir.³⁴ Bu değişim, yargı sisteminde de etkisini göstermiş ve yargı teşkilâtı içerisinde yeni yargı kurumları oluşturulmuştur. Tanzimat döneminde -divanları bir yana bırakırsak - tek kadıdan oluşan ve tek dereceli olan klâsik Osmanlı mahkeme sisteminin dışında, çok hâkimden oluşan ticaret ve nizamiye mahkemeleri kurulmuştur. Klâsik mahkemeler de şer'îye mahkemeleri olarak ve görev alanı daraltılmış bir şekilde korunmuştur.³⁵

Tanzimat Fermanı'ndan sonra kabul edilen ceza kanunlarında genel olarak suçlar üç kısma ayrılmıştır. Cezanın kimin tarafından konulduğu esasına uygun olarak Hadd suçları, Kısas suçları, Ta 'zir suçları olarak gruplanmıştır.³⁶

Hadd Suçları: Hadd, Kur'an ve Sünnette belirlenmiş, kısas ve diyet dışındaki cezaî müeyyideleri ifade eden hukuk terimidir.³⁷ Had kelimesi (çoğulu hudûd) sözlükte mastar

---

³⁰ Rabia Beyza Candan, "1840 Tarihli Ceza Kanunname-i Hümâyunu İncelemesi", **Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, Ocak 2015, s.72.

³¹ Akman, s.66-67.

³² Yıldız, s.101.

³³ Akman, s.490; Ertan Gökmen, "1915 Yılı'nın İkinci Dört Aylık Döneminde Manisa ve Kazalarındaki Hapishânelerde Mahkûm ve Mevkûflar", **Manisa Barosu Dergisi**, Sayı 93, Manisa 2005, s.3.

³⁴ Temel, s.131.

³⁵ Durhan, s.57-58; Gayretli, s.1.

³⁶ Demir, s.13.

olarak “engel olmak, iki şeyin arasını ayırmak”; isim olarak “iki şeyin birbirine karışmasını önleyen şey, bir nesnenin uç ve kenar kısmı, sınır, tanım” gibi anlamlara gelir.³⁸ Hâkimin bu cezaları hiç noksanlaştırmadan veya arttırmadan aynen uygulaması gerekir ve bu cezaları herhangi bir şekilde diğer cezalarla değiştirmeye de yetkisi yoktur. Bu çeşit cezaları düşürmeye veyahut affetmeye devlet başkanı da yetkili değildir.³⁹

Şer’î ve örfî ceza hukukunun bütününden oluşan Osmanlı Ceza Hukuku’nda hadd suçları; zina, zina iftirası(kazf), dinden dönme (ridde), şarap içme (şürb), isyan (bağy)⁴⁰ yol kesme (hırıibe) ve hırsızlık (sirkat) olmak üzere yedi tanedir. Bu suçlara verilecek cezalar şer’î hukuka göre belirlenir.⁴¹

Kıyas suçları: Sözlükte “ardından gitmek, iz sürmek, yaptığı işte birinin yolunu takip etmek; kesmek, eşitlemek ve misilleme yapmak” manalarında mastar olan kıyas isim olarak “mutlak eşitlik, bir şeyin iki tarafının birbirine denk olması; işlenen fiile ona denk bir fiille mukabele edilmesi” anlamlarına gelir. İnfaz şekli toplumlara göre farklılık arz etmekle beraber hayata ve vücut bütünlüğüne karşı işlenen kasıtlı suçların kıyasla cezalandırılmasının, günümüze intikal etmiş en eski hukuk metinlerine sahip İlkçağ kavim ve medeniyetlerine kadar uzanan uzun bir geçmişi ve yaygın bir uygulama alanı vardır. “Cana can, göze göz, dişe diş” şeklinde formüle edilen kıyas cezası, tarihsel süreçte kabileler arası kolektif sorumluluk ve cezalandırma anlayışının terk edilip cezaî sorumluluğun şahsileştirilmesi, öç alma (intikam) ve suçluya işlediği suçun bedelini ödetme (kefare) aşamasını ifade eder.⁴² Kıyas suçları adam öldürme ve müessir fiil olmak üzere iki tanedir ve hadd suçlarında olduğu gibi kıyas suçlarına verilecek cezalar şer’î hukuka göre belirlenir.⁴³

Ta ‘zir Suçları: Sözlükte “engellemek, te’dir etmek; desteklemek, saygı göstermek” manalarında karşıt anlamlı kelimelerden olan ta ‘zir fıkihta hadd suçları ve

---

³⁷ Ahmet Akgündüz, **Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı**, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Diyarbakır, 1986, s.804.

³⁸ Ali Bardakoğlu, “Hadd”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt 14, 1996, s.547.

³⁹ Çalışkan, s.6.

⁴⁰ Burada ifade edilen isyan (bağy) suçu devlet başkanına isyan etmek olarak açıklanmıştır. Ayrıca bu isyanın ceza alması için sebepsiz yere olması gerekmektedir. Daha detaylı bilgi için bkz: Çalışkan, s.8.

⁴¹ Abdülkadir Gül, “Osmanlı Taşrasında Suç ve Suçlular, (1919 Ocak Ayı Erzincan Sancağı Örneği)”, **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt XVII, Sayı 1-2, Haziran 2013, s.4-5; İlhan Akbulut, “İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 52, Sayı 1, Ankara 2003, s.7; Çalışkan, s.8; Mehmet Akman, s.490.

⁴² Şamil Dağcı, “Kıyas”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt 25, 2002, s.488-495.

⁴³ Gül, s.4; Akman, s.490; Akbulut, s.167.; Akgündüz, s.804.

cinayetlerdeki gibi belirli bir hükmü bulunmayan suçlara verilecek cezaları ifade eder.⁴⁴ Ta ‘zir kökünden gelen fiiller, “desteklemek, saygı göstermek” anlamıyla Kur’an’da çeşitli ayetlerde yer almaktadır (Mâide 5/12; A‘râf 7/157; Fetih 48/9)⁴⁵. Ta ‘zir suçlarının cezaları tayin edilmemiştir. Bu gruba giren suçların cezası toplumların kendi şartlarına göre verilir. Bu cezalar kul haklarının korunmasını hedefler, ayrıca kötülüklerin yaygınlaşmasını, bireylere ve topluma zarar vermesini önleyici, suç işleyenleri te’dib ve ıslah edici özellikler taşır.⁴⁶ Ta‘zir suçlarına verilecek cezalar, hadd ve kısas suçlarından farklı olarak kanun koyucular tarafından tayin edilir.⁴⁷

1858 tarihli Ceza Kanunnamesinde kısas ve recm gerektirenler hariç ta’zir suçları ağırlık derecelerine göre cinayet, cünha ve kabahat olarak üçe ayrılmıştır.⁴⁸ **Cinayet**; suçunun cezası, müebbeden veya muvakkaten küreğe koyma, müebbeden sürgün, müebbeden memurluktan çıkarma, medeni haklardan uzaklaştırma gibi ağır cezaları gerektiren suçlardır. **Cünha**; 7 günden fazla hapis, muvakkaten sürgün, memurluktan uzaklaştırma ve para cezaları gibi orta ağırlıktaki cezaları gerektiren suçlardır. **Kabahat** ise; bir günden bir haftaya kadar hapis ve yüz kuruşa kadar para cezası gibi hafif cezaları gerektiren suçlardır. Cinayet suçları korkutmayı (terhibiye), cünha suçları terbiye etmeyi (tedibiye), kabahat suçları azarlamayı (tekdiriye) gerektirmektedir.⁴⁹

Cinayet suçlarına daha çok idam ve kürek cezası verilmiş, cünha ve kabahat suçu için ise para cezası, sürgün ve kalabendlik gibi cezalar uygun görülmüştür. Bunların dışında cünha için “te’dib” kabahat suçları için de “tekdin” maksadıyla 1 haftadan 3 seneye dek hapis cezaları öngörülmüştür. Hapisle cezalandırılacak cünha ve kabahat suçlarından başlıcaları arasında yaralama ve silah çekme hırsızlık ve yankesicilik; ırza geçme, zorla tecavüz; kız kaçırma, çocuk kaçırma; çocuk düşürtme; asker, zabtiye ve mülkiye tarafından

---

⁴⁴ Ta ‘zir suçlarının cezası kesin olmamakla birlikte suçluya verilen cezada suçun nedenleri ve işleme şekline göre eksiltme veya artırım yoluna gidilebilir. Bu duruma dönemin kanun koyucuları karar verir. Ta ‘zir suçlarına verilecek cezaların eksiltilmesi ve artırılması için bkz: Abdullah Çolak, **İslam Ceza Hukukunda Hafifletici Sebepler**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1999, s. 255-256.; Ali Şafak, **Mezheblerarası Mukayeseli İslam Ceza Hukuku**, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1977; Adnan Koşum, **İslam Hukukunda Cezayı Ağırlaştırıcı Nedenler**; (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. 1999. s. 108-111.

⁴⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur’an-ı Kerim Meali, (Haz. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin), **Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları**, Ankara 2011, ss. 120, 184, 567.

⁴⁶ Tuncay Başoğlu, “Ta ‘zir”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt 40, 2011, s.198-202.; Akgündüz, s. 804.

⁴⁷ Esra Yakut, “Tanzimat Dönemi’ne Kadar Osmanlı Hukuku’nda Ta ‘ziri Gerektiren Suçlar ve Cezaları”, **Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları**, Sayı 2, 2006 (Güz), s.26; Akın, s.24.

⁴⁸ Yıldız, s. 193; Atar, s.93. Cinayet Cünha ve Kabahat hakkında daha detaylı bilgi için bkz: Muhammed Ebu Zehra, **İslam Hukukunda Suç ve Ceza**, (Çev: İbrahim Tüfekçi), Kitabevi, İstanbul 1994.

⁴⁹ Ömür Yazıcı, **812 Numaralı Aydın Ayniyat Defteri’nin Transkripsiyon Ve Değerlendirilmesi** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa 2015, s.40-41.

zorla haneye girilmesi; yalancı şahitlik ve yemin; devlet görevlileri de dahil olmak üzere suçlu ve mahkûm saklama; telgraf haberleşmesini ihlâl, ruhsatsız matbaa açma ve yasak yayınları basıp dağıtma ile evrak taklidi gibi fiiller yer almıştır.⁵⁰

1858 Ceza Kanunnamesi'nin kabul edilmesinin ardından İstanbul Zaptiye Müşiriyeti'nde kabahatler için Meclis-i Zabıta, cünhalar için Divan-ı Zaptiye ve cinayetler için de Meclis-i Tahkik Komisyonu kurulmuştur. Bu durum aynı zamanda şer'i mahkemelerden ayrılışın temelini de atmıştır.⁵¹

Ceza Kanunnamesinde şahıslar aleyhine işlenen suçlar ise katl, cerh (yaralama), ıskat-ı cenin(çocuk düşürme), hetk-i ırz (ırza geçme), sirkat (hırsızlık) ve şahid-zor (yalancı şahitlik)'dur.⁵²

Katl: 1858 tarihli Ceza Kanunnamesi'nde katl suçu, gerek bir şahsı silah, zehirleme veya başka şekillerde öldürmek şeklinde tanımlanmıştır. İslam hukukunda şahsın can dokunulmazlığına kasıt, bilerek veya bilmeyerek yaşama hakkını elinden alma şeklinde tanımlanan katl, Osmanlı Hukuku'nda kasten, kasıt benzeri, hataen, hata benzeri ve tesebbüben (sebeup olma yoluyla) olmak üzere beş grupta değerlendirilirdi⁵³

Cerh (Yaralama): İslam Ceza Hukuku'nda, kisası gerektiren suçlardan kasten öldürme dışında kalan diğer suç yaralama (cerh) suçudur. Eylemin kasıtlı yapılması şartıyla⁵⁴ bir şahsı döverek, kurşunla veya bir uzvunu kesmek suretiyle yaralayan kimse, kisasla cezalandırılır. Bu bağlamda, mağdur veya mağdureye verdiği zarar kisasla suçluya da uygulanır. Burada tek şart kısısta eşitlik esas olduğundan, suçluya verilecek cezanın mağdurun uğradığı bedensel zarardan daha ağır olmamasıdır. Suçluya verilecek ceza mağdurun talebine göre hafifletilebilir ve mağdur kisas talep etmeyip diyete razı olabilir. Yaralama suçunda diyet, bazı organlara kasıtlı veya kasıtsız zarar verilmesi durumunda ödenen tazminatı ifade ederdi. Buna “erş” de denilirdi.

Kisas, mağdur veya velisi için bir hak olsa da kisas veya diyetten veya bunların her ikisinden de vazgeçme gibi bir insiyatife sahiptirler. Af durumunda yetkili otorite, suçluya taziren ceza verebilir. Kisas suçlarında suçlu, sadece mağdura yaptığı ile cezalandırılabilir.

---

⁵⁰ Yıldız, s.193.

⁵¹ Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002, s. 221.

⁵² Ali Şafak, s.24-25.

⁵³ Mehmet Akif Aydın, s.197.

⁵⁴ Seydi Kaymaz, “5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 87/4. Maddesinde Düzenlenen Neticesi Sebebiyle Ağırlaşmış Yaralama Suçu”, **TBB Dergisi**, Sayı 58, 2005, s. 73.

Mağdurun ölmesi durumunda, merhumun velisinden başka biri veya devlet başkanı, suçluyu affetme yetkisine sahip değildir.⁵⁵

Iskat-ı Cenin (Çocuk Düşürme): İslam hukukuna göre insan hayatı doğumla değil, insanın cenin olarak ana rahmine düştüğü anda başlamaktadır.⁵⁶ Bu nedenle hamile bir kadını döverek veya korkutarak karnındaki çocuğu düşürmesine sebep olmak, kasten öldürme ve kasten yaralamadan sonra cinayetin üçüncü türü sayılırdı.⁵⁷ Iskat-ı cenin işleyenlere verilecek ceza, 1858 tarihli Ceza Kânunnâmesi'nin ikinci bölümünün, ikinci faslındaki 192. ve 193. kanun maddeleriyle tayin belirlenmişti. 192. madde gereğince kasıtlı olarak hamile bir kadının çocuğunu düşürmesine sebep olan şahıs, diyet ödedikten sonra⁵⁸ geçici olarak küreğe konulurdu. 193. madde ise, hamile bir kadına ilaç içirerek çocuğunu düşürmesine sebep olanlar içindi. Bu suçu işleyen şahıs, altı aydan iki seneye kadar hapsedilirdi. Eğer buna sebep olan kişi, doktor, cerrah veya eczacıysa geçici olarak küreğe konulurdu⁵⁹

Hetk-i Irz (Irza Geçme): Mağdurun erkek veya kadın, suçlunun da her durumda erkek olduğu ırza geçme suçu, cinsel suçların en ağır olup, bir erkeğin zor kullanarak (cebren) başka bir insanla cinsel ilişkiye girmesi anlamına gelmektedir. Irza geçme sadece fiziki bir müdahale olmayıp, aynı zamanda şahsın psikolojisini de etkileyen bir eylemdir.⁶⁰

Osmanlı Devleti'nde ırza geçme suçunun uygulanışına bakıldığında, Tanzimat dönemine gelinceye kadar İslam Hukuku gereğince kimi zaman zina suçu kapsamına, kimi zaman da ta'zir suçları kapsamına alınarak cezalandırıldığını görülmektedir. Irza geçme suçunu bir "başlık" olarak kapsamına alan ilk kanunname ise, 1858 tarihli Ceza Kanunnamesidir. Söz konusu kanunname, ırza geçme suçlarına verilecek cezaları, "Hetk-i Irz edenlerin mücazâtı beyanındadır" başlığı altında düzenlemiştir. Hetk-i ırz, ırza geçme kavramının Arapça karşılığı olup, "namus perdesini yırtmak" anlamına gelmektedir.⁶¹

Sirkat (Hırsızlık): Başkasına ait para veya malı rızası olmadan gizlice almak anlamına gelen hırsızlık suçu, İslam Ceza Hukuku'nda hadd suçları kapsamına girmektedir. Sirkat suçunun Kur'an-ı Kerim'deki cezası hırsızın elinin kesilmesidir (el-

---

⁵⁵ Akbulut, s.171.

⁵⁶ Belkıs Konan, "Osmanlı Devleti'nde Çocuk Düşürme Suçu", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 57, Sayı 4, s.321.

⁵⁷ Yazıcı, s.66.

⁵⁸ Burada bahsedilen diyet 500 dirhem gümüşdür ve bu diyete "Gurre" adı da verilmektedir. Konan, s.326.

⁵⁹ **Ceza Kanunname-i Hümayunu**, Düstur, Cilt 1, Birinci Tertip, Matbaa-yı Amire, 1289, s.578.

⁶⁰ Konan, s.149-150.

⁶¹ Yazıcı, s.68.

Mâide 5/38).⁶² Bu emir uygulanırken önce hırsızın sağ eli bilekten kesilir, hırsızlık yapmakta diretirse ikincide sol ayağı topuktan kesilir, üçüncüde ise tövbe edinceye kadar hapsedilir. Fakat bu cezaların verilebilmesi için, suçun tüm unsurlarının oluşması gerekmektedir. Bu unsurlar; malın gizli olarak alınması, alınan malın menkul olması ve değerinin 10 dirhemden az olmamasıdır. Suçluya el kesme cezası yerine ta'zir cezası verilebilmesi için gereken şartlar ise hırsız çaldığı malı iade etmesi veya çaldığına dair yeterli delil olmamasıdır. Ceza infaz edildikten sonra hırsızın yapması gereken çaldığı mal veya para duruyorsa sahibine iade etmek, durmuyorsa malın bedelini ödemektir. Bunları yapsa dahi, teslim ettikten sonra tövbe etmesi de gerekmektedir.⁶³

1858 tarihli Ceza Kanunu'nda hadd suçları şeri hükümlerden farklı hükümlerle cezalandırılmıştır. Bu bağlamda, hırsızlık suçuna, el kesme gibi cezalar yerine hapis, müebbeden ve muvakkaten kürek cezaları verilmiştir.

1858 tarihli Ceza Kanunnamesi, söz konusu hırsızlık suçlarına verilecek cezaları, 2. Bab 7. fasılda "Sirkat hakkındadır" başlığı altında, 216.-233. maddeler arasında düzenlenmiştir. 216. maddedeki hükme göre, karı-koca birlikte veya ayrı olarak birbirlerine, çocuklarına, anne-babalarına veyahut da başka akrabalarına ait bir malı çalarlarsa, bu mal kendilerinden alınarak sahibine iade edilirdi. Eğer çaldıkları malı satmış veya harcamışlarsa ve bedelini ödemeye yetecek güçleri yoksa hapsedilerek cezalandırılırlardı. Kendilerine yardımcı olan veya çalıntı malın bir kısmını kendisi için kullanan kişiler de aynı şekilde hapsedilirdi.⁶⁴

Şahid-Zor (Yalancı Şahitlik): 1858 tarihli Ceza Kanunu'nda yalancı şahitlik suçuna verilecek cezalar, 2. bab, 5. fasılda "Yalan Şahitliği ve Yalan Yere Yemin Edenlerin Cezaları" kısmında açıkça anlatılmaktadır. Bu suç, adaletin yerini bulmasını engellemekte, suçlunun veya haklının ortaya çıkarılmasını zorlaştırmaktadır. Cezası şahitliğin niteliğine göre değişmekle beraber, cinayet suçlarında yalancı şahitlik edenlere, geçici kürek cezası; cünha ve kabahat suçlarında yalancı şahitlik edenlere bir aydan beş aya kadar hapis cezası verilmektedir. Yalancı şahitliğin aleyhte veyahut lehte olması durumu değiştirmeyip, yine belirtilen hükümlerin uygulanması gerekmektedir.⁶⁵

---

⁶² Diyanet İşleri Başkanlığı, s.124.

⁶³ Akbulut, s.174-177.

⁶⁴ Ceza Kanunname-i Hümayunu, s. 584-588.

⁶⁵ Ceza Kanunname-i Hümayunu, s. 582, 583.

1840 tarihli Ceza kanunnamesinde, şahıslar aleyhine işlenen suçlar tasnif edilmiş ve bunlara verilecek cezalar ayrıntılı biçimde açıklanmıştır. Buna göre; **Cinayet** suçu işleyenlerin ayakları demir ile bağlanarak, suçlular eziyetli işlerde kullanılır. Kürek cezasını hak eden kişilere göz önüne serme denen metot da uygulanır. Divan kararnamesinin bir özeti gayet kalın harflerle yazılıp; ceza görececek kişi, bulunduğu şehirde meydana veya herkesin geçtiği bir yere götürülüp, bu özet göğsüne konularak iki saat orada tutulur ve halka gösterildikten sonra, ayaklarına demir konularak ceza yerine gönderilir. On sekiz yaşından küçük ve yetmiş yaşından büyük olan cinayet suçluları bu gösterilme esnasından muaf tutulur.

Suç ve kabahat cezası alanlar ise geçici sürgün cezasına çarptırılır. Üç aydan üç seneye kadar memleketten uzaklaştırılır.

Suç işlediğinde ceza alacak kişiler ergenlik sınırına ulaşmış olmalı ve iyiyi kötüyü ayırt edebilmelidir. Suçlunun bu durumda olduğuna emin olunursa anne-babasına teslim edilir. Emin olunamaz ise nefsi iyileştirmek maksadıyla benzer müddette hapsolünür.

Eğer geçici kürek, geçici kale tutsaklığı ya da geçici sürgün cezalarını gerektiren suçlardan ise, nefsin iyileştirmesi için suçuna karşılık gelen ceza süresinin dörtte birinin üçte biri miktarı süreye kadar hapsolünür ve bu şekilde de beş seneden on seneye kadar Zaptiye Nezareti kontrolüne alınır. Suçlunun bir suçu işlediği an cinnet halinde bulunduğu ispatlanır ise kanuni cezadan muaf tutulur.

İdam cezasının küreğe, kürek cezasının kale tutsaklığına, müebbet kalebentliğinin sürgün ile geçici kale tutsaklığına dönüştürülmesi ve hapis cezasının geçici sürgüne dönüştürülmesi, mutlaka padişahın hususi iradesine bağlıdır.

İç güvenliği bozan suçlar işlendiğinde örneğin eşkıyalık suçuna verilen ceza, bu topluluğa dahil bulunanlardan asıl baş eşkıya ve onu destekleyip yardımcı olanlar idam olup, geri kalanlardan da suç mahallinde ele geçirilenler işledikleri fiillerin derecesine göre müebbeden veya geçici olarak küreğe konulur.

Rüşvet suçunun cezası; her kim olur ise olsun ve her hangi rütbe, makam ve memuriyette bulunur ise bulunsun, almış olduğu rüşvet kendisinden geri alınır ve bir o kadar da ceza alınır.

Rüşvet veren kişi ise hangi rütbe ve makamda olursa olsun, verdiği kadarı kendisinden ceza olarak alınır. Bu suçu ilk defa işlemiş ise geçici kale tutsaklığı verilir ve altı sene müddetle hizmetten men edilir.

Mirî malları çalan kişiler çaldıkları para veya eşya her ne olursa olsun, iki katı olarak kendisinden alınır ve devlet hazinesine teslim olunur. 5 seneden az olmamak üzere kaleye hapsedilir ve müebbeden rütbe ve memuriyetten men edilir.

Memurların sivillere kötü davranması durumunda örneğin mahkeme ve meclis üyelerinden veya diğer devlet memurlarından biri, zanlı olan kişilere hatalarını söyletmek için eziyet ve işkence etmeye karar verir veya uygular ise geçici kale tutsaklığı, müebbeden rütbe ve memuriyetten mahrumiyet cezalarıyla cezalandırılır.

Memura hakaret suçuna verilen ceza 1 mecdiye altından 3 mecdiye altına kadar çıkmaktadır. Bu hakaretler askere veyahut idareciye karşı olur ise bir haftadan bir aya kadar hapis cezası verilir. Hakaret sırasında silah gösterilir ise iki aydan iki seneye kadar hapsolunur.

Mahkûm kaçırmaya suçuna geçici kürek cezası verilir.

Sahtekârlık yapan, memurların imzasını taklit eden ve ettiren, yüce devletin memurlarına özel mührünü takliden sahte mühür yapan ve bu sahte mührü kullanan, genellikle hazineler ve mal sandıklarının kullandığı hisseler, faiz senetleri ve sair her çeşit senetlerini taklit veya sahtekârlıkla değiştiren, bu şekilde sahte kâğıt paralar ve senetler kullanan veya himaye edilen ülkelere ithal eden kimseler on seneden aşağı olmamak üzere geçici olarak kürek veya kale cezasıyla cezalandırılırlar.

Tecavüz suçuna altı aydan az olmamak üzere hapis cezası verilir. Genç erkek ve kızları fuhuşa sürükleyenler bir aydan bir seneye kadar hapsolunur.

Zina eden kadına üç aydan iki seneye kadar hapis cezası verilir. Ve kendisinden beş mecdiye altından yüz mecdiye altına kadar para cezası alınır. Erkeğe ise beş mecdiye altından yüz mecdiye altına kadar para cezası verilir.

Yalancı şahitlik yapan kişiler herkese gösterildikten sonra herkese gösterildikten sonra geçici olarak küreğe konulur.

Hırsızlık suçunun cezası şartlara göre değişmektedir. Erkek veya kadın boşanırken diğerine ait olan malı, çocukları, kendi soyundan anne-babasının ve akrabalarının malını

zapt ederse mal kişiden alınarak sahibine geri verilir. Alınan mal harcanıp, yiyip-bitirilmiş ve zararı karşılanamıyorsa, bu kişi hırsızlığı alışkanlık haline getirmiş ise hapis cezası ile cezalandırılır. Elde tutulan eşyaya dışarıdan yardım eden, bunun hepsi veya bir kısmını kendi menfaatleri için kullanan kişi adeta hırsız gibi cezalandırılır.

Eğer hırsızlık gece vakti yapılıyorsa, iki veya daha fazla kişi birlikte bulunuyorsa, içlerinden birinin gizli ya da açık silahı bulunuyorsa, bir ev ya da evin bir bölümüne, dışındaki eklentisine, yatak odasına kısaca içinde birinin oturduğu her çeşide, mahalle duvarını yıkarak, duvarını merdiven ile aşarak, kapısını kırarak, bir alet ile kilidini açarak, devlet memuru kıyafetine girerek veya zabıta tarafından sahte emir göstererek giriliyorsa ve silah göstererek korkutma veya şiddet uygulaması varsa bu hırsızlığın cezası müebbet kürektir.

Yukarıda belirtilen beş durumun birincisi ve ikincisi ile beraber şiddet zoruyla yapılırsa, hırsızlık edenler geçici olarak küreğe konurlar. Eğer bu şekildeki hırsızlık girişiminde bir yaralama durumu varsa hırsızlığa cesaret edenler müebbeden küreğe konurlar.

İnsanların ikamet ettiği bir yer olmasa veya oturlan mahalleye bağlı bulunmasa bile kapalı duvarlar ile çevrilmiş olan mahallelerin duvarını delerek, merdiven aşarak veya özel alet ile kapısını açarak hırsızlık yapanlar geçici olarak küreğe konulur.

Hırsızlık yapılırken yaralama amacı var ise fakat bu fiil gerçekleşmemiş ise, vaktin gece olması ve iki kişiden daha fazla olmaları durumunda hırsızlara geçici kürek cezası verilir.

Hırsızlık fiili girişiminde bulunup elinde olmayan sebeplerle bir şey alamamış olan hırsızlar hakkında yapmış olduğu fiilin derecesine göre hırsızlık cezası uygulanır. Kürek cezasını hak eden hırsızlara durumu bilerek yardım ve yataklık edenler geçici olarak küreğe konurlar. Hapis cezasını hak eden hırsızlara böylece bilerek yardım ve yataklık edenler yataklık ettiği hırsızın hak ettiği cezayı alır. Ancak hırsızlara arkadaşlık, yardım ve yataklık yapanlardan her hangisi, önce gelip hırsızları haber verip de onların ele geçmesi için sebepleri kolaylaştırırsa bu kişiler yalnız hırsızlık cezasından af olunurlar fakat bir sene kadar Zaptiye Nezareti'nin kontrolü altında bulunurlar.

Gemi kaçırma ve yağmalama şeklinde gerçekleşen hırsızlıklarda üç aydan bir seneye kadar hapis cezası verilir.

1858 Ceza Kanununda; çok ağır suçlara kürek, daha hafif suçlara kalebentlik, orta ağırlıktaki suçlara hapis ve sürgün, kabahat türünden suçlara ise zaptiye nezareti veya para cezası verildiği görülmektedir.⁶⁶

Kürek Cezası: Kürek cezası XVI. yüzyıldan önce siyaseten katli gereken suçlular dışındaki mahpuslara uygulanırken, 1572 İnebahtı deniz savaşı mağlubiyetinden sonra, eleman sıkıntısı sebebiyle idam ve dayak cezası mahkûmiyetlerinden çevrilerek uygulanmıştır.⁶⁷

Genellikle ta'zir suçlarına uygulanan kürek cezası, hırsızlık gibi hadd cezası gerektiren suçlara ve kısas cezası gerektiren suçlara da uygulanmış, bu cezalar kürek cezasına çevrilmiştir.⁶⁸ Daha önce de açıklandığı için hırsızlık suçunun kesinleşmesi için ikrar şarttır. Suçlunun önce suçunu kabul edip daha sonra yalanladığı durumlarda ortaya çıkan şüphe sebebiyle hadd cezası yerine kürek cezasının verildiği durumlar olmuştur. Halka zulüm, gasp, hırsızlık, zimmet kumar, irtidat, mahpusun firarına yardımcı olmak, içki ve sarhoşluk, kasten adam öldürme, kastın aşılması suretiyle adam öldürme, yaralamaya iştirak, yağma (hırabe: yol kesmek suretiyle eşkıyalık) livata, ırza geçme, resmi evrakta sahtecilik, kalpazanlık, casusluk gibi suçlara kürek cezası verilmiştir. Resmi narhtan fazlaya mal satma suçuna da müebbet kürek cezası verilmiştir. Müşterileri fiyatların yükselmesi için kızıştırmak (neceş) ve düşman ülkelere savaş aletleri, at ve erzak vermek de kürek ile cezalandırılmıştır.⁶⁹

Cezası beş yılın üstünde, yani altı yıldan on beş yıla kadar olan mahkûmlar kürek mevkii olarak tayin edilmiş merkezlerdeki umumi hapishanelere gönderiliyorlardı. Gittikleri yerlerde onlarla, müebbet kürek cezası almış olanlar ayrı koğuşlarda kalıyorlardı. Beş yılın altında kürek cezası alanlar yargılandıkları vilayetlerdeki hapishanelerde küreğe konuluyordu. Bu uygulamadan imparatorlukta tevkihane ve hapishanelerin iç yönetimlerine dair olan 1880 tarihli nizamnamede söz edilmekte ve nizamnamenin 5. Maddesinde “Kürek mahkûmları için uygun yerlerde birer hapishane bulunacak ve bu hapishaneler bütün vilayetlerde 5 seneden fazla kürek cezası ile mahkûm olanlara ait

---

⁶⁶ Mustafa Avcı, “Osmanlı Uygulamasında İnfazı Özellik Gösteren Hapis Türleri: Kalebentlik, Kürek Ve Prangabentlik”, **Yeni Türkiye**, Sayı 45, (Mayıs-Haziran), s. 128-147; Uriel Heyd, **Studies In Old Ottoman Criminal Law**, (Ed. V.L. Menage), Clarendon Pres, Oxford 1973, s.303-304.

⁶⁷ Avcı, s.5; Neşe Erim, **Osmanlı İmparatorluğunda Kalebentlik Cezası Ve Suçların Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme**, Osmanlı Araştırmaları IV, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984, s.2-3.

⁶⁸ Ömer Menekşe, **XVII. Ve XVII. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Hırsızlık Suçu ve Cezası**, (Basılmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1998, s.119.

⁶⁹ Avcı, s.5-6.

olacaktır.” 7. Maddesinde “kürek cezası ile mahkûm olanlar umumi hapisanelere kondurulacaktır.” denmekteydi.⁷⁰

XIX. yüzyılın sonlarında beş yılın üstünde ceza alan muvakkat kürek mahkûmlarıyla müebbet kürek cezalılarına ait Meclis-i Vâlâ heyeti tarafından zikredilen yerler, daha sonraki yıllarda “taşra kürek merkezleri” olarak karşımıza çıkacak olan kale ve/veya tersane sahibi kıyı şehirleridir. Bahsi geçen yerler, Rumeli’de Varna, Vidin, Rusçuk ve Niş kaleleri; Anadolu ve Akdeniz (Bahr-ı Sefid) taraflarında ise Antalya, Diyarbakır, Sinop, Rodos ve Magosa’dır.⁷¹

Osmanlı Devleti gerileme döneminde kürek cezasına çarptırma yöntemini çok sık bir şekilde uygulamıştır.⁷²

Kalebentlik cezası: Kalebentlik cezası suçluların bir kale sınırları içinde hapsedilmesi anlamına gelmekle beraber, Osmanlı Devleti’nde XVIII. yüzyıldan itibaren uygulanmaya başlanmıştır.⁷³ Zikrolunan ceza, suçluların surlarla çevrili kaleden dışarı çıkmamak üzere bir şehir veya kasabada oturmaya mecbur tutulmaları sebebiyle bir çeşit hapis; kendi memleketlerinden uzak kalelerde bulunmaları yönüyle de bir çeşit sürgün cezasıdır.⁷⁴ Kalebentlik sürgüne göre daha ağır bir ceza olarak kabul edilmektedir. Suçlunun kalebentlik hükmü giymesine mahalli kadılar tarafından karar verilir, fakat kadıların verdikleri kararlar sadaretin tasdikinden geçtikten sonra uygulanmaktadır. Bazen kadının kalebentlikle cezalandırma talebini Sadrazam sürgün cezasına çevirebilmektedir. Kalebentlik cezasına çarptırılan kişi bu cezayı devletçe belirlenen kalelerde çekmektedir.⁷⁵

Kalebentlik cezası, bazen idama mahkûm olanların cezasının hafifletilmesi ve kalebentliğe çevrilmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Gıda maddelerinin tağşişi⁷⁶ veya eksik gramajlı gıda maddesi üreten Müslümanlara kalebentlik, gayrimüslimlere ise kürek cezası verilmiştir. Nitelikli zimmet miri malı çalmak ve rüşvet suçları da kalebentlik ile cezalandırılmıştır.

Yurt Yayınları, Basım Tarihi Yok İstanbul, s.185-186.

⁷¹ Yıldız, s.73.

⁷² Heyd, 65.

⁷³ Demirkol, s.20; Yasemin Saner, “Osmanlı’nın Yüzlerce Yıl Süren Cezalandırma ve Korkutma Refleksi: Prangaya Vurma”,(Der. Noemi Levy-Alexandre Toumarkine), **Osmanlı’da Asayiş Suç ve Ceza 18.-20. Yüzyıllar**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Basım Tarihi Yok, İstanbul, s.180.

⁷⁴ Menekşe, s.136; Yıldız, s. 29.

⁷⁵ Avcı, s.4.

⁷⁶ Tağşiş: Bir şeyin içine başka bir madde karıştırmak, saflığını gidermek, değerli bir maddeyi değersiz olanla karıştırmak anlamına gelmektedir. Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Aydın Kitabevi, Ankara 1988, s.1213.

Kalebentlik cezası Tanzimat dönemi kanunları içinde sadece 1858 Ceza Kanunu'nda yer almış, madde 25'te. "Kalebentlik hapis ile nefy cezalarını cami bir ceza..." şeklinde tanımlanmış ve cinayet (cürüm) nevinden suçların cezası olarak öngörülmüştür.⁷⁷

Bu suçlar dışında başka örneklerin de olduğu Sinop Hapishanesi'nde yaşanan hadiseden anlaşılmaktadır. 31 Mart vakasına karışmasından dolayı on sene kürek cezasına çarptırılan Tophane Sanayi Alayı çavuşu Ali Osman, cezasını Bodrum hapishanesinde çekmekteyken, bu ceza kalebentliğe çevrilmiş ve mahkûm Sinop Hapishanesi'ne gönderilmiştir.⁷⁸

Pranga Cezası: Pranga, ağır suç işleyen mahkûmların hapis cezasının, ayaklarına zincir bağlanarak gerçekleştirilmesidir. İlk defa suç işleyen mahkûmla, suç işlemeyi alışkanlık haline getiren, suçu tekrarlayan kişilere verilen pranga cezalarının süreleri farklıdır.⁷⁹

Hem mahkûmun kaçmasını önleyen, hem de mahkûmu zapt etmeyi amaçlayan bir tedbir aracı olan pranga, mahkûmun hareketlerini kısıtlarken bir yandan da günlük ihtiyaçlarını eziyet çekerek görmesine sebep olan bir cezalandırma aracıdır. Pranga cezası alan mahkûm hapsedildiği yere veya çalışmaya götürülürken halkın önünden geçirilmiştir. Buradaki amaç halkı suçtan men etmek ve gözlerini korkutmaktır.⁸⁰

Osmanlı hukukuna ilk olarak bir görüşe göre 1851 Ceza Kanunu ile bir görüşe göre de 1858 Ceza Kanunu ile kürek cezasının infaz şekli olarak girdiği söylenen bu yaptırım, aslında ilk olarak 1838 Ceza Kanunu'nda yer almaktadır. 1851 Ceza Kanunu'nun Birinci Fasıl 5 ve 14 numaralı maddesinde vaz'ı kürek ve pranga, madde 13'te kürek veya pranga, madde 11'de: İstanbul'da ise küreğe, taşrada ise prangaya (konma) ifadeleri geçer. Madde 13'te ise adam öldürme suçunun faili sabıkalı ise prangaya konulmalıdır ifadeleri geçmektedir.⁸¹

2. OSMANLI DEVLETİ'NDE ZİNDANDAN HAPİSHANEYE GEÇİŞ

Osmanlı Devleti'nde hapishane kavramının bugünkü manada ortaya çıkışı XIX. yüzyılda gerçekleşmiştir. Şer'i hukukla yönetilmesinden dolayı daha çok bedene yönelik

---

⁷⁷ Avcı, s.4-5.

⁷⁸ BOA; DH. EUM. THR. 106/59 (29 Şevval 1329/23 Ekim 1911).

⁷⁹ Avcı, s.7.

⁸⁰ Saner, s.181.

⁸¹ Avcı, s.7.

cezaların verildiği Osmanlı Hukuku'nda XIX. yüzyıldan sonra hapis cezası verilmeye başlanmıştır.⁸²

Osmanlı Hukuku'nda hapis cezasının tanımı ve ne şekilde olacağı ceza kanunnameleriyle belirlenmiş ve dönemin şartlarına göre eklemeler veya düzenlemeler yapılmıştır. Tanzimat döneminde çıkarılan ceza kanunlarıyla düzene giren hapis cezası, bundan önceki tarihlerde süresi ve ne şekilde olacağı kanunlarla belli olmayan bir ceza türü olarak uygulanmıştır.⁸³

Osmanlı Devleti'nde suçluların yargılanması ve cezalandırılması İslam Hukuku'na göre yapılmıştır. Bundan dolayı; XIX. yüzyıla kadar hapis ve hapisane kavramının hukuki manada kullanımı ile karşılaşılmamaktadır. Ta 'zir suçları müstesna 1858 yılında çıkarılan Ceza Kanunnamesine kadar hapis cezası uygulanmamıştır.⁸⁴

İslam hukukunda bedenî cezaların esas olması ve Osmanlı Devleti'nin şer'i ve örfi hukuka göre yönetilmesi sebebiyle, hürriyeti bağlayıcı cezanın infaz edildiği yer anlamında cezaevi denen mekânlar yoktur. Osmanlı Devleti'nde, XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar İslam hukukunun uygulanması ve İslam hukukunda da hapis cezasının bulunmaması nedeniyle hürriyeti bağlayıcı cezaların infaz edildiği yer anlamında hapisanelerden söz etmek mümkün değildir.⁸⁵ Bu dönemde hapis, Osmanlı hukukunda bir ceza infaz kurumu olmaktan çok yargılama öncesi tutuklama mekânı veya uyarı amaçlı kısa süreli bir ceza aracıdır.⁸⁶ Osmanlı Devleti'nde hapisane olarak, genellikle zindan adı verilen kale burçları kullanılmıştır. İstanbul'da işlenen suçun türüne göre Yedikule, Eminönü'ndeki Baba Cafer ve Kasımpaşa'daki Tersane zindanları sıklıkla kullanılmıştır.⁸⁷ Katil, hırsız, borç ve zina mahkûmları Galata zindanına, siyasi ve askeri suçlular Babiâli'deki Tomruk, Yedikule, Rumelihisarı ve Tersane zindanlarına gönderilmiştir.⁸⁸

Osmanlı Devleti'nde zindanlar subaşının denetiminde olup buradaki mahkûmların ihtiyaçları hayırseverlerin yardımları ile karşılanmıştır. İstanbul'daki zindanlar subaşılar tarafından denetlenmiştir. Bu zindanlar 1831'de kaldırılmış ve Sultanahmet'teki İbrahim

---

⁸² Demirkol, s. 20.

⁸³ Demir, s.13.

⁸⁴ Avcı, s. 137; Adak, s. 31; Demirkol, s. 20.

⁸⁵ Demirbaş, s. 28-29.

⁸⁶ "Ceza ve Tutukevleri", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt 2, İstanbul 1993, s. 424; Bozkurt s. 262.

⁸⁷ Yıldız, s.16-18, Şen, s. 6; Demirbaş, s.29; Reşat Ekrem Koçu, "Eski İstanbul'un Ünlü Hapishanesi Baba Cafer Zindanı", **Hayat Tarih Mecmuası** S.6, 1976, s.10.

⁸⁸ Yıldıztaş, s.42.

Paşa Sarayı'nın bir kısmı Hapishane-i Umûmi⁸⁹ haline getirilmiştir. Buna ek olarak, İstanbul dışındaki kale burçlarının zindan olarak kullanılmasına devam edilmiştir⁹⁰

Tanzimat döneminde çıkarılan Ceza kanunlarıyla düzene giren hapis cezası, daha önce süresi kanunlarla belli olmayan bir ceza türü olarak uygulanmıştır. Osmanlı fetvalarından anlaşıldığı üzere bir suçlunun hapsedilmesi için Sultan'ın emri gerekmektedir. Mahkûmun hapsedilme süresi işlediği suçtan pişmanlık duymasının ne müddette anlaşıldığına göre değişmektedir.⁹¹ Özellikle 1858 Ceza Kanunu'ndan sonra hapis cezası, alt ve üst sınırları belli etkin ve asli bir ceza olarak Osmanlı Hukuku'nda yerini almıştır. Hapis cezasının yaygın bir şekilde verilmeye başlamasıyla beraber hapsedilecek mekânlar da önem kazanmıştır. Bu durum Osmanlı Devleti'nde mahbesten hapishaneye geçişin temelini atmıştır.⁹²

Osmanlı Devleti'nde hafif ve orta suçlar için para cezası uygulanmış bunun yanında sıklıkla hapis cezası da verilmiştir. Ayrıca konuya ışık tutan belgeler incelendiğinde suçunu itiraf etmiş ve suç işlediği kesinleşmiş hırsızlara da hapis cezasının verildiği görülmektedir.⁹³ Klasik dönemde ağır suç işleyen suçlulara hapis cezasının verildiği bilinmekle beraber halka zulmeden yöneticilere de hapis cezası verilmiştir. Örneğin halktan haksız yere vergi toplayan ve kanunsuz bir şekilde hapis cezası veren yöneticiler hapis ile cezalandırılmıştır.⁹⁴

Osmanlı Devleti'nde suçlulara, XIX. yüzyılın ortalarına kadar, hadd, kısas, diyet, ta'zir, kalebentlik, kürek, prangabentlik gibi cezalar verilmiştir.⁹⁵ Bunun dışında para cezası, idam, çuval içinde İstanbul Boğazı'nda denize bırakma ve sürgün cezaları verilmiştir.⁹⁶

---

⁸⁹ Hapishane-i Umumi: Sultanahmet'te bulunan eski İbrahim Paşa Sarayı Hapishane-i Umumiye ismiyle İstanbul'un en büyük hapishanesi olarak hizmet vermektedir. Hapishanede 250 ve 500 kişilik olmak üzere iki koğuştur. Ayrıca 1880 Nizamnamesi'nde geçen ifadelerden anlaşıldığı üzere vilayet merkezlerindeki hapishanelere de Hapishane-i Umumi denilmektedir.; Mücahit Özçelik, "Mütareke Döneminde Osmanlı Hapishanelerinin Durumu", **Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Yıl 7, Sayı 14 (Güz 2011), s.27; Yıldız, s.476.

⁹⁰ Bozkurt, s.262; Yıldıztaş, s. 42.

⁹¹ Heyd, s.301-302.

⁹² Demirkol, s. 21.

⁹³ Menekşe, s.58.

⁹⁴ Avcı, s.138.

⁹⁵ Bayındır, Abdülaziz, "Örneklerle Osmanlı'da Ceza Yargılaması", **Türkler**, Cilt 10, s.73; Maşalı, Münteha, Osmanlı'da Ölüm Cezası, **Yeni Türkiye**, S.45, Mayıs-Haziran 2002. s. 148-161; Avcı, s.147; Mustafa Avcı, Osmanlı Hukukunda Para Cezaları", **Türkler**, Cilt 10, s. 91-106, s.91; İsmail Acar, Osmanlılarda Zina Suçu ve Cezası, **Türkler**, Cilt 10, s.86.

⁹⁶ Köse, s. 107.

Hapis cezası ilk kez Tanzimat döneminde kabul edilen 1840, 1851 ve 1858 tarihli ceza kanunlarıyla, mahkûmun bedenine yönelik cezalardan farklı olarak, hürriyeti bağlayıcı bir cezalandırma yöntemi olarak kabul edilmiştir.⁹⁷ Bu kanunlara göre, idamdan sonra gelen en ağır ceza, kürek cezasıdır. 1840 tarihli Ceza Kanunu'nda pranga cezası yoktur fakat 1840 yılında yapılan ekle bu cezaya yer verilmiş ve 1851; 1858 tarihli ceza kanunlarında da pranga cezası yer almıştır.⁹⁸

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaygınlaşan Osmanlı hapishanelerinin ilk örneklerini şu şekilde sıralamak mümkündür: Manavgat 1852, Şırnak 1886, Alaçam 1890, Cide 1900, İpsala 1906, Kınık 1907, Manyas 1910, Çiçekdağ 1921 tarihlerinde kiralananmıştır. Kars 1800, Nevşehir 1849, Süruç 1852, Diyarbakır 1863, Vezirköprü 1870, Kozan 1875, Sinop 1887, Kırklareli 1886, Kütahya 1888, Kastamonu 1889, Bafra 1893, Ordu 1897, Uşak 1899, Erzurum 1900, Hınıs 1905, Bilecik 1906, Üsküdar Paşa kapısı 1916 ve Zara 1919 senelerinde inşa olunmuştur.⁹⁹

3.İMPARATORLUK GENELİNDEKİ HAPİSHANELERİ ISLAH ÇALIŞMALARI

Osmanlı Devleti XIX. yüzyılda gerek dış politikadaki kayıplara gerekse içeride artan sorunlara karşı çeşitli çare arayışlarına girmiştir. Bu bağlamda hapis cezası ve hapishaneler de ele alınmıştır. Hapis cezası modern hukukta bir anlam kazanmış ve asli bir ceza olarak uygulanmaya başlamıştır. Fakat tüm bu yasal düzenlemeler devlet içinde hapishaneler ile ilgili karmaşayı çözmeye yetmemiştir. Bundan dolayı devlet, hapishanedeki disiplini sağlama adına ıslah çalışmalarını başlatmıştır.¹⁰⁰

Hapis cezasının ve hapishanelerin düzeltilmesi konusunda özellikle Tanzimat'tan sonra önemli adımlar atılmaya başlanmış ve bu süreç diğer Avrupa ülkelerindeki gibi çok sancılı olmuştur. XIX. Yüzyıldaki ekonomik, siyasi, sosyal durum göz önüne alındığında, hem ülkenin içinde bulunduğu durum hem de toplumun reformlara bakış açısı hayata geçirilmesi muhtemel projeleri de sekteye uğratmıştır. Bu bağlamda; hapishaneler konusunda istenilen sonuçlar da elde edilememiştir.¹⁰¹

---

⁹⁷ Mehmet Akif Aydın, "Osmanlı Ceza Hukuku", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 7, Yeni Türkiye Yayınları, 1993, s. 481-482.

⁹⁸ Saner, s.173.

⁹⁹ Adak, s.15.

¹⁰⁰ Demirkol, s.20.

¹⁰¹ Tekin, Özkes, s.189.

Tanzimat döneminde hapisanelerin sorunları sürekli gündemde tutulmuş ve imparatorluk genelinde ıslah girişimleri başlamıştır. Bu girişimler sonucu ortaya çıkan Tanzimat devri reformları, Avrupa ülkelerinin baskıları sonucu olmasına ve sathi olmasına rağmen devlet müesseselerini bir süre daha ayakta tutarak çözülmeyi geciktirmiş, bu alanda cumhuriyet sonrası reformlara da öncülük etmiştir.¹⁰²

Osmanlı Devleti, özellikle Tanzimat Dönemi'nden sonra hapisanelerin ıslahı için Avrupa ülkelerindeki uygulamaları izlemiş ve uzmanların görüşlerinden yararlanmıştır. İngiliz elçisi Stanford Canning Osmanlı hapisanelerin modernizasyonu için hapisaneleri gezmiş ve teftişlerde bulunmuştur.¹⁰³ Canning'e göre Osmanlı hapisanelerinde acilen düzeltilmesi gereken sorunlar vardır. Bu sorunları 5 maddede toplamıştır:

- Fiziki durum ve iç mimari
- Aydınlatma, ısıtma, havalandırma ve temizlik
- Mahkûmların güvenliği, sağlığı, adaletli ve merhametli muamele görmeleri, ahlaki açıdan ıslah edilmeleri ve farklı sınıflara ayrılmaları
- Hapisanelerin içinde ya da üzerinde otoritenin sağlanması ve mahkûm şikâyetlerinin bu çerçevedeki mahkemelere intikaline imkân verilmesi
- Farklı inançlara sahip mahkûmların istedikleri ibadeti yapmalarının sağlanması

Canning 'in ilk iki maddedeki asıl isteği, imparatorluk genelinde yeni hapisaneler inşa edilmesi veya var olan hapisanelerin düzenlenmesi değil, bu hapisanelerde ıslah çalışmalarının yürütülmesidir.

5. maddedeki mahkûmların dini inancı ve hapisane içindeki inançlara saygı boyutu da sıklıkla gündeme gelen bir konudur. 1880 Nizamnamesi'nde mahkûmların hepsinin aynı vakitlerde dini ibadet ve ayinlerini yapmaya mecbur oldukları belirtilmiştir. Bu hükmün uygulanması ile ilgili herhangi bir veriye ulaşamasak da mahkûmların çoğu ihtiyacının karşılanmadığı, kötü muamele gördükleri bir zamanda dini inançlarının düşünülmesi umut vericidir. 1910'da Washington'da toplanan Ceza ve Ceza İnfazı Milletler Arası Sekizinci Kongresinde de; mahkûmların topluma kazandırılmasının; dini eğitim, zihin-vücut terbiyesi ve ileride mahkûma hayatını kazanma imkânını verebilen bir

---

¹⁰² Ekinci, s.16.

¹⁰³ Orat, Çelik, s.77.

iş ile mümkün olabileceği ifade edilmiştir. Din eğitiminin amacı kişilerin kendi içlerinde her türlü olumlu ya da olumsuz şarta ahenkle uyumu sağlayacak gücü oluşturmaktır.¹⁰⁴ Hapishanelerde yalnızlık ve kötü şartlarla boğuşan mahkûmlar psikolojik rahatsızlıklara yakalanmamak için bu güce ihtiyaç duymaktadır. Buldukları şartlarda yalnızlık çeken, işledikleri suçtan dolayı farklı ruh hali içerisinde bulunan ve hayata karamsar bakan mahkûmlar, aldıkları din eğitimi sonucu içlerinde oluşacak manevi güç sayesinde ruhsal bunalımdan kurtulacak ve yaşama gücü kazanacaklardır.¹⁰⁵

Islahat Fermanı'nda da hapishaneler konusuna değinilmiş, cezaların ve tevkifhanelerin durumunun düzeltilmesine dair ifadelere yer verilmiştir.¹⁰⁶ Fermanda hapishanelerle ilgili kısımda bahsedilen hükümler şunlardır: İnsan haklarını adaletle bağdaştırmak için kendilerinden kuşkulanan kimselerin ya da cezalıların, hükümlü veya tutuklu olarak buldukları bütün hapishanelerde ve öteki tutukevlerinde tutukluluk koşullarının olabildiğince kısa bir sürede düzeltilmesine başlanmalıdır ve cezaevlerinde devlet tarafından konulmuş disiplin kurallarına uygun olan işlemler dışında, bedensel ceza, eziyet ve işkenceye benzer eylemler de tümüyle kaldırılmalıdır; bundan başka uygulanacak sert davranışlar yasak olup, yapanlar, cezalandırılacağı gibi, böyle davranışlarda bulunulmasını emreden görevliler ile bu eylemleri yapan kişilerin de ceza yasası uyarınca görev yerleri değiştirilip, kendileri cezalandırılmalıdır.¹⁰⁷

Meşrutiyet'in ilanından sonra hapishanelerin modernleştirilmesine daha da hız verilerek, İstanbul'da ve taşrada bulunan hapishane binalarını modernleştirme çalışmaları arttırılmıştır. Mahkûmların okutulup eğitilmesi ve mahkûmlara meslek kazandırılması yönünde programlar uygulamaya konulup, bu maksatla gardiyanlar için on üç maddelik bir tüzük ve 1880 tarihinde de hapishane ve tevkifhanelerin iç idaresini düzenleyen doksan yedi maddelik bir başka nizamname hazırlanmıştır. 1882'den sonra ise daha az masrafa yol açacağı düşünülerek çoğu taşrada olmak üzere, mevcut hapishanelerin uygun yerlerine kadınlar için ayrı bölümlerin inşa edilmesi planlanmıştır. Bu şekilde kadın mahkûmlar için kiralanan evlere devamlı olarak kira ödenmesi külfetinden kurtulmak amaçlanmıştır.¹⁰⁸ Kadın hapishaneleri ile ilgili hükmün pratikte çok mümkün olmayıp çoğu yerde hayata geçirilemediği, Cumhuriyet döneminde Adliye müfettişi olan Ferit ve Fuat beylerin o

---

¹⁰⁴ Şuayip Özdemir, "Cezaevi Din Hizmetlerinin Yeterlilik Sorunu", (Ed. Emine-Gürsoy Naskali- Hilal Oytun Altun), **Hapishane Kitabı**, Kitabevi, İstanbul 2010, s.346.

¹⁰⁵ Özdemir, s.347.

¹⁰⁶ Akın s.24.

¹⁰⁷ Demirbaş, s.30; Ö. Şen, s.19.

¹⁰⁸ Adak s.62.

dönemdeki hapishanelerin kötü durumunu ortaya koymak için hazırladıkları rapordan anlaşılmaktadır. Bu raporda; kadın hapishanelerinin neredeyse yok hükmünde olduğu ve birçok yerde gardiyan olarak tayin edildikleri ve hatta zabıta gözetiminden uzak evlerde cezalarını çektiklerinden bahsedilmektedir.¹⁰⁹

II. Meşrutiyetin ilanından sonra da hapishanelerde yaşanan sorunlar devam etmiş, idari ve ekonomik sıkıntılara köklü bir çözüm getirilememiştir. İttihat ve Terakki yönetimi 1911 yılında büyük bir hapishane ıslahatı başlatmıştır. Hapishanelerin yönetiminin diğer kamu kuruluşlarından ayrılması bu değişikliklerin ilkinin temsil etmesiyle beraber Dâhiliye Nezareti'ne bağlı olarak Hapishaneler İdare-i Umumisi kurulmuş ve imparatorluğun tüm hapishaneleri bu idareye bağlanmıştır. Ayrıca tüm vilayetlere bu idarenin kurulduğu bildirilmiştir. 31 Ağustos 1911'den başlayarak 10 Ocak 1912 tarihine kadar tüm vilayet, sancak ve kaza hapishanelerinden, yapılacak ıslahatın hazırlığını oluşturmak üzere mahkûm ve tutuklu sayıları, kadın mahkûmlar ile ilgili bilgiler, hapishane personelleri, hapishanelerin fiziki durumu, hapishane arsalarının kıymeti ve hapishanelerdeki atölyeler hakkında kapsamlı raporlar istenmiştir.¹¹⁰ Hapishanelerin sorunları ile ilgili hazırlanan raporda Avrupa ülkelerindeki gibi hapishaneler yapılması gerektiğine, vilayet hapishanelerinin yeniden düzenlenmesi gerektiğine değinilmiştir. Neticede İstanbul, Selanik ve İzmir'de numune olmak üzere üç hapishanenin inşa edilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca vilayetlere, ihtiyaç duyulan yerlere hapishane inşa edileceği Dâhiliye Nezareti tarafından bildirilmiştir.¹¹¹

İslah çalışmalarının bir başka boyutu ise hapishanelerin temizliğidir. Bu mekânların temizliğine dikkat etmek gerektiğinin farkında olan bir yönetim mevcuttur; bu farkındalığın asıl sebebi mahkûmların sağlığından ziyade; hapishanelerin halk sağlığını tehdit edecek birer unsur olmasını engellemektir. Dolayısıyla hapishanelerde yapılan hıfzıssıhha düzenlemelerinin asıl sebebi, toplum dinamiklerini dahi doğrudan değiştirebilecek salgın hastalıklardan çekinilmesidir. Hapishanelerin hijyeni; dışarıdaki nüfusla doğrudan ilişkisi yüzünden özellikle önemsenmektedir.¹¹²

1914 yılına gelindiğinde Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'na dâhil olmasıyla hapishaneler için yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemde yaşanan mali

---

¹⁰⁹ Demirbaş, s.35-36.

¹¹⁰ Demirkol, s.89.

¹¹¹ Ahmet Ali Gazel, "Tanin Muhabiri Ahmet Şerif Bey'in Notlarında Osmanlı Hapishaneleri" (Ed. Emine Gürsoy Naskali- Hilal Oytun Altun), **Hapishane Kitabı**, Kitabevi, İstanbul 2010, s.151.

¹¹² H. Şen, s.209.

sıkıntılar hapishanelerin de ihmal edilmesine neden olmuştur. Hapishanelerin kötü durumunun sık sık kamuoyunda gündeme gelmesinden dolayı sıkıntıların araştırılması amacıyla teftiş heyetleri oluşturularak, eksiklikler belirlenmeye çalışılmıştır. Daha çok mahkûmlara af çıkarmak ve savaş esnasında mahkûmlardan faydalanmak üzerine kurulu bir süreç yaşanmıştır. 1914 yılının sonlarında sülûsan affi uygulanmış ve mahkûmiyet sürelerinin $\frac{3}{4}$ ' ünü bitirenler tahliye edilmiştir. Aralık ayının sonlarına gelindiğinde ülke genelindeki hapishanelerin çoğunda şartlara uyan mahkûmlar serbest bırakılmıştır. Bu af mahkûmları askere almak amacıyla çıkarılmamış sadece hafif suçlular direk askere alınmaları için tahliye edilmişlerdir. Serbest kalan diğer mahkûmlardan askerliğe elverişli olanlar da silahlı altına alınmıştır. Bunun dışında 1915 yılının Ocak ayında Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemi'nden Edirne, Diyarbakır, Bolu, Canik, Adana, Sivas, Çatalca, Ankara, Konya, Kastamonu, Karahisar, Aydın, Karasu, Urfa, Teke, Menteşe, Kayseri, İzmit, Hüdavendigâr, Halep ve Kale-i Sultaniye'ye çekilen telgrafta çeteciliğe elverişli olan mahkûm ve tutukluların tespit edilmesi istenmiştir. Bu durumdan anlaşıldığı üzere mahkûmlardan askerlikten ziyade çetecilik faaliyetlerinde faydalanma düşüncesi vardır. Mahkûmların zorla silah altına alınmadığını, bilhassa bunu kendilerinin istediğini gösteren örneklere rastlamak mümkündür. Savaş esnasında birçok hapishaneden mahkûm savaşa katılıp vatan savunmasında yer almak için duygusal sayılabilecek dilekçeler yazmıştır. Osmanlı Devleti'nin savaş esnasında mahkûmlarla ilgili nihai hedefi mahkûmları affedip cephede yararlanmak değil, hafif suç işleyerek mahkûm olup askerden kaçmaya çalışanları silah altına almaktır. Sonuç olarak zaten cephede olması gerekenler askere alınmaya çalışılmıştır.¹¹³

I. Dünya savaşında Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında yer alması; hapishanelerin ıslahında, hapishaneler nizamnamesinin oluşturulmasında ve hapishanelerin teftişinde, Alman uzmanlardan yararlanılması yolunu açmıştır. Bu konuya açıklık getirmek gerekirse; Osmanlı Devleti, son dönemde denge politikası ile varlığını sürdürmeye çalışmıştır. Başta İngiltere ve Fransa ile daha yakın temaslarda bulunmuştur. Bu dönemde yapılan ıslahatlarda İngiliz ve Fransız etkisi görülmekte ve bu devletlerin uzmanlarından yararlanılmaktadır. Yukarıda bahsi geçen İngiliz elçi Lord Canning de yararlanılan kişilerdendir. İngiltere'nin Osmanlı Devleti üzerindeki politikalarını değiştirmesiyle beraber, Almanya ile yakınlık kurulmaya başlanmış ve imparatorluk genelinde yapılan çalışmalarda Alman etkisi artmıştır. İngiliz ve Fransız uzmanların yerini de Alman

---

¹¹³ Demirkol, s.85-88.

uzmanlar almıştır.¹¹⁴ Bu uzmanlardan bir olan Dr. Pollitz 1916'da sözleşmeli personel olarak Hapishaneler Umumi Müfettişliği göreviyle Osmanlı Devleti hizmetinde çalışmaya başlamıştır.¹¹⁵ Mahkûmiyetlerinin en az yarım yılını tamamlayan ve mahkûmiyetlerinin bitmesine en fazla bir yıl kalan mahkûmların affedilmesini ve bu kişilerin askere sevk edilmesini istemiştir. Bu şartları sağlayan 18 yaşın altındaki gençlerin affını da Sadarete arz etmiş fakat Dr. Pollitz 'in bu isteğine karşın imparatorluk, yaşları 21'den küçük mahkûmların şarta uygun olarak cezalarının ertelenmesi isteğini onaylamamıştır.¹¹⁶ Dr. Pollitz imparatorluk genelinde birçok hapishaneyi teftiş edip raporlar hazırlamıştır fakat Sinop Hapishanesi bu hapishanelerden biri değildir.

I. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması sonrası İtilaf Devletleri, hapishanelerdeki esirlerin, Ermenilerin ve gayrimüslimlerin serbest bırakılmasını sağlamak amacıyla hapishaneler üzerinde bir denetim oluşturmuşlardır. İtilaf Devletleri temsilcilerince oluşturulan heyetler Osmanlı hapishanelerini denetlemiş ve eksikliklerle ilgili raporlar hazırlamışlardır. Ancak bunu yaparken atılan adımları ikinci plana itip, hapishanelerdeki yanlış uygulamaların ve sorunların üzerinde durmuşlardır. Osmanlı hükümeti tarafından daha önce belirlenen eksiklikler İtilaf Devletleri teftiş heyetince de gündeme getirilmiştir.¹¹⁷

Osmanlı Devleti her ne kadar ıslah çalışmalarını sorunsuz yürütmek istese de savaşlar ve bunun getirdiği mali sıkıntılar, tasarlanan projelerin gerçekleşmesine engel olmuştur.¹¹⁸ Ancak Osmanlı Devleti'nin zor şartlara rağmen hapishanelerdeki olumsuz duruma tamamen duyarsız kaldığını söylemek doğru değildir.¹¹⁹ Fakat tüm bu ıslah çabaları ekonomik güç gerektirmekle beraber Osmanlı Devleti'nin son dönemdeki ekonomik durumu ve mütareke döneminin ağır şartları bu faaliyetlerin neden istenilen ölçüde gerçekleşmediğini de açıklamaktadır. Ayrıca hapishane müdürleri ve çalışanlarının yetersizliği ve vurdumduymazlığı da hapishanelerdeki şartları bir kat daha kötüleştirmiştir. Hapishane teftişleri, hapishanelerde uzun süredir mahkemelere çıkarılmayı bekleyen tutuklu sayısının çokluğundan dolayı yavaş isleyen adalet sistemini de gözler önüne sermiştir.¹²⁰ Islah çalışmalarını etkileyen bir diğer sebep ise Avrupa devletlerinin

---

¹¹⁴ Tekin, Dr. Polliç Bey'in....., s.208.

¹¹⁵ Ö. Şen s.69.

¹¹⁶ Ö. Şen, s.73.

¹¹⁷ Özçelik, s.37.

¹¹⁸ Adak, s.41.

¹¹⁹ Gazel, s.151.

¹²⁰ Özçelik, s. 37.

mahkûmlar ile ilgili ısrarlı politikaları ve iç politikaların getirdiği zorluklar olup, bu sıkıntılar devletin önemli bir problemi haline gelen hapishaneler konusunda daha fazla çaba sarf etmesine neden olmuştur.¹²¹

---

¹²¹ Saner, s. 186; Tekin, Özkes, s. 189.

İKİNCİ BÖLÜM

SİNOP HAPİSHANESİNİN İDARİ VE FİZİKİ DURUMU

1. HAPİSHANENİN TARİHİ

Sinop Hapishanesi, Sinop kalesinin iç kısmında eski tersane alanında inşa edilmiş bir yapıdır. Kalenin hangi dönemde kimler tarafından inşa edildiği bilinmemekle beraber, bazı otoriteler yaklaşık dört bin yıl önce bölgede hüküm süren Gaşkalılar tarafından yapıldığını kabul eder. Sinop kalesinin orada hüküm süren uygarlıklarla beraber süren değişimi, Bizanslıların buraya bir tersane inşa etmesiyle devam etmiştir. Bizans'tan sonra Selçukluların şehri ele geçirmesiyle I. İzzeddin Keykavus limanı kontrol amacıyla, sefere katılan komutanların da katkılarıyla 1214 yılında, İç Kale olarak adlandırılan ve içinde hapishanenin bulunduğu sahayı inşa ettirmiştir.¹²² İç Kale 1568 yılından itibaren zaman zaman zindan olarak kullanılmıştır.¹²³ Sinop kale zindanlarının ilk misafirleri 1560'lı yıllarda çıkan bir ayaklanmada yağmacılıkla suçlanan İbrahim ve Mehmet adlı iki şahıstır.¹²⁴

Sinop'u 1640 yılında ziyaret eden Evliya Çelebi kale içindeki cezaevi ile ilgili izlenimlerini şu şekilde ifade etmiştir: "Büyük ve korkunç bir kaledir. 300 demir kapısı, dev gibi gardiyanları, kolları demir parmaklıklara bağlı ve her birinin bıyığından 10 adam asılır nice azılı mahkûmları vardır. Burçlarında gardiyanlar ejderha gibi dolaşır. Tanrı korusun, oradan mahkûm kaçtırmak değil, kuş bile uçurtmazlar".¹²⁵

1880 Nizamnamesi'nin birinci fasıl birinci maddesinde, her kaza, sancak ve vilayet merkezinde bir hapishane ve tevkifhane bulunması istenmiştir.¹²⁶ Sinop Hapishanesi de bu nizamnameden sonra faaliyete başlayan Kastamonu Vilayeti dahilinde bir sancak hapishanesidir.

İç Kalenin resmen hapishane olarak kullanılmaya başlanması 1887 yılına dayanmaktadır. Bahsi geçen dönemde Sinop Mutasarrıfı olan Veysel Paşa İç Kale'yi

---

¹²² Alev Çakmakoglu Kuru, **Sinop Hapishanesi**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2004 Ankara, s.3; Yılmaz, s.5; Duygu Ünal, "Koşuların Sağır ve Dilsiz Şimdi Sinop Cezaevi", <http://www.ankarabaru.org.tr/siteeler/ankarabaru/hgdmakale/2014-2/23.pdf>,(10.08.2015), s.93.

¹²³ Yılmaz, s. 5.

¹²⁴ Kuru, s.3; Yılmaz, s.6; Ünal, s.93-94.

¹²⁵ Ünal, s.93-94; Yılmaz, s.5.

¹²⁶ Yıldız, s. 475.

cezaevine dönüştürmüş, buraya yeni binalarla birlikte bir de hamam inşa ettirmiştir.¹²⁷ Sinop Hapishanesi İstanbul'da Sultanahmet'teki Hapishane-i Umumi 'den sonra taşrada kurulan ilk hapishanelerdendir.¹²⁸

Cezaevi kuzeyden itibaren 1, 2 ve 3. kısım olarak adlandırılmaktadır. Her üç bölüm birbirinden yüksek avlu duvarları ile ayrılmıştır. Yapıda toplam 28 koğuş bulunmaktadır. Genelde 50 kişilik koğuşlar olarak kullanılmıştır.¹²⁹

Sinop şehri, dünyada hapishanesi ile tanınan şehirler içinde ön sıralarda gelir.¹³⁰ Sinop Hapishanesi de kale hapishane olması yönüyle birçok hapishaneden farklılık göstermektedir. Osmanlı şehrinin muhafazası görünümündeki kalelerde başta hırsızlar olmak üzere İstanbul'a gönderilmek için tutuklanmış adi suçlular, borçlular, yabancı kökenli esirler ile siyaseten haps edilen mahalli idareciler ve merkezkaç unsurlar¹³¹ bulunmaktadır.¹³² Sinop şehrinin coğrafi şartları ve konumundan kaynaklanan özellikleri nedeniyle, "kalebent" ve "pranga" mahkûmları için, (Akka, Diyarbakır ve Musul ile birlikte) Osmanlı'nın en önemli sürgün yerlerinden biri olmuştur.¹³³ Anadolu'da Bodrum'dan sonra en önemli sürgün kenti/ kalebent merkezi olması hasebiyle özellikle 19. Yüzyıl sonu, 20. Yüzyılın başlarında çok sayıda siyasi mahkûma ev sahipliği yapmıştır. 1913 yılında Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesi sonucu 200'e yakın muhalif (İttihat Terakki karşıtı) Sinop'ta kalebent olarak mahkûm edilmiştir. Bu mahkûmlardan en bilinenleri, Refik Halit Karay, Burhan Felek, Mustafa Suphi, Refii Cevad Ulunay, Hüseyin Hilmi ve Osman Cemal Kaygılı'dır.¹³⁴

Osmanlı-Türk devlet, siyaset ve edebiyat adamlarından birçok kişi de hayatlarının bir kısmını burada geçirmişlerdir. Başta Kırım Hanı Devlet Giray olmak üzere, Ahmet Bedevî Kuran, Sabahattin Ali, Kerim Korcan, Osman Deniz, Zekeriya Sertel bunlardan bazılarıdır. Osmanlı Devleti'nin yıkılış döneminde isyana kalkışan Karadağlılar, 1970'li

---

¹²⁷ Ünal, s.93-94.

¹²⁸ Yılmaz, s.6.

¹²⁹ Kuru, s.18; Ünal, s.93-94.

¹³⁰ Yılmaz, s.3.

¹³¹ XVI. Yüzyılda Anadolu'da sıklıkla sorun çıkaran suhteler, göçebeler ve bazı tasavvuf erbabı, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan Mühimme Defterleri'nde adları geçen bu tarz mahbuslar arasında yer alan başlıca gruplardır. Yıldız, s. 29.

¹³² Yıldız, s.27-29.

¹³³ Yılmaz, s.7.

¹³⁴ Ersoy, s.37-50. Bu dönemde Sinop'a sürgün edilenlerin tam listesine ulaşılammakla beraber Tanin gazetesinde 99 kişilik bir liste yayınlanmıştır. Daha ayrıntılı Bilgi için bkz: **Tanin**, 6 Haziran 1329/18 Haziran 1913), s.3.

yıllarda Türkiye’de eylem yapan Filistinliler, Nejat Daş gibi bazı uyuşturucu kaçakçıları da tarihi Sinop Cezaevi’nin ünlü konuklarından¹³⁵.

2. YÖNETİM

Sinop Hapishanesi’ndeki en yetkili kişi hapishane müdürüdür. Merkez ile olan ilişkileri yürütür. Gardiyanlar mahkûmlar ile hapishane yönetimi arasındaki ilişkiyi sağlarlar ayrıca mahkûmların nizamaya aykırı davranışlarda bulunmamaları için hapishanedeki iç güvenliği sağlamaya çalışırlar. Sinop Hapishanesi’ne ait kaynaklardan anlaşıldığı üzere müdür ve gardiyan dışında son dönemlerde hapishanede mahkûmlara ders vermek için bir öğretmen ve bir de doktor bulunmaktadır.

2.1 Hapishane Müdürü

Hapishanede rütbe bakımından en üstte müdür gelir.¹³⁶Müdürler 1870 yılında kurulan Adliye Nezareti’ne bağlı olarak çalışsalar da taşrada görev yapan müdürler vali ve mutasarrıf tarafından atanırlar. Bu atama için özel bilgi ve becerilerin gerekmediğini, devletin farklı birimlerinde memuriyette bulunmanın yettiği¹³⁷ belgelerde görülmektedir. Örneğin; Sinop Hapishanesi müdüriyeti için Dâhiliye Nezareti’ne gönderilen belgede, hapishane müdürü Abidin Bey’in felç geçirmesi sonucu görevine devam edemeyeceği kendisinin tedavi için İstanbul’a gönderilmesi gerektiği ve yerine yeni bir müdürün tayininin gerektiği bildirilmiş; gelen cevapta Abidin Bey’in görevi bırakabileceği yerine eski Darülaceze müdür yardımcısı Emin Efendi’nin tayin edildiği ifade edilmiştir.¹³⁸

İttihat ve Terakki Cemiyeti iktidarı döneminde 4 Ocak 1912’de yayınlanan bir genelgede hapishaneye atanacak müdürlerin sınava tabi tutulması ve ceza kanunlarına az da olsa hâkim olması istenmektedir.¹³⁹ Fakat bu emrin uygulamada tamamen başarılı olmadığı, müdürlerin niteliksiz kişilerden de seçildiği mahkûmların şikâyetlerinden anlaşılmaktadır. Örneğin, Sinop Hapishanesi’nde bulunan bir mahkûm tarafından yazılan dilekçeden anladığımız üzere Kastamonu vilayetinde görevli üst düzey memurlardan

---

¹³⁵ Yılmaz, s.8.

¹³⁶ Demirkol, s.74

¹³⁷ Adak, s.80-81.

¹³⁸ BOA; BEO 1686/126429 (22 Rebiulahir 1319/9 Temmuz 1901).

¹³⁹ Adak, s.39.

birinin kardeşi olmaktan başka bir vasfı olmayan ve okuma yazma dahi bilmeyen biri Sinop Hapishanesi müdüriyetine atanmış ve dilekçenin yazıldığı tarihte 4 aydır bu görevde bulunmaktadır.¹⁴⁰

Müdürlerin bulunduğu makamı bazen kötüye kullandığını, kendi çıkarlarını düşündükleri de görülmektedir. Mahkûmlardan birinin bildirdiğine göre, Sinop Jandarma Kumandanlığı tarafından yapılan aramalarda 700 kesici-delici alet bulunmuş ve bunların çoğunun taşra bıçakçı ustalarına imal ettirilerek her birinin değeri 10 kuruş olmasına rağmen mahkûmlara 1,5 liraya satıldığı ortaya çıkmıştır.¹⁴¹ Bu gibi şikâyetlerin devam etmesinden dolayı, hapishanede kanunsuzluk yaptığı anlaşılan müdürler hakkında soruşturma başlatılmış ve gerekirse görevden ihraç edilmişlerdir.¹⁴²

Müdürlerin hapishanedeki diğer görevlilerle mahkûmlar üzerinde tahakküm kurup usulsüzlük yaptıkları da görülmektedir. Hapishanedeki mahkûmların şikâyetinden anlaşıldığı üzere Sinop Hapishanesi'ndeki gardiyanlar, mahkûmlardan zorla para alıp müdürle paylaşmış ve mahkûmlara işkence yapmışlardır.¹⁴³ Buna benzer bir diğer arzuhalde ise Sinop Hapishanesi müdürü Mehmet Emin Efendi ile gardiyan ve kâtibinin, hapishanedeki mahkûmlara kanuna aykırı şekilde davrandıkları ve hapishanede görevli polis memuru Yuvan Efendi'nin de kanun dışı hareketlerde bulunduğu, mahkûmlar tarafından bildirilmiştir.¹⁴⁴ Osmanlı Hükûmeti bu gibi durumlarda, bahsedilen kişiler hakkında tahkikat başlatmış, itham edilen kişilerin ifadesini almış ve suçlu bulunan gardiyan, müdür ve hizmetlileri görevden azlederek yerine yenilerini getirmiştir.¹⁴⁵

İmparatorluk genelinde devam eden ekonomik sıkıntılar hapishaneleri de etkilemiş, müdür ve gardiyanların maaşlarının azlığı her dönemde gündeme gelmiştir. Ara ara yapılan zamlarla durum düzeltilmeye çalışılmıştır. Mesela, 1898 yılında Sinop Hapishanesi'nin eski müdürü Mustafa Efendi'nin maaşı araştırılmış ve görev yaptığı dönemde aylık 675 kuruş maaşla çalıştığı öğrenilmiştir.¹⁴⁶ Neredeyse aynı dönemdeki bir başka belgeden Sinop Hapishanesi Müdür maaşının 500 kuruş olduğunu ve bu tarihten itibaren 1000 kuruşa çıkarıldığını öğrenmekteyiz. Hapishanelerin modernleşme sürecinin Sinop

---

¹⁴⁰ BOA; DH. MB. HPS. 147/5 (27 Muharrem 1331/ 6 Ocak 1913).

¹⁴¹ Aynı belge, Lef.2.

¹⁴² BOA; DH. MB. HPS. 147/24 (13 Rebiülahir 1331/ 20 Şubat 1913), BOA; DH. MKT. 691/8 (25 Muharrem 1321/23 Nisan 1903).

¹⁴³ BOA; DH. MKT. 527/49 (15 Rebiülahir 1320/ 20 Ağustos 1902).

¹⁴⁴ BOA; DH. MKT. 601/69 (23 Recep 1320/ 26 Ekim 1902).

¹⁴⁵ BOA; ŞD.1653/6 (16 Cemaziyelahir 1321/ 9 Eylül 1903).

¹⁴⁶ BOA; DH. MKT. 475/9 (30 Zilhicce 1319/9 Nisan 1902).

Hapishanesi'nde olduğu gibi imparatorluk genelindeki diğer müdür maaşlarına etki ettiği söylenebilir. Maaş konusu komisyonlarda defaatle dile getirilmiş ve bu konuda bütçenin el verdiği ölçüde düzenlemeler yapılmaya çalışılmıştır.¹⁴⁷ Örneğin Edirne Vilayeti Merkez Hapishanesi'nde müdür maaşı 1912 yılında 1000 kuruş iken 1914 yılında 1400 kuruş olmuştur.¹⁴⁸ Kütahya Hapishanesi'nde ise 1912 yılında müdür maaşı 400 kuruş iken 1920 yılında 1400 kuruşa yükseltilmiştir.¹⁴⁹

Görevini iyi yapan müdürler, sadrazamlık tarafından aldıkları maaş dışında başka bir taltifle ödüllendirilmek istemişlerdir. Sinop Hapishanesi müdürü Nuri Bey hapishanenin iyileşmesine olan katkılarından dolayı Dersaadet hapishanesine tayinini isterken¹⁵⁰ diğer bir müdür olan Süleyman Vehbi Efendi ise vazifesinde iyi hizmetlerinin çok olmasını öne sürerek rütbe-i salise ile ödüllendirilmek istemiştir.¹⁵¹ Aynı durum 1888 yılında Edirne Hapishanesi'nde de görülmüş ve Edirne Vilayet Hapishanesi müdürü Şevket Bey, devlete olan güzel hizmetlerinden dolayı ödüllendirilmek istemiş ve sadrazamlık tarafından bu isteği kabul edilmiştir.¹⁵²

Sinop Hapishanesi'nde müdürler hakkında çeşitli şikâyetler veya müdürlerin yetersizlikleri söz konusu olsa da zaman zaman kalifiye memurların da bu göreve getirildiği görülmektedir. Buna bir örnek olarak Tevfik Efendi verilebilir. Olağan müdür profilinin dışına çıkan, müdür deyince aklımıza gelen ciddi, disiplinli, o dönem koşullarında siyah-beyaz yaşayan bir memurdan farklı olan Tevfik Efendi vaktinin bir bölümünü Edebiyata ayırıp bir şiir kitabı yazmışsa da basımına izin verilmemiştir.¹⁵³

Sinop Hapishanesi'nde görev yapan müdürlerin hepsinin hakkında ayrıntılı bilgiler elde edilemese de, ele aldığımız döneme ait arşiv belgelerinde isimleri geçen müdürler aşağıda verilmiştir.

---

¹⁴⁷ BOA; BEO, 1263/94718(24 Ramazan 1316/ 5 Şubat 1899).

¹⁴⁸ Demirkol, s. 74.

¹⁴⁹ Bozkurt, s.272.

¹⁵⁰ BOA; DH. MB. HPS. 148/113 (29 Zilhicce 1331/ 29 Kasım 1913).

¹⁵¹ BOA; DH. MKT. 1209/67 (6 Ramazan 1325/13 Ekim 1907).

¹⁵² Demirkol, s.74.

¹⁵³ BOA; MF. MKT. 158/14 (21 Cemaziyelahir 1310/10 Ocak 1893).

Tablo 1: Sinop Hapishanesi'nde Görev Yapan Müdürler

Mustafa Ağa (1889-1890)
Hakkı Efendi (1891-1892)
Mehmet Tevfik Bey (1892-1894)
Mevlânzade Rıfat Bey (1895-1895) ¹⁵⁴
Abidin Bey (1896-1901)
Emin Efendi (1901-1904)
Süleyman Vehbi Efendi (1904-1907)
Hasımzade Ahmet Efendi (1910-?)
Cemal Bey (?- 1912)
Nuri Bey (1913-?)
Ahmet Hamdi Bey (1914-1920)

¹⁵⁴ Mevlânzade Rıfat Bey son dönem Osmanlı gazetecilerindendir. Kesin olmamakla beraber 1869 doğumludur. II. Meşrutiyet Döneminde Kastamonu Valisi Halit Bey'in özel katipliğini yapmıştır. Buradaki görevinden Yemen'e sürülerek ayrılmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanıyla İstanbul'a dönmüştür. "*Hukuk-ı Umumiye*" ve "*Serbesti*" gazetesinin sorumlu müdürlüğünü yapmıştır. II. Abdülhamit karşıtlığıyla bilinen Mevlânzade Rıfat, 31 Mart Vakası döneminde Mısır'a kaçmak zorunda kalmıştır. Buradan Paris'e geçerek Serbesti gazetesinin burada tekrar yayımlanmasını sağlamış ve İstanbul'a döndükten sonra tekrar gazete ve dergi yayınlamakla uğraşmıştır. 1923 yılında yüzelliliklerden olduğu gerekçesiyle tekrar sürgüne gönderilmiştir. 1930 yılında Halep vefat etmiştir. Bkz: Tamer Yıldırım, "Matbuat Âleminde Mevlânzâde Rıfat'la Bir Gezinti", **History Studies**, Cilt 5, Sayı 3, Mayıs 2013; Mevlânzâde Rıfat, Mevlânzâde Rıfat'ın Anıları, (Haz: Metin Martı), 2. baskı, Arma Yayınları, İstanbul 1992.

Kaynak: Mustafa Ağa: DH. MKT. 1651/75 (29 Zilhicce 1306- 26 Ağustos 1889), DH. MKT. 1953/108 (12 Rebiülahir 1308- 25 Kasım 1890); Hakkı Efendi: DH. MKT. 1814/19 (20 Şevval 1308- 29 Mayıs 1891), DH. MKT. 1924/87 (21 Şevval 1309- 19 Mayıs 1892); Mehmet Tevfik Bey: DH. MKT. 1936/64 (25 Şaban 1309- 25 Mart 1892), DH. MKT. 297/36 (18 Rebiülahir 1312- 19 Ekim 1894), BEO. 432/32377 (4 Muharrem 1312- 8 Temmuz 1894); Mevlanzade Rıfat Bey: DH. MKT. 400/56 (28 Muharrem 1313/ 21 Temmuz 1895), DH. MKT. 431/1 (01 Rebiülahir 1313- 21 Eylül 1895); Abidin Bey: BEO. 1686/126429 (22 Rebiülevvel 1319- 9 Temmuz 1901), DH. MKT. 2509/109 (26 Rebiülevvel 1319/ 13 Temmuz 1901); Emin Efendi: DH. MKT. 2513/ 97 (07 Rebiülahir 1319/ 24 Temmuz 1901), BEO. 1686/ 126429 (22 Rebiülevvel 1319- 9 Temmuz 1901), DH. MKT. 2509-109 (26 Rebiülevvel 1319- 13 Temmuz 1901), DH. MKT. 869/ 91 (29 Rebiülahir 1322- 13 Temmuz 1904); Süleyman Vehbi Efendi: DH. MKT. 869-91 (29 Rebiülahir 1322- 13 Temmuz 1904), DH. MKT. 1209/67 (6 Ramazan 1325- 13 Ekim 1907); Hasımzade Ahmet Efendi: DH. MUİ. 67/41 (10 Safer 1328- 21 Şubat 1910); Cemal Bey: DH. MB. HPS. 87/44 (4 Muharrem 1331- 14 Aralık 1912); Nuri Bey: DH. MB. HPS. 148/ 113 (29 Zilhicce 1331- 29 Kasım 1913); Ahmet Hamdi Bey: DH. MB. HPS. 91/24 (27 Rebiülahir 1333- 14 Mart 1915), ŞD. 1698-3 (17 Zilkade 1338- 2 Ağustos 1920).

2.2. Gardiyanlar

Hapishanenin güvenliğini sağlamak ve mahkûmlar ile yönetim arasındaki bağı kurmakla yükümlü gardiyanlar 1880 Nizamnamesi ile bu görevi resmi olarak devralmıştır. Nizamnameye kadar olan sürede ise gardiyanların görevini jandarma ve askerler yürütmüştür. Hapishanedeki düzeni sağlamak ve güvenliği artırmak amacıyla yapılan bu değişiklikten sonra hapishanenin iç işlerinden gardiyanlar sorumlu olmuştur.¹⁵⁵ Osmanlı hapishanelerindeki gardiyanlar genellikle emekli zaptiyelerden ya da niteliksiz kişilerden oluşmaktadır. Sonraki dönemlerde yapılan Hapishane reformlarıyla da, gardiyanların mesleki anlamda yetiştirilmesi amaçlanmıştır.¹⁵⁶

Gardiyanların görevini askerlerin yürüttüğü dönemde, hapishanede inzibati sağlamak çok zor olmuş ve çözüm asker takviyesi istemekte bulunmuştur. Sinop Hapishanesi'nde suçluların güvenliğini sağlamak amacıyla jandarmadan geçici bir destek istenmiş¹⁵⁷ fakat gelen cevapta jandarmanın Kastamonu Vilayetinin güvenliğini sağlamak için lüzumlu olduğu bu yüzden hapishaneye askerlerden takviye yapılacağı bildirilmiştir.¹⁵⁸ Asker ve jandarma hapishane içindeki inzibat için görevlendirilmenin haricinde, nakil gibi işlemlerde mahkûmlara refakatte de görevlendirilmiştir.¹⁵⁹ Hapishanede yararlılığı görülen jandarma ve askerler de zaman zaman ödüllendirilmiştir. Örneğin; Sinop Hapishanesi'nden

¹⁵⁵ Demirkol, s.70.

¹⁵⁶ Adak, s.88.

¹⁵⁷ BOA; BEO. 1476/110686 (25 Zilhicce 1317/ 26 Nisan 1900).

¹⁵⁸ BOA; BEO. 1502/112593 (15 Sefer 1318/ 14 Haziran 1900).

¹⁵⁹ BOA; DH. MB. HPS. 57/53 (2 Cemaziyelevvel 1333/ 18 Mart 1915).

fırar eden Yusufoglu Fehmi ile kardeşi Mustafa'nın takip edilmesi ve yakalanmasında yardımları dokunan jandarmalara iftihar madalyası verilmesi ve şehit olanların aile ve çocuklarına da maaş verilmesine karar verilmiştir.¹⁶⁰

Gardiyanlar, hapishanede resmi olarak vazifelerini ifâ etseler de, memur sınıfına dâhil edilmemiş, o dönemde bir memurun sahip olduğu özlük haklarından yoksun kalmışlardır. Hapishane başına düşen gardiyan sayısı azdır ve maaşları da asgari geçim seviyesinin altındadır. Bütün bu şartlar hasebiyle, gardiyanlık mesleğine talep de diğerlerine nazaran daha az olmuştur. Yaptığı işin karşılığını alamayan gardiyanlar her dönemde hapishanede sorun teşkil etmiş ve çoğu zaman her taşın altından onlar çıkmıştır.¹⁶¹ Mahkûmlara hapishane içinde sağlamaları mümkün olmayan alet edevatları sağlayarak, onların kanunsuz işlerine yardımcı olarak gelirlerini artırma yoluna gitmişlerdir. Örneğin Sinop Hapishanesi'nde belli aralıklarla yapılan kontrollerden birinde mahkûmlarda bol miktarda kama ve kesici alet bulunmuş ve olaya karışması muhtemel gardiyanlar hakkında soruşturma başlatılmıştır.¹⁶²

Hapishane personelinin mahkûmları özel işlerinde kullanmaları, mahkûmlardan veya akrabalarından hediye kabul etmeleri, mahkûmlara bir şey temin etmeleri veyahut ücret karşılığı vermeleri, yasak yiyecek ve içeceklerin girişine izin göz yummaları, mahkûmlarla teklifsizce sohbet etmeleri 1880 Hapishaneler Nizamnamesi ile yasaklanmıştır. Bunlara uymayan personele suçun derecesine göre yirmi dört saatten on beş güne kadar oda hapsi verilmesi veya yarı maaşının kesilmesi düşünülmüştür. Suçun tekrarı halinde ise tamamen görevden el çektirilmiştir.¹⁶³ Hapishane içinde nizamı sağlama adına gereken kurallar nizamnamede açıkça anlatılmış olsa da gardiyanların bazı durumlarda bu sınırların dışına çıktığı görülmektedir. Örneğin Sinop Hapishanesi'nde firar eden mahkûmlara yardımda gardiyanlar çoğunlukla başrolde olmuştur. Onlara temin ettikleri aletlerle firarı kolaylaştırmış, her türlü ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Bahşiş karşılığında, kaçmak isteyen mahkûmlara duvarı delmek için gereken aletleri dahi sağlamışlardır. Hapishaneler Müdüriyeti bu kanunsuz ilişkiyi fark etmiş ve gardiyanların her sabah ve akşam hapishane ve tevkifhanelerin her yerini aramalarını hatta mahkûm ve

---

¹⁶⁰ BOA; DH. MKT. 1226/84.(21 zilhicce 1325/25 Ocak 1908).

¹⁶¹ Demirkol, s.184.

¹⁶² BOA; DH. MB. HPS. 147/21 (10 Rebiülevvel 1331/ 17 Şubat 1913).

¹⁶³ Fatmagül Demirel, "Osmanlı Hapishanesinin Gardiyanları", **Hukuk ve Adalet**, Cilt 4, Sayı 9, 2007, s.259.

mevkufların üzerlerini de aramaları gerektiğini belirtmiştir. Görevi kötüye kullanan gardiyanların vazifelerine son verilmesi hükmüne varılmıştır.¹⁶⁴

Ülke genelinde hapisanelerde firar olaylarının gittikçe artması idarecileri gardiyanlara zam konusunu tekrar düşünmeye sevk etmiştir. Gardiyan sayıları ve maaşlarının artırılması düşünülse de bunun geçici bir çözüm olduğu herkes tarafından bilinmektedir. Osmanlı hükûmeti sathî girişimlerin çözüm getirmeyeceğinin, hapisanelerde genel ıslah girişimlerinin başlatılması gerektiğinin farkına varsa da anlık bir çözüm için gardiyan maaşlarına cüzî bir zam yapmayı düşünmüştür. Fakat çığ gibi büyüyen bu sorun artık gardiyan maaşlarına küçük takviyelerle halledilecek evreyi çoktan geçmiştir.¹⁶⁵ Yapılması düşünülen ufak zamlar için de bütçe müsait değildir. Bundan dolayı ülkenin dört bir yanından gelen zam müracaatlarına cevap olarak, mali durumdan dolayı zam yapılamayacağı bu konuda artık herhangi bir müracaat yapılmaması gerektiği bildirilmiştir.¹⁶⁶ Fakat gardiyanlar maaşlarından dolayı sorun çıkarmaya devam etmişlerdir. Sinop Hapishanesi'ndeki gardiyanlar maaşlarının azlığından dolayı vazifelerini bırakmış ve yerlerini alacak kimse bulunamadığından, müdüriyet tarafından yine gardiyan ve hizmetlilerin maaşlarının artırılması¹⁶⁷ ve memur ve hizmetlilerin maaşlarının düzenli ödenmesi talep edilmiştir.¹⁶⁸ İnzibâtı sağlama konusunda hapisane yönetiminin bir diğer girişimi de, mahkûm sayısına göre gardiyan ve hizmetli sayısının da artırılmasını talep etmektedir.¹⁶⁹

Gardiyanlarla ilgili bir diğer sorun ise niteliksiz insanlardan seçilmiş olmalarıdır. Çalışma şartlarına göre gelirleri çok iyi olmadığından tahsilli, eğitim almış, işinin erbabı kişiler tarafından tercih edilen bir meslek değildir. Yaşanan sıkıntılarda bu durumun da büyük bir payı vardır. Ülke genelinde görülen bu problemin olumsuz sonuçlarından Sinop Hapishanesi de etkilenmiştir. Hapishanede sürekli firar olaylarının meydana gelmesi üzerine, durum Dâhiliye Nezareti'ne bildirilmiş ve gardiyanların meslek erbabı olmadıkları, bu maaşla yerlerine daha iyilerinin de bulunamadığı ifade edilmiştir. Hapishanenin güvenliğinin temin edilebilmesi için, 400 kuruş maaşlı 5 gardiyanın maaşının 600 kuruşa, 300 kuruş maaşlı 10 gardiyanın maaşının 500 kuruşa yükseltilmesi

---

¹⁶⁴ Adak, s.88.

¹⁶⁵ Hasan Şen, "Osmanlı'da Hapishane Mefhumu" (Der. Noemi Levy- Alexandre Toumarkine), **Osmanlı'da Asayiş Suç ve Ceza**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Basım Tarihi Yok, İstanbul, s.155.

¹⁶⁶ Demirkol, s.186.

¹⁶⁷ BOA; DH. MB. HPS. 162/96 (25 Cemaziyelahir 1337/ 28 Mart 1919).

¹⁶⁸ BOA; DH. MB. HPS. 89/ 7 (20 Ramazan 1331/ 23 Ağustos 1913).

¹⁶⁹ BOA; DH. MKT. 477/68 (3 Muharrem 1320/ 12 Nisan 1902).

gerektiği bildirilmiştir.¹⁷⁰ Zam taleplerine verilen cevaplar genellikle olumsuz yönde olmuştur. Bu cevaplardan birinde Kastamonu dâhilindeki hapisane memurlarının maaşlarının artırılmasının, bütçede karşılığı olmadığı bildirilmiş ve hapishanelere alınacak memurların en azından okur-yazar kişilerden seçilmesi istenmiştir.¹⁷¹

2.3.İdari Problemler

Hapishane personelinin en yetkilileri olan müdür ve gardiyanların çoğunun suça karıştığı, mahkûmların haklarını gasp ettiği ve mesleki etiğe aykırı davrandığı durumlar da görülmektedir.

Ceza usullerinden en kötüsünü teşkil eden işkence; yasak olduğu için, cezasını haps edilerek çekecek olan mahkûma uygulandığında başka bir suçu ortaya çıkarmaktadır.¹⁷² Modernleşme yolunda ilerlerken, hapishanelerin modernizasyonuna da önem veren Osmanlı Devleti'nde işkence ile ilgili hükümlere Islahat Fermanı'nda rastlanmaktadır. Burada işkence kesin bir dille yasaklanmış ve kötü muamele eden grevlilerin kendilerinin cezalandırılacağı ifade edilmiştir.¹⁷³

İşkence yapılan şahıslar işkenceye maruz kaldıklarını bildirerek müdür veyahut gardiyanlardan şikâyetçi olup bu durumdan kurtulabilmektedir.¹⁷⁴ Fakat şikâyet eden mahkûm bazı durumlarda daha kötüsü ile de karşılaşabilmektedir.¹⁷⁵ Sinop Hapishanesi'nde müdür ve gardiyanların mahkûmlara kötü davranmasıyla ilgili durumlara rastlanmıştır. Örneğin; müebbet kalebentlik mahkûmlarından Asitaneli Ahmet Raif Efendi, Kastamonu vilayetine yazdığı şikâyet dilekçesinde, müdür ve gardiyanların hapishane içindeki mahkûmlara işkence yaptığından bahsetmiştir. Kendisi 6 aydan fazla bir zamandır bu dilekçeyi yazmaya kararlı olduğunu fakat belki bir başkası cesaret eder söyler veyahut da bir şekilde anlaşılır diye beklediğini ama artık dayanmadığını ifade etmiştir. Mahkûmlardan birkaçının 25 gündür zincir ve güllelerle bağlı olduğunu, bu şekilde işkence edildiğini belediye doktoruna şikâyet ettiği için kendisinin de koğuşundan alınarak rutubetli ve tavanından yağmur giren bir yere alındığını belirtmiştir. Burada sürekli titreyerek 2 gün 2 gece bekletildikten sonra hapishanedeki görevlilerin yanına gelip birde “ Nasıl üşüyor musun?” şeklinde dalga geçtiklerini belirtmiştir. Buradan önce bir

¹⁷⁰ BOA; DH. MB. HPS.M.37/27 (27 Cemaziyelevvel 1337/21 Şubat 1919).

¹⁷¹ BOA; DH. MB. HPS. 85/69 (3 Cemaziyelevvel 1330/ 20 Nisan 1912).

¹⁷² Orat, Çelik, s.83.; Osmanlı Devleti'nde zulmeden yöneticilere verilen cezalar için bkz: Ahmet Mumcu, **Osmanlı Hukukunda Zulüm Kavramı**, Sevinç Matbaası, Ankara 1972, s. 24-31.

¹⁷³ Demirkol, s.21.

¹⁷⁴ BOA; DH. MKT. 861/8 (12 Cemaziyelevvel 1322/25 Temmuz 1904).

¹⁷⁵ Orat, Çelik, s.83.

gardiyan odasına alınıp orada tutulmuş sonrasında kendi koğuşuna tekrar götürülmüştür. Burada da 4 gün 4 gece yiyecek bir şey verilmemiştir. Üstelik harçlığı tükenmiş, annesinin postaneye para yatırdığını bildiği ve teslim alındığını duyduğu halde, kendisine teslim edilmemiştir. Parasını istediğini bir gardiyan aracılığıyla müdüre iletmış bu kere de şikâyetinden dolayı koğuşundan alınarak bir gardiyan odasına götürülmüştür. Kaldığı koğuştaki eşyaları da bir sandık içinde alınarak karıştırılmış ve kendisine verilmeyerek rutubete terkedilmiştir. Bu şekilde çamaşırları verilmeden dört buçuk ay aynı kıyafetlerle dolaşmıştır. Artık yapılan zulümlerin canına kast ettiğini belirterek son çare Kastamonu Vilayeti'ndeki görevlilere istidasını sunmuştur.¹⁷⁶ Mahkûmun annesi Fatıma Hanım oğlunun durumundan haberdar olup o da oğluna yapılan haksızlığın son bulması tek başına bir koğuşa alınmaması için dilekçe vermiştir. Durum Kastamonu Vilayeti'nden Adliye Nezareti'ne bildirilmiş ve gereken soruşturma başlatılmıştır.¹⁷⁷

Müdürlerin tayininde hatırlı kişilerin devreye girdiği ve kendi yakınlarını vazifeye aldirmek istedikleri görülmektedir. Mesela; Sinop Hapishanesi müdürünün görevden ayrılmasıyla boşalan yere, Hatice Hanım namındaki bir kişi, Sinop'ta bulunan damadı Yakup Ağa'nın gelmesi için arzuhal vermiştir.¹⁷⁸ Kendisine verilen cevapta bu vazife için müdürlük kapıcıbaşlarından Mustafa Ağa'nın düşünüldüğü ve hatta tayin edildiği bildirilmiştir.¹⁷⁹

Hapishanenin müdürlerine bakıldığında birçoğunun görevinden soruşturma ile ayrıldığı görülmektedir. İsmi usulsüz işlerle fazlaca anılan Sinop Hapishanesi müdürü Tefik Efendi; memuriyette suiistimal ve mahkûmlara gaddarane davranma suçundan yargılanmıştır.¹⁸⁰ Bunun dışında hapishane müdürü Emin Efendi'de başgardiyan ile beraber mahkûmlara işkence etmek ve Gülsüm adlı mahkûma zorla tecavüz etmek suçundan tutuklanmıştır.¹⁸¹

Sinop Hapishanesi'nde görülen idari yolsuzluklar sadece hapishane personeli ile sınırlı kalmamıştır. Sinop Mutasarrıfının da hapishane imkânlarını şahsi işleri için

---

¹⁷⁶ BOA; DH. MKT. 691/8 (25 Muharrem 1321/ 23 Nisan 1903).

¹⁷⁷ BOA; DH. MKT. 731/72 (6 Rebiülahir 1321/2 Temmuz 1903).

¹⁷⁸ BOA; DH. MKT. 1631/44 (26 Şevval 1306/25 Haziran 1889).

¹⁷⁹ BOA; DH. MKT. 1651/75 (29 Zilhicce 1306/ 26 Ağustos 1889).

¹⁸⁰ BOA; DH. MKT. 400/56 (28 Muharrem 1313/21 Temmuz 1895); DH. MKT. 405/76(10 Safer 1313/2 Ağustos 1895), DH. MKT. 430/45 (29 Rebiülevvel 1313/19 Eylül 1895), BEO 368/27536 (23 Şaban 1311/1 Mart 1894); BEO 576-43193 (26 Şaban 1312/22 Şubat 1895); DH. MKT. 2401/798 (15 Cemaziyelevvel 1318/ 10 Eylül 1900).

¹⁸¹ BOA; DH. MKT. 861/8(29 Rebiülevvel 1322/ 13 Haziran 1904), DH. MKT. 954/77 (2 Rebiülevvel 1323/ 7 Mayıs 1905), BEO; 2109/158144(11 Rebiülahir 1321/7 Temmuz 1903); BEO 2560/191987 (21 Safer 1323/27 Nisan 1905).

kullanma girişiminden bahsetmek gerekir. Müdür ve gardiyanların şikâyetinden anlaşılacağı üzere Sinop'a yapılacak yeni hapishanenin inşaatı bitmemesine rağmen Sinop Mutasarrıfı ısrarla mahkûmların oraya geçmesini talep etmektedir. Hapishane müdürü ve gardiyanlar bunun mümkün olmadığını söylese de bir tesiri olmamaktadır. Bunun dışında Mutasarrıf, mahkûmları kendi özel işlerinde kullanmakta, evinde amelelik yaptırmakta ayrıca tarla işlerinde de kullanmaktadır. Kanunsuz emirlerini dinlemeyen müdür ve gardiyanları da işlerinden çıkarmaktadır.¹⁸²

3.HAPİSHANE BİNASININ SORUNLARI

Osmanlı Devleti hapishanelerde reform süreciyle beraber, imparatorluk genelindeki hapishanelerin tamiratlarını başlatmış ve yeni hapishaneler inşa etmeye başlamıştır. Mahkûm sayılarının artması ve eldeki hapishanelerin de yetersiz kalmasıyla yeni hapishanelere olan ihtiyaç artmıştır. Fakat devletin içinde bulunduğu ekonomik durumdan dolayı, bu konuya çözüm için üretilen projelerin çoğu hayata geçirilememiştir.¹⁸³

Osmanlı Devleti'ndeki hapishanelerin birçoğu kale, tersane, askeri kışla gibi başka amaçlarla inşa edilmiş yapıların tadilat yoluyla dönüştürülmesi sonucu kullanılmaya başlanmıştır. Bu açıdan da hapishanenin şartları -özellikle mimari durumu- mahkûmların sınıflandırılmasına uygun değildir. Yayınlanan nizamnamelerden anlaşıldığı üzere mahkûmlar cinsiyetlerine, yaşlarına ve suçlarına göre sınıflandırılmak istenmiş fakat uygulamaya geçilememiştir.¹⁸⁴

Ülke genelinde yaşanan maddi sıkıntı hapishanelerin tamir sürecini zorlaştırmış ve yeni hapishanelerin yapılmasının yolunu kapatmıştır. İlk olarak tamir yoluyla çözüm getirilebilecek hapishanelerden başlanmış bu şekilde kapasite problemine bir çare bulunmaya çalışılmıştır. Sinop Hapishanesi de kürek merkezi olması itibariyle normal bir hapishaneye göre çok daha fazla kalabalıktır. Birçok mahalden suçlu buraya gönderilerek kürek cezasına çarptırılmaktadır. Hapishane haddini aşan mahkûmlar sağlıklarından olmakta hatta sonu ölüme varan ciddi hadiseler de yaşanmaktadır.¹⁸⁵

---

¹⁸² BOA; DH. MKT. 393/53(13 Muharrem 1313/ 6 Temmuz 1895); DH. MKT. 395/53 (17 Muharrem 1313/ 10 Temmuz 1895).

¹⁸³ Orat, Çelik, s.89.

¹⁸⁴ Adak, s.19-20.

¹⁸⁵ BOA; İ. MVL. 525/23568 (13 Şaban 1281/ 11 Ocak 1865).

İmparatorluktaki birkaç kürek merkezinden¹⁸⁶ biri olan Sinop Hapishanesi her dönem kapasitesinden fazla sayıda mahkûma ev sahipliği yapmış bu nedenden dolayı sürekli tamir ve eklemelere maruz kalmıştır. Sinop'taki ilk hapishane hükümet konağının yanında bulunmaktadır.¹⁸⁷ 1847 yılında diğer hapishanelerden gelen nakil talepleri karşısında artık yer kalmadığının bildirilmesi üzerine kaymakam konağı içindeki hapishanenin kullanılması düşünülmüş ve gereken keşif çalışmaları tamamlandıktan sonra konağın küçüklüğünden dolayı ilave yapılmasının mümkün olmadığı belirtilmiştir. Buna ek olarak; 9500 kuruşluk masraf karşılır ise konağın bahçesine istenen şekilde bir hapishane yapılabileceği de bildirilmiştir. İstanbul hükümeti bu yeni hapishanenin yapılmasına onay vermiş ve masrafların kaymakamlık bütçesinden karşılanmasını ifade etmiştir.¹⁸⁸ Bahsedilen hapishane o dönemde yapılamamış olacak ki aynı konu tekrar gündeme gelmiş hapishane yönetimi Sinop'ta suç oranlarının artması, güvenliğin azalması, mahkûmların firar etmesi ve ağzına kadar dolu olan eski hapishanenin ıslah edilmesi gibi sebepleri öne sürerek yeni hapishanenin en kısa sürede yapılmasını istemiştir. Kaymakam konağı içine yapılacak yeni hapishanenin yerinde keşif yapılması ve plan hazırlanması için Hafız Ahmet Efendi adında bir mühendis görevlendirilip Sinop'a gönderilmiştir. Hazırlanan raporda hükümet konağı içindeki hapishanenin en fazla 30 kadar kişiyi alabilecek durumda olduğu ve genişletilmesinin de mümkün olmadığı belirtilip, kürek merkezi olarak kullanılmak üzere bir yanı Sinop Tersanesi'nin mühimmat anbarına diğer yanı hükümet konağına bitişik olacak şekilde yeni bir hapishane yapılması gerektiği bildirilmiştir. Yeni hapishanenin planı 3 bölüm ve hepsinde 4 oda olarak belirlenip oda şeklinde tarif edilen koğuşların da 40'ar kişi alması öngörülmüştür. Meclis-i Vâlâ tarafından görüşülen hapishane fikri kabul edilmiş ve yeni hapishaneye bir memur, bir kâtip ve bir gardiyan tayin edilmesi kararlaştırılmıştır. Güvenlik için de şu anki zaptiyelerin nöbetleşe görev yapması kararlaştırılmıştır.¹⁸⁹

Tamiratların yetmediği ve yeni hapishane fikrinin mümkün olmadığı durumlarda mahkûm izdihamı yeni koğuş inşası ile hafifletilmeye çalışılmıştır. Hapishaneye 2 ek koğuş yapılması Kastamonu Meclisi tarafından kararlaştırılmış fakat görüşmeler uzun bir süre faaliyete geçilememiştir. 1865 yılında ortaya çıkan yeni koğuş fikri hayata

---

¹⁸⁶ Rumeli'de Varna, Vidin, Rusçuk ve Niş kaleleri, Anadolu ve Akdeniz (Bahr-ı Sefid) taraflarında ise Antalya, Diyarbakır, Rodos ve Magosa gibi yerler bu kürek merkezlerindedir. Daha detaylı bilgi için bkz: Yıldız, s.73.

¹⁸⁷ BOA; İ. DH. 145/7471 (2 Cemaziyevvel 1263/ 7 Mayıs 1847).

¹⁸⁸ Aynı belge lef:3.

¹⁸⁹ BOA; İ.MVL. 444/19756 (16 Şaban 1277/27 Şubat 1861), DH. MKT. 1625/10(26 Ramazan 1306/26 Mayıs 1889) ; DH. MKT. 1677/76 (4 Rebiülahir 1307/ 28 Kasım 1889).

geçirilmiştir. Hapishane 14 yıl sonra tekrar bir tamire uğramış ve ek koğuş inşa edilmiştir.¹⁹⁰

Yeni hapishane inşası ve yapılan tadilatlarla hapishanenin alabileceği mahkûm sayısı artsa da hem kürek mevkii olması hem de diğer hapishanelerin kapasitesinin dolu olması nedeniyle Sinop Hapishanesi'ne mahkûm gelmeye devam etmiştir. Hapishanedeki mahkûm sayısı fazla olmakla beraber diğer hapishaneler de dolu olduğundan nakil yapılamamış ve hapishaneye yeni koğuşlar inşa edilmesine karar verilmiştir.¹⁹¹ 1911 yılında yeni yapılan hapishanenin de kâfi gelmediği ve tadilata ihtiyaç duyulduğu anlaşılmıştır. Kastamonu Valisi durumu bildirmiş ve merkez ve çevresindeki hapishanelerden hiçbirisinin ihtiyaca kâfi gelmediğini; Boyabat kazasında yeni bir hapishane yapılması, Sinop ve Safranbolu'dakilerin de tamir edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁹² Bu talep üzerine bir keşif defteri hazırlanıp Dâhiliye Nezareti'ne gönderilmiş, burada da onaylanmış ve tamirat için gereken 2432 kuruş Sinop Hapishanesi'ne gönderilmiştir.¹⁹³ Daha sonra hapishaneden bildirildiği üzere gönderilen para hapishane koğuşlarının badana ettirilmesi, tuvaletlerinin tamiri ile usta ve amele ücretleri için harcanmıştır.¹⁹⁴

3.1. Hapishanede Kapasite Problemi

Osmanlı hapishanelerinin durumu incelendiğinde, en önemli problemlerden birinin hapishanelerdeki doluluk oranı olduğu görülmektedir. İmparatorluk genelindeki hapishanelerde sürekli olarak izdihamdan, sıkışıklıktan ve hapishanenin alabileceği kapasitenin aşıldığından şikâyet edilmektedir. Hatta devletin kendi birimleri arasında bile bu sorunların çözümüne yönelik anlaşmazlıklar açık olarak görülmektedir.

Mahkûmlar, topluma zararlı ve işe yaramaz olarak görüldüğünden hapishanelerin sorunları da gündelik çözüm önerileri ile halledilmeye çalışılmıştır. XIX. Yüzyılın sonlarına dek devlet, mahkûmların günlük ihtiyaçlarını bile karşılama taraftarı olmamıştır. Zaten kısıtlı olan bütçeden hapishaneler için ayrılan meblağ, çoğu zaman acil ihtiyaçların teminine yetecek düzeyde tutulmuştur. İmparatorluğun başkentindeki hapishanelerin bile sorunları oldukça geç çözülmekle beraber, taşra hapishanelerinin ihtiyaçları hep geri

¹⁹⁰ BOA; MVL. 694-62(5 Şaban 1281/ 3 Ocak 1865); MVL. 736/21(12 Safer 1284/15 Haziran 1867); Akman, s. 489-491; ŞD.1644/27 (20 Zilkade 1304/ 10 Ağustos 1887).

¹⁹¹ BOA; DH. TMIK. S. 50/45 (4 Zilkade 1321/ 22 Ocak 1904).

¹⁹² BOA; DH. MB. HPS. 143/22 (16 Rebiulahir 1329/ 16 Nisan 1911).

¹⁹³ BOA; DH. UMVM. 71/5 (27 Cemaziyelahir 1332/23 Mayıs 1914).

¹⁹⁴ BOA; DH. MB. HPS. 6/8 (19 Recep 1332/ 13 Haziran 1914) Sinop'ta yeni hapishanenin de kâfi gelmediği anlaşıldıktan sonra yeni koğuş ve tamiratlarla izdihamın önü alınmaya çalışılmış ve hapishane birçok defa tadilattan geçmiştir. Bu konudaki diğer belgeler için bkz: BOA; DH. TMIK. S. 59/24 (6 Cemaziyelahir 1323/ 18 Ağustos 1905); DH. TMIK. S. 72/60 (13 Safer 1326/ 17 Mart 1908).

planda kalmıştır. Hapishaneler ve çalışanları hakkında nizamnameler yayınlansa da, her hapishanenin kendi iç düzeni farklı olduğundan bu nizamnamelerin aynıyla tatbik edilmesi her zaman mümkün olmamıştır. Kimi zaman hapishane yönetimi, nizamnamelere aykırı olarak da hareket etmiştir, yani, nizamname maddelerine hapishane yaşantısında ne kadar riayet edildiği tartışma konusudur.¹⁹⁵ Hapishanelerde kapasitenin çok üstünde mahkûm bulunması ve fiziki şartların yetersiz olması, bunun yanında denetimsizlik sonucu hapishanelerin nizamnameye mugayir şekilde idare edilmesi düzen ve asayişle ilgili ciddi problemleri de beraberinde getirmiştir. Zaten toplumdan tecrit edilmiş ve hürriyeti kısıtlanmış kişilerin hapishane koşullarıyla tekrar tekrar cezalandırılması adaleti yaralayan önemli bir sorun haline gelmiştir.¹⁹⁶

Hapishanedeki kapasite problemine çözüm getirmesi amacıyla ya mahkûmlar için aflar çıkartılmış ya da diğer hapishanelere nakillerle izdiham hafifletilmeye çalışılmıştır.

3.1.1. Mahkûm Nakilleri

İmparatorluk genelindeki hapishanelerin kapasitenin üzerinde mahkûm ve mevkuf ağırlaması durumu Sinop Hapishanesi için de geçerlidir. Farklı tarih aralıklarında Dâhiliye Nezareti ile olan yazışmalarda bu durum açıkça görülmektedir. Örneğin; Sinop Hapishanesi'nde nakil için yer olup olmadığı sorulduğu bir tahrirata cevaben hapishanede yer olmadığı, bu güne kadar nizamnamenin 8. Maddesi gereği hapishanelerden diğerlerine nakil gönderildiği, Anadolu ve Rumeli hapishanelerinin baş edemediği mahkûmları, nakil gerekiyormuş gibi gösterip nakletmeye çalışıldığı bildirilmiştir. Bunun yanında vilayet hapishanelerinde yer olmadığı ve hapishanelerin harap bir halde bulunduğu da eklenmiştir.¹⁹⁷ Bu durumun birçok defa tekrarlandığı farklı belgelerden anlaşılmaktadır. Sinop Hapishanesi'ne mahkûm göndermek amacıyla yollanan tahriratlara cevaben genellikle hapishanenin köhne, yetersiz, yoğun olduğu, personelin kifayetsizliği yüzünden sıkıntılar yaşandığı bu sebeple yeni mahkûm kabul edilemeyeceği cevabı verilmiştir. Fakat buna rağmen Sinop Hapishanesi'ne özellikle kürek mevkii olmasından dolayı mahkûm gönderilmeye devam edilmiştir.¹⁹⁸

---

¹⁹⁵ Adak, s.88.

¹⁹⁶ Fatmagül Demirel, "Osmanlı Usul-ı Muhakemat-ı Cezaiye Kanununda Hapishaneler", **Hukuk ve Adalet Dergisi**, Sayı 6-7, Ekim 2005,s.72.

¹⁹⁷ BOA; DH. MB. HPS. 146/32 (4 Şevval 1330/ 16 Eylül 1912).

¹⁹⁸ BOA; DH. MKT. 1652/76 (2 Muharrem 1307/ 29 Ağustos 1889); DH. MKT. 1661/63 (2 Safer 1307/28 Eylül 1889).

Özellikle ifade etmek gerekir ki mahkûm nakilleri sadece izdihamdan dolayı yapılmamış olağanüstü gelişmelerin meydana getirdiği çeşitli sebeplerle mahkûmlar farklı yerlere sevk edilmiştir. Örneğin 1887 yılında Bulgaristan'da ortaya çıkan kolera salgınından dolayı, Adliye Nezareti'nin aldığı kararla Edirne vilayeti hapisanelerindeki mahkûmlar tedbir amacıyla Sinop, Midilli ve Rodos'a gönderilmiştir.¹⁹⁹

İmparatorluk genelinde yaşanan kapasite problemi mahkûm nakillerinde sorun yaşanmasına sebep olmuştur. Sinop Hapishanesi'nden başka kürek mevkilerine mahkûm nakli için tahrirat yollandığında alınan cevap tüm kürek mevkilerinin dolu olduğudur. Bu durum yetkililerin hapisaneye ekleme yapma gereksinimini doğurmuştur.²⁰⁰ Hapishanenin tamirata müsait olmaması durumunda da çözüm yine mahkûmların bir kısmını diğer hapisanelere nakletmekte bulunmuştur. Örneğin; Çanakkale Hapishanesi'nde 1919 yılında koğuşların yetersiz gelmesi ve o an itibariyle ekleme yapılması mümkün olmadığından 11 erkek 2 kadın suçlu Dersaadet Hapishane-i Umumi 'sine ve kaza hapisanelerine nakledilmiştir.²⁰¹

Sinop Hapishanesi'ndeki yoğunluk ve mahkûmlarla baş edemeyen niteliksiz gardiyanlardan dolayı daha serbest bir ortam oluşmuş ve diğer hapisanelerdeki mahkûmların kalan cezalarını burada geçirmek için arzuhal verdikleri görülmüştür. Hapishane-i Umumide bulunan bazı mahkûmların bu şekildeki arzuhalleri üzerine Miralay Kamil Bey Sinop'taki bazı uygulamaları denetlemek ve ihbarda bulunmak üzere görevlendirilmiştir.²⁰²

Hapishanede asayiş bozan mahkûmların diğer hapisaneye nakilleri de ülke genelinde uygulanan bir yöntemdir.²⁰³ Örneğin; Sinop'ta hapisane içinde huzuru bozan, fesatlık çıkararak birkaç mahkûm intizamı yeniden temin etmek amacıyla başka mahallere nakledilmiştir.²⁰⁴ Sinop'a nakledilecek mahkûmların geçmişleri araştırılıp kararların buna göre verildiğini anladığımız bir belgeye göre; eşkıyalık yapan ve cinayet suçundan yargılanarak hakkında idam kararı verilen Erenköy'lü Galip, Dersaadet'e götürülmüş ve

---

¹⁹⁹ Demirkol, s.34.

²⁰⁰ BOA; DH. TMIK. S. 50/45 (4 Zilkade 1321/22 Ocak 1904).

²⁰¹ Demir, s.103.

²⁰² BOA; DH. MKT. 1755/54 (11 Muharrem 1308/ 27 Ağustos 1890).

²⁰³ Demirkol, s.66.

²⁰⁴ BOA; DH. MKT. 1370/88 (7 Muharrem 1304/ 6 Ekim 1886).

orada Sinop'a nakli kararlaştırılmıştır. Fakat daha önce burada karısını boşadığı ve çocuğunun da öldüğü anlaşıldığından nakil işlemi iptal edilmiştir.²⁰⁵

Nakiller bazı durumlarda mahkûmların isteğiyle de olmaktadır. Örneğin; Cinayet suçundan hüküm giymiş olan on sene hapis cezasına çarptırılan Kıbrıslı Mustafa Bin Halil, geri kalan cezasını ailesinin bulunduğu Midilli'de geçirmek istemiştir.²⁰⁶ Bazı durumlar da mahkûmların geri de kalan ailelerinin durumu gözetilmiş ve buna göre karar verilmiştir. Örneğin; Ürgüp muhacirlerinden Mustafa adlı mahkûm zevcesinin kimsesiz kalması sebebiyle geri kalan cezasını Manastır Hapishanesi'nde çekmek istemiş, talebi görüşülmüş ve bir mahzurun bulunmadığı, mahkûmun istediği yere nakledilebileceği bildirilmiştir.²⁰⁷

3.1.2. Mahkûm Afları

Suçluyu işlediği fiilden men etmek, cezalandırmak amacıyla uygulanan hapis cezasının süresi her ne kadar ceza müddetinin başında belirlense de, mahkûmun iyi hali veya hapishanede bulunduğu süre içinde değişen durumlara göre cezanın süresinin kısaltıldığı ya da tamamen affedildiği görülmektedir. Bugün hala olduğu gibi Osmanlı Hapishanelerinin de ortak problemi olan, kapasitenin üzerindeki doluluk oranının geçici çözümü aflardır. Sağlık sorunları, geride kalan ailenin durumu, cülus dönemi ve cezanın belli kısmını tamamlamaları gibi nedenlerden çıkarılan aflarla hapishanelerdeki izdiham azaltılmaya çalışılmıştır. Aflarda birkaç istisna göze çarpmaktadır. Tecavüz, suikast ve siyasi suçlardan hüküm giyen mahkûmlar bu afların kapsamına alınmamaktadır.²⁰⁸

Affetme yetkisini elinde bulunduranların en başında gelen padişah, farklı nedenlerle af ilan etmiştir.²⁰⁹ XX. yüzyılın başlarında padişah iradesi ile bütün adi suçlular²¹⁰ ve cinayet suçundan mahkûm olanlar için, bir af çıkarılmış ve İstanbul ile bazı vilayetlerin hapishanelerinde bulunan mahkûmlar, derhal tahliye edilmişlerdir.²¹¹

Padişah dini bayramlarda, cülus törenlerinde, mübarek gün ve gecelerde de af ilan etmektedir. Aflar bazen İstanbul'daki merkez hapishaneyle sınırlı kalırken çoğu zaman

²⁰⁵ BOA; DH. MKT. 111/37 (5 Rebiülevvel 1311/ 16 Eylül 1893).

²⁰⁶ BOA; DH. MKT. 1986/23 (18 Muharrem 1310/12 Ağustos 1892).

²⁰⁷ BOA; DH. MKT. 1387 2(26 Rebiülevvel 1304/ 23 Aralık 1886) DH. MKT. 1398/74 (15 Cemaziyelevvel 1304/ 9 Şubat 1887).

²⁰⁸ Demirkol, s.75.

²⁰⁹ Adak, s.88.

²¹⁰ Bir suçun adi (basit) suç sınıfına girebilmesi için failde alışkanlık haline gelmemiş olması ve bir defa işlenmiş olması gerekir. <http://www.msxlab.org/forum/sosyoloji/25444-suc-nedir-suclar-ve-nedenleri-hakkinda.html> (Erişim Tarihi: 05.07.2015).

²¹¹ Gönüllü, s.381.

taşra hapishanelerini de kapsamaktadır.²¹² Örneğin Sinop Hapishanesi'nde 15 sene müddetle mahkûm olan Saadettin adlı şahsın cülus affından dolayı geri kalan cezasının affedildiği bildirilmiştir.²¹³

II. Abdülhamid tahta çıkışının yıl dönümlerinde, doğum günlerinde siyasi suçlular ve cinayet suçu işleyenler dışındaki mahkûmlar için aflar çıkarmıştır.²¹⁴ Bu aflarda hapishanedeki olumsuz koşullar göz önüne alınmış ve yargılama sürecinin uzunluğu ile mahkeme kararlarında yapılan yanlışlıklar da düşünülerek bir nevi telafi olarak düşünülmüştür.²¹⁵ Sinop Hapishanesi'nde Prevezeli Saadettin adlı mahkûm eşkıyalık suçundan hüküm giymiş ve cezasını çekmekteyken II. Abdülhamit'in cülus affından faydalanarak serbest kalmıştır.²¹⁶

Hapishanelerin ıslahı için özellikle son dönemlerde iyileştirmeler yapılmaya çalışılmış fakat istenilen düzeyde olmamıştır. Yeni hapishane inşasına ve mevcut hapishanenin tamirine bütçe ayıramayan devlet²¹⁷ çareyi mahkûmlar için sık sık af çıkartmakta bulmuştur.²¹⁸

1880 Hapishaneler Nizamnamesinde mahkûmların şartlı tahliye edilmeleri maddesi ile önemli bir adım atılmıştır. Burada amaçlanan suçluyu toplumdan dışlamamak, devletin ona her şeye rağmen güvendiğini ve suçlu da olsa vatandaşlık statüsünün hala devam ettiğini, toplum içinde bir yeri olduğunu göstermektir. Nizamnamede bu maddenin uygulama biçimi de ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Buna göre 18 ay ceza almış biri cezasının 2/3'ünü yani en az 12 ayını tamamlaması durumunda hapishane müdürü, Dâhiliye Nezaretinden mahkûmun salınmasını isteyebilir. Fakat kürek cezası almış mahkûmların durumları diğerlerinden farklıdır. Bu mahkûmların tahliyesi için gereken şartlar; mahkûm, hapishane idaresinin belirlediği bir yerde, oranın sahibinin gözetimi altında olmayı ve orada çalışacağını taahhüt ederse şartlı olarak bırakılır. Mahkûm salındıktan sonra, şartlı tahliye sırasında bir suça karışırsa, cezasının geri kalanı için tekrar hapishaneye döner. Sinop Hapishanesi'nde de kürek mahkûmları bu şartlarla affedilmiştir.

---

²¹² Adak, s.88.

²¹³ BOA, İ.DH. 1095/85854 (18 Zilhicce 1305/26 Ağustos 1888).

²¹⁴ Tekin, Dr. Polliç..., s.207; Yıldız, s. 302; Fatmagül Demirel, "Osmanlı Adliye Teşkilatında Yaşanan Sorunların Hapishanelere Yansıması (1876-1909)", (Der: Noemi Levy ve Alexandre Toumarkine), **Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza: 18.-20. Yüzyıllar**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul Basım Tarihi Yok, s. 190-194.

²¹⁵ Tekin, Dr. Polliç..., s.207.

²¹⁶ BOA; DH. MKT. 1537/ 45(21 Zilhicce 1305/ 29 Ağustos 1888) , DH. MKT. 1540/3 (1 Muharrem 1306/ 22 Mayıs 1898).

²¹⁷ Demirkol, s.97.

²¹⁸ Tekin, Özkes, s.189.

Örneğin; cinayet suçundan mahkûm olan Rize’li Poyrazoğlu Hasan affedilmiş ve suçunu tekrarlamaması şartıyla tahliye edilmiştir. Kürek cezasıyla mahkûm Ulah milletinden Toşo veledi Yani Godivan adlı mahkûm da geri kalan cezası affedilerek tahliye edilmiştir.²¹⁹ Sinop Hapishanesi’nde de kürek mahkûmları bu şartlarla affedilmiştir. Örneğin; cinayet suçundan mahkûm olan Rize’li Poyrazoğlu Hasan affedilmiş ve suçunu tekrarlamaması şartıyla tahliye edilmiştir. Kürek cezasıyla mahkûm Ulah milletinden Toşo veledi Yani Godivan adlı mahkûm da geri kalan cezası affedilerek tahliye edilmiştir.²²⁰

19.yy’ın ikinci yarısından itibaren Hapishaneler Nizamnamesi’nde adı geçen “sülûsan afvı” hapishanedeki izdihamı hafifletebilmek için sık sık kullanılmıştır. Bu aflu cezasının üçte ikisini tamamlamış olan kişiler ferdi ya da toplu olarak affedilmiştir.²²¹ Örneğin 1918 yılında Adliye Nazırlığından yazılan bir belgeye göre Saruhan, Kula, Alaşehir, Fethiye, Antalya, Burdur, Isparta, Kozan, Mersin, Tarsus, Karacayla, Kala-i Sultaniye, Bayramiç, Ezine, Bandırma, Balya Karyesi, Kastamonu, Çankırı, İnebolu, Tosya, Niğde, Aksaray, Nevşehir, İzmir, Bolu, Mamuret’ül Aziz hapishanelerinde mahbus oldukları ve sülûsan müddet cezaiyelerini (cezalarının üçte ikisini) tamamlamış oldukları anlaşılan 238 kişinin geri kalan cezaları affolunmuştur.²²²

Sinop Hapishanesi’ndeki mahkûmlar da cezalarının üçte ikisini tamamlayınca tahliye edilmişlerdir. Örneğin Sinop Hapishanesi’nden Adliye Nezaretine gönderilen belgede İşkodralı Mehmet Bey’in cezasının üçte ikisini tamamladığı için tahliye edileceği bildirilmektedir.²²³ Karşımıza çıkan başka bir örnekte ise, yedişer buçuk sene kürek cezasına mahkûm olan Mustafa oğlu Nebi ve Musluoğlu Mehmet ve Nebi oğlu Mehmet’in geri kalan cezalarının affedilmesi yönünde karar verildiğini görmekteyiz.²²⁴

---

²¹⁹Ö. Şen, s.82.

²²⁰BOA; BEO 2134- 159980 (12 Cemaziyelevvel 1321/6 Ağustos 1903), BEO 4169-312675 (28 Cemaziyelevvel 1331/5 Mayıs 1913) Kürek mahkûmları ile ilgili diğer örnekler için bkz: İ.AZN. 10-19(17 Zilhicce 1311/21 Haziran 1894) , İ.AZN. 43/9(19 Rebiulevvel 1319/6 Temmuz 1901).

²²¹ Yıldız, s.298-299.

²²² DH. MB. HPS. M. 35-93 (13/Safer/1337/18 Kasım 1918).

²²³ BOA, BEO, 1249/93605 (16 Şaban 1316/ 30 Aralık 1898).

²²⁴ BOA; DH. EUM. ADL. 20/2(15 Recep 1334/18 Mayıs 1916) , Diğer örnekler için bkz: BOA; BEO, 1713/128471(20 Cemaziyelevvel 1319/ 4 Eylül 1901), BEO 298/22319(12 Rebiulahir 1311/ 23 Ekim 1893), BEO 3920/293976 (29 Recep 1329/ 20 Temmuz 1911),BEO. 4319/323882(15 Zilhicce 1332/4 Kasım 1914); İ.AZN. 19/36 (11 Zilhicce 1313/24 Mayıs 1896) İ.AZN. 20/2(2 Muharrem 1314/13 Haziran 1896), İ.AZN 23/4(1 Recep 1314/6 Aralık 1896); İ.AZN. 24/4(13 Şaban 1314/17 Ocak 1897); İ.AZN 24/8(22 Şaban 1314/26 Ocak 1897); İ.AZN. 26/27(14 Safer 1315/15 Temmuz 1897);İ.AZN. 26/33(26 Safer 1315/27 Temmuz 1897); İ.AZN. 27/3(9 Rebiulevvel 1315/8 Ağustos 1897); İ.AZN. 52/5(9 Cemaziyelevvel 1321/3 Ağustos 1903); İ.AZN. 54/37(11 Zilhicce 1321/28 Şubat 1904);İ.MMS. 139/12(23 Cemaziyelevvel 1329/ 222 Mayıs 1911);İ.MMS. 191/1(10 Zilhicce 1332/ 30 Ekim 1914) ; Y.A.RES. 78/73(17 Şevval 1313/1 Nisan 1896), ZB. 157/97(27 Safer 1326/ 31 Mart 1908).

Afların her zaman devlet tarafından hapisanedeki izdihamı hafifletmek için yapılmadığını, hapisanede bulunan kişiyle beraber dışarıda kalan ailelerinin de düşünüldüğünü görmekteyiz. Genellikle mahkûmun bakmakla yükümlü olduğu ailesi tarafından verilen bir arzuhal üzerine gerçekleştiğini gördüğümüz ferdi aflar ise, 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren daha çok ağır ve kronik hastalıklar ile sakatlık hallerinde tabip raporuna bağlı olarak uygulanır hale gelmiştir.²²⁵ Sinop Hapishanesi'nde mahkûm olan Salih Bey'in ailesi hapishane yönetimine verdikleri dilekçede yaşlılıktan ve hastalıktan zor hareket ettiklerini, sefaletle düştüklerini ve Salih Bey'den başka bakacak kimseleri olmadığını bildirmişlerdir. Kastamonu Vilayetinden anne Ümmü Gülsüm Hatun'un verdiği dilekçeye gönderilen cevapta durumlarının araştırılıp gerçekten onların da bildirdiği gibi zor durumda olduklarının anlaşıldığı ve Salih Bey'de cezasının yarısını çekmiş olduğundan padişah iradesiyle merhamete layık bulunup affına karar verildiği bildirilmiştir.²²⁶

Hasta ve yaşlı mahkûmların da sağlığının göz önünde bulundurulduğunu, bu kişilerin affedildiği Sinop Hapishanesi'ne ait belgelerde görülmektedir. Katl suçundan 13 senedir burada bulunan bir mahkûm 70 yaşında olması dolayısıyla affedilmiştir.²²⁷ Bir sonraki yıl, Gemlik ahalisinden Kahraman Oğlu Mehmet Bey'in hastalığından dolayı affedildiği kayıtlara geçmiştir.²²⁸ Trabzonlu Safvet bin Şükrü adlı mahkûm ise maluliyetinden dolayı geri kalan cezasını çekmeden affa mazhar olmuştur.²²⁹

İmparatorluk genelindeki aflara bakıldığında hangi yaşta olursa olsun bulaşıcı bir hastalığa yakalanmış olan ve hastalığı tedavi edilemeyen mahkûmların da affedildiği görülmekte ise de²³⁰ Sinop Hapishanesi'nde bu türden bir affa rastlanmamıştır. Bulaşıcı hastalık nevinden bir durum olmasa da yakınlardaki hapishanelerde bu vakalarla karşılaşılması endişe yaratmış ve hapishane yönetimi gereken tedbiri almaları için uyarılmıştır.²³¹

---

²²⁵ Yıldız, s.301.

²²⁶BOA, İ.DH. 939/74391 (11 Rebiülevvel 1302/ 29 Ağustos 1884).

²²⁷ BOA; BEO 1458/109278 (16 Zilkade 1317/ 18 Mart 1900).

²²⁸ BOA; BEO 1713/128471 (20 Cemaziyelevvel 1319/ 4 Eylül 1901).

²²⁹BOA; BEO 3854/289020(5 Safer 1329/ 5 Şubat 1911); DH. EUM. THR. 106/36(19 Cemaziyelevvel 1329/18 Mayıs 1911));BEO 3680/289429(21 Safer 1329/ 21 Şubat 1911);İ.BH.10/15 (2 Safer 1329/ 2 Şubat 1911).

²³⁰ Demirkol, s.76.

²³¹ BOA; Y.A.HUS. 505/76(19 Cemaziyelahir 1324/10 Ağustos 1906).

Bazı mahkûmlar da hapishanedeki iyi hallerinden ve gösterdikleri yararlılıktan dolayı af ile ödüllendirilmiştir.²³² Katl suçundan 15 sene kürek cezasına çarptırılan ve toplam cezasının neredeyse yarı süresi 6 senedir Sinop Hapishanesi'nde mahkûm olan Aşar Mültezimi Osman'ın Cide hapishanesinde bulunduğu sırada, mahpus kaçırmak ve mal sandığını yağmalamak amacıyla hapishaneye saldıran 20 kadar Laz eşkiyasına karşı koyması, onlara karşı direnmesi ve hapishaneden çıkarmasından dolayı, canı pahasına hapishaneyi koruduğu için ailesinin perişan durumu da göz önüne alınarak affedilmiştir.²³³

İmparatorluktaki bütçe sıkıntısı yeni ve modern tarzda hapishanelerin yapılmasına her dönemde mani olmuştur. Yeni hapishaneler yapılamadıkça izdihamın önüne geçmekte mümkün olmamıştır. Devlet çareyi sık aralıklarla toplu af çıkartmakta bulmuştur. Sultan Abdülhamit döneminde görülen izdiham II. Meşrutiyet'in ilanı ve bütün hapishanelerin boşaltılmasıyla ortadan kalkmıştır.²³⁴ Bu dönemde, siyasal suçlardan dolayı mahkûm olanlar için beklenen af, diğer suçlardan hüküm giyenlerin de ayaklanarak af istemeleri sonucu genel bir affa dönüşmüştür, Bu affa serbest kalanların 6 yıl boyunca suç işlemezlerse suçlarından tamamen kurtulması, tekrar suç işlerlerse cezalarının ikiye katlanmasına karar verilmiştir.²³⁵ Fakat bu da kısa süreli bir soluklanma sağlamış ilerleyen dönemlerde yine izdiham yaşanmıştır. I. Dünya savaşı öncesi ve savaşın ortalarında tekrar bir toplu af çıkartılmış ve bu şekilde hapishaneler boşaltılmaya çalışılmıştır.²³⁶

---

²³² Yıldız, s.302.

²³³ BOA, BEO 900/67499(23 Şaban 1314/27 Ocak 1897); BOA; BEO. 246/18431(13 Muharrem 1311/ 27 Temmuz 1893).

²³⁴Demirkol, s.218.

²³⁵ Aydın, s.78.

²³⁶ Demirkol, s.218.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MAHKÛMLAR

1.MAHKÛMLARIN İSTATİSTİKLERİ

Dâhiliye Nezareti hapishaneleri kontrol altında tutmak ve ıslahı kolaylaştırmak amacıyla, , imparatorluk genelindeki tüm hapishanelerden yılda üç kez olmak üzere hapishanelerdeki mahkûmların cinsiyetlerine ve suç çeşitlerine göre sayılarını gösteren yoklama cetvelleri istemiştir. Yoklama cetvelleri yılda üç kez dörder aylık dönemler halinde düzenlenmiş ve bu cetvellerde suçluların miktarları ile birlikte, işledikleri suçların sınıflandırılmasına da yer verilmiştir. Yoklama cetvellerinde suçlar; cinayet, cünha ve kabahat olarak belirtilmiştir.²³⁷ Hapishane ve tevkifhanelerden gelecek defterlerden elde edilecek bilgiler ışığında “Umumi İstatistik Cetveli” oluşturulmak istenmiştir.²³⁸ Bu cetvellerin dışında hapishane personeline ilişkin bilgileri içeren vukuat defterleri tutulmuştur. Yoklama cetvelleri aylık vukuat defterleri ise dört aylık tutulmuştur.²³⁹

Hükümetin istatistik cetvellerindeki verilerle, ülke ve bölge geneline dağılan suç oranlarını tespit edip buna uygun politikalar geliştirmek istemiştir. İstatistiklerden elde edilen verilerle, hangi bölgelerde hapishane ihtiyacı olduğunu belirlemeyi amaçlamıştır. Bazı hapishanelerdeki izdihamı azaltmak için, az sayıda tutuklu ve mahkûm bulunduran hapishanelere, mahkûm naklini sağlayarak bir denge kurmak istenmiştir. Ancak yaşanan siyasi bunalımın ve savaş döneminin getirdiği olumsuz koşullar, bu çalışmanın amacına ulaşmasını engellemiştir. Mali nedenlerden kaynaklanan personel yetersizliği, resmi evrakların eksik ve zamanında derlenememesi, bu projenin kâğıt üzerinde kalmasına ve pratik beklentilerin gerçekleştirilememesine neden olur.²⁴⁰

Osmanlı hapishanelerinin 1912 yılındaki istatistiklerine göre hapishanelerde yaklaşık yirmi sekiz bin civarında mahkûm ve mevkuf bulunmaktadır. Bu mahkûm ve

---

²³⁷ Atar s.93; Mehmet Temel, “XX. Yüzyılın Başlarında Mentеше Sancağı Hapishaneleri”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, s.125; Adak, s.68; Ö. Şen, s.143-144.

²³⁸ Ö. Şen, s.143.

²³⁹ Ö. Şen, s.144.

²⁴⁰ Ö. Şen, s.147.

mevkufların yarısından fazlası cinayet suçundan hüküm giymiştir. Yedi bin yedi yüze yakın mevkuf olup altı bin kadar mahkûm da kabahat mahkûmudur.²⁴¹

Sinop Hapishanesi'ne ait cetveller incelendiğinde, imparatorluk genelindeki diğer hapishanelerdeki gibi çok ayrıntılı cetvellerin tutulmadığı tutulduysa bile bunların henüz Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin açık belgeleri arasında yer almadığı görülmektedir. Mahkûmların sayıları, cinsiyetleri, dini inançları, meslekleri, memleketleri hakkında bilgiler verilmiş fakat eğitim durumları gibi bilgiler cetvellerde yer almamıştır.

Tablo 1: Sinop Hapishanesi'ndeki Mahkûm (Hükümlü) ve Mevkufların (Tutukluların) 4'er Aylık Yoklama Cetvelleri (14 Kasım 1914-1 Kasım 1919)

Yoklama Dönemleri	Suçun Cinsi	Mahkûm			Mevkuf			Mahkûm ve Mevkuf		Toplam
		Zükür	İnas	Toplam	Zükür	İnas	Toplam	Zükür Toplam	İnas toplam	
14 Kasım 1914	Cinayet	353	5	358	71	5	76	493	11	504
	Cünha	68	1	69						
	Kabahat	1	0	1						
	Toplam	422	6	428						
14 Mart 1915	Cinayet	31	4	35	42	0	42	94	5	99
	Cünha	21	1	22						
	Kabahat	0	0	0						
	Toplam	52	5	57						
14 Temmuz 1915	Cinayet	8	2	10	29	0	29	63	5	68
	Cünha	24	3	27						
	Kabahat	2	0	2						
	Toplam	34	5	39						
14 Kasım 1915	Cinayet	11	2	13	51	3	54	92	8	100
	Cünha	29	3	32						
	Kabahat	1	0	1						
	Toplam	41	5	46						
14 Mart 1916	Cinayet	31	4	35	42	0	42	94	5	99
	Cünha	21	1	22						
	Kabahat	0	0	0						
	Toplam	52	5	57						
14 Temmuz 1916	Cinayet	11	4	15	52	2	54	75	6	81
	Cünha	12	0	12						
	Kabahat	0	0	0						
	Toplam	23	4	27						
28 Kasım 1916	Cinayet	27	2	29	21	8	29	57	11	68
	Cünha	9	1	10						
	Kabahat	0	0	0						
	Toplam	36	3	39						
1 Mart 1918	Cinayet	9	6	15	56	5	61	72	12	84
	Cünha	5	1	16						
	Kabahat	0	0	0						
	Toplam	16	7	21						
1 Kasım 1918	Cinayet	18	6	24						
	Cünha	1	0	1						
Tabloda sadece										

²⁴¹ Adak, s. 68.

	Kabahat	0	0	0	mahkûm sayıları verildiğinden tutuklu sayıları ve genel toplama yer verilememiştir.					
	Toplam	19	6	25						
1 Mart 1919	Cinayet	22	4	26	24	0	24	56	7	63
	Cünha	6	3	9						
	Kabahat	4	0	4						
	Toplam	32	7	39						
1 Kasım 1919	Cinayet	13	3	16	81	1	82	100	4	104
	Cünha	5	0	5						
	Kabahat	0	0	0						
	Toplam	18	3	21						

Kaynak: BOA; DH. MB. HPS. M. 20/78(5 Cemaziyelahir 1333/ 20 Nisan 1915), BOA; DH. MB. HPS. M. 19/22(14 Rebiulevvel 1333/ 30 Mart 1915), BOA; DH. MB. HPS. M. 12/38(27 Safer 1331/5 Şubat 1913), BOA; DH. MB. HPS. M. 36/52(5 Rebiulahir 1337/ 8 Ocak 1919), BOA; DH.MB. HPS. M. 33/115(26 Şaban 1336/ 6 Haziran 1918), BOA; DH. MB. HPS. M. 26/61(17 Rebiulevvel 1335/10 Şubat 1917), BOA; DH. MB. HPS. 155/14(15 Ramazan 1333/27 Temmuz 1915), BOA. DH. HPS. 157/65(3 Zilhicce 1334/1 Ekim 1916), BOA. DH. MB. HPS. 164/53(19 Rebiulevvel 1338/11 Ocak 1920), BOA; DH. HPS. 156/26(6 Safer 1334/ 14 Aralık 1915), BOA; DH. HPS. 157/8(22 Cemaziyelevvel 1334/ 27 Mart 1914).

Tablo 2: Sinop Hapishanesi'nin 14 Aralık 1913 Tarihindeki Mahkûm Adedi

Vilayetin İsmi	Kastamonu		
Kazanın İsmi	Sinop		
Nisaya mahsus hapishane var mıdır?	Vardır.		
1329 senesi Kanun-i evvelinin birinci günü mevcut adedi (14 Aralık 1913)	<u>Erkek</u>	<u>Kadın</u>	<u>Toplam</u>
	5	696	691
Hapishanenin içinde bulunduğu arazinin mahallince önem derecesi, hükümet konağı dahilinde veya haricinde hükümet dairesi müstemilatından olup olmadığı	Hükümetten takribi 700 metre bayır bir mahalde eski kale ile çevrilmiş bir arazi dahilinde bulunmaktadır.		

Hapishanenin içinde bulunduğu arazinin miktarı ziraı (miktar tam olarak verilemiyorsa tahminen)	Takribi 200 metreden ibaret ve etrafı surla kuşatılmış bir arazi dahilindedir.
Hapishanenin içinde bulunduğu arazinin beher ziraatın kıymeti	Beher metre arazi tahmini 15 kuruş kıymetindedir.

Kaynak: DH. MB. HPS. M. 10/25(15 Muharrem 1332/14 Aralık 1913)

Tablo 3: Sinop Hapishanesi'nin İzahat Varakası

Tarih:	20 Kanun-u Evvel 1332- 2 Ocak 1917
Hapishane mahallerinin İsimleri:	Sinop Sancağı
Tevkifhane:	Ayrıca Tevkifhane yoktur.
Müdüürün ismi ve müdür bulunmadığı takdirde memur veya ser gardiyanın ismi:	İbrahim Ethem Efendi'dir.
Katiplerin adedi:	Hapishane katibi olup ismi Ahmet Bey'dir.
Gardiyanların adedi:	El yevm 6 gardiyan olup birde nisa gardiyanı vardır. Sergardiyanlık mahalline henüz kimse henüz tayin olunamıştır.
Mevcudun adedi:	A. Erkek adet 54 Suret-i katiyyede kalabend 20 Kadın adedi 13 henüz 18 yaşında bulunmayan mevkufin 3 B. Tevkifhanede 41 erkek 8 kadın hapishanede 14 erkek 5 kadın toplam 54 erkek 20 kalabend 13 kadın 3 de henüz 18 yaşında

	bulunmayan mevkufin
Ceza Kanunnamesinin 48 ila 67. Maddelerine kadar zikrolunan ceraimden dolayı mezkur maddeler ahkamına tevfikana mahkum olan siyasi mücrimler hariç olmak üzere cezalarını ikmal etmeye 6 ay kalmış olan çiftçi ve yol tamircileri gibi menafi-i umumiyyeye çalışabilecek mahkumların adedi:	Müddet-i mütebakiye-i cezaiyelerinin ikmaline 3 ay 12 gün 1 ay 17 gün ve 3'er ay kalmış 4 kişi olup menafi-i umumiyyede çalışabileceklerdir. 49 şahsı köylü olmaları hasebiyle ziraat işlerine elverişli bulunduğu
Mevkufinin adedi:	A. Erkek 41'dir. Kadın 8'dir. B. El yevm menafi-i umumiyye için çalışanların: Belediyede 2 memleket hastanesinde 2 C. Hapishanenin kendi işlerinde müstahdem bulunanların ve su yollarının tamirinde 1 kişi çalışmaktadır.
Hususi siparişatın imaliye meşgul bulunanların adedi:	Yoktur. Hiçbir işsiz bulunanların adedi 1 nalıncı olup hususi siparişat imaliye meşguldür. 48 kişi işsizdir.
Me'kulat ne suretle izhar edildiği:	A. Ahval-i hazıra dolayısıyla verilmekte olan ekmek ile hastalara verilmesi lazım gelen mekulat tabip raporu üzerine mübayaa suretiyle verilmektedir. B. Hapishanenin kendi matbahında: yoktur C. Bir müteahhit vasıtasıyla: yoktur. Ver bir cemiyet-i Hayriye tarafından: yoktur. Ahval-i hazıra dolayısıyla bil umum mahbusin ve mevkufinin ol babdaki emri aliye tevfikana vilayet hapishanesine nakledilmeleri üzerine hapishanede hizmetkar kalmamış olduğu malum

	olmak üzere şerh verilmiştir.
--	-------------------------------

Kaynak: DH. MB. HPS. M. 28/11 (20 Kanun-u Evvel 1332- 2 Ocak 1917).

Tablodaki veriler incelendiğinde, 1914-1919 yılları arası tutuklu ve mahkûmların toplam sayılarının en fazla olduğu dönem 1913 yılı Aralık ayı ve 1914 yılı Kasım aylarıdır. En az olduğu dönem ise Mart 1919'dur. Toplam mahkûm ve tutukluların en çok olduğu 14 Aralık 1913 tarihli yoklama cetvelinde suçlar tasnif edilmemiştir. Belirtilen sayılara göre bu tarihte Sinop Hapishanesi'nde 691 erkek 5 kadın toplam 696 kişi bulunmaktadır. 14 Kasım 1914 tarihinde ise cinayet suçundan 353'ü erkek, 5'i kadın 358 kişi bulunmaktadır. Cünha suçundan 68'i kadın 1 erkek 69 kişi bulunmaktadır. Kabahat suçundan 1 erkek mahkûm bulunmaktadır. Bahsi geçen dönemde hapishanede 422 erkek, 6 kadından oluşan toplam 428 mahkûm vardır. Tutuklu sayısı ise 71 erkek 5 kadın olmak üzere 76 kişidir.

Toplam mahkûm ve mevkuf sayısının en az olduğu 1 Mart 1919 tarihli yoklama cetveline göre, Sinop Hapishanesi'nde toplam 39 mahkûm 24 mevkuf bulunmaktadır. Bunların 7'si kadın, 56'sı erkektir. Suç türlerine göre tasnif etmek gerekirse, cinayet suçundan 22 erkek, 4 kadın 26 kişi, cünha suçundan 6 erkek 3 kadın 9 kişi, kabahat suçundan 4 erkek mahkûm olduğu anlaşılmaktadır. Bunların dışında 24 mevkuf bulunup hepsi erkektir. Toplam mahkûm ve mevkuf sayısı ise 63'tür.

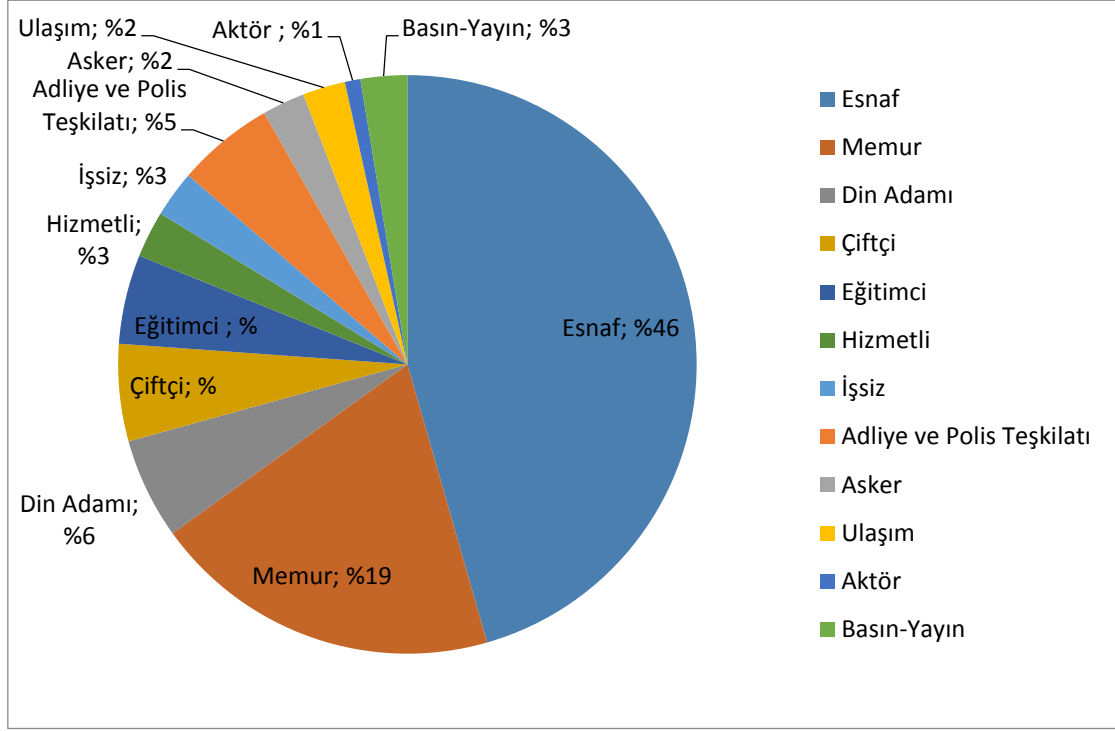
Tutuklu ve mahkûm sayıları karşılaştırılarak bir değerlendirme yapılacak olursa, 14 Kasım 1914, 14 Mart 1915, 14 Temmuz 1915, 14 Mart 1916, 28 Kasım 1916 ve 1 Mart 1919 tarihlerindeki yoklama cetvellerinde mahkûmların tutuklu sayısından fazla olduğu görülmektedir. 14 Kasım 1915, 14 Temmuz 1916, 1 Mart 1918 ve 1 Kasım 1919 dönemine ait cetvellerde ise durum tam tersi olup mevkuf sayısı mahkûm sayısından fazladır.

Mahkûmlar tüm cetvellerde cinayet, cünha ve kabahat suçu sebebiyle cezalandırılmışken mevkufar için böyle bir ayrıma rastlanmamıştır.

Hapishane dışındaki mahkûmların belirtilen sayılara eklenmediği 14 Kasım 1915 tarihli cetveldен anlaşılmaktadır. Yoklama cetveline yapılan ekte hapishanede 46 mahkûm 54 mevkuf bulunduğu 1 mahkûmun ise hastanede tedavi gördüğü bildirilmiştir.

Mahkûmların mesleklerine göre dağılımı da çeşitlilik göstermektedir.

Grafik 1: Sinop Hapishanesi'ndeki Mahkûmların Mesleklere Göre Dağılımı²⁴²

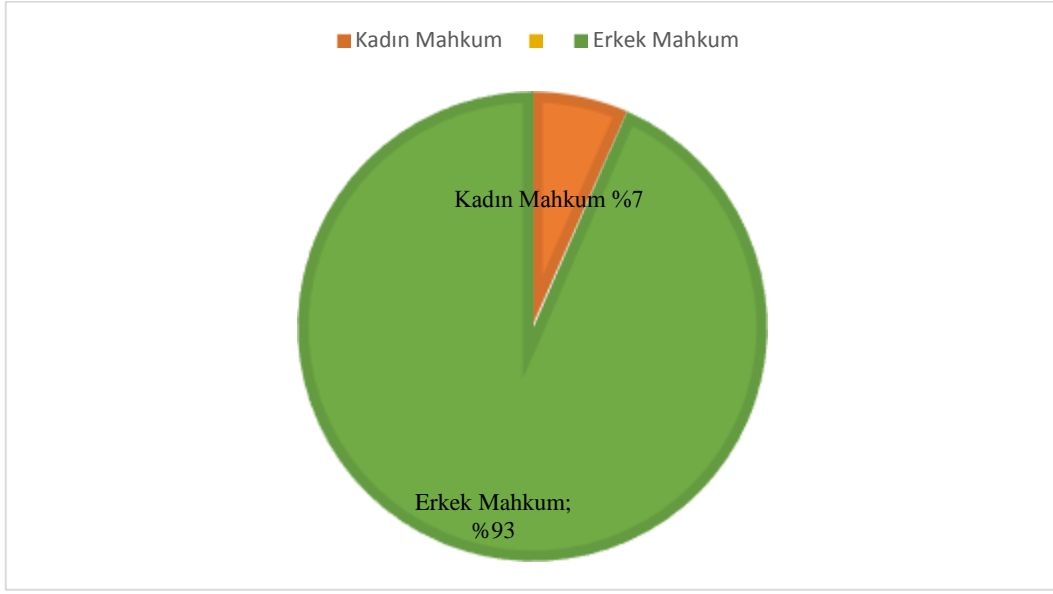

Hapishanede ve tevkifhanede bulunan mahkûm ve mevkûfların cinsiyetlerine göre bir gruplandırma yapıldığında, elimizde bulunan yoklama cetvellerine göre her yoklama döneminde tutuklu ve hükümlü kadınların sayısının erkeklere göre daha az olduğu görülmüştür.²⁴³ Yoklama cetvellerinin tamamını kullandığımızda hapishanedeki cinsiyet oranları aşağıdaki dağılımı göstermektedir.

²⁴² DH. EUM. 2. Şb. 2/63 (21 Zilhicce 1332- 10 Kasım 1914).

²⁴³ Bkz: Grafik 2.

Grafik 2: Sinop Hapishanesi'ndeki Mahkûm Ve Mevkufların Cinsiyet Analizi²⁴⁴

Suç çeşidine göre bir değerlendirme yapıldığında ise, kadınların kabahat suçundan hiç hüküm giymedikleri ve daha çok cinayet suçundan mahkûm oldukları görülmektedir.

Kadın tutuklu ve hükümlü sayısının en fazla olduğu dönem 1 Mart 1918'dir. Bu tarihte 7 mahkûm 5 tutuklu olmak üzere 12 kadın suçlu bulunmaktadır. En az olduğu dönem ise, 1 Kasım 1919'dur. Bu tarihte ise 3 mahkûm 1 mevkuf toplam 4 kadın suçlu bulunmaktadır.

Kadınlara göre sayıları daha fazla olan erkek suçluların en çok olduğu dönem 14 Aralık 1913 tarihidir. Bahsi geçen dönemdeki yoklama cetveline göre hapishanede 691 erkek 5 kadın suçlu bulunmaktadır. Aradaki farkın en az olduğu dönem ise 28 Kasım 1916'dır. Bu tarihte hapishanede 57 erkek 11 kadın suçlu bulunmaktadır.

Suç türlerine göre erkek mahkûmlar arasında bir değerlendirme yapıldığında daha çok cinayet suçundan mahkûm oldukları görülmüştür. Cinayet suçundan sonra cünha suç gelmektedir. En az kabahat suçundan mahkûm oldukları görülmektedir.²⁴⁵

Sinop Hapishanesi'nde kalan mahkûmların 1436'sı erkek, 61'i kadın, tutukluların ise 469'u erkek, 24'ü kadındır. Genel olarak mahkûm ve mevkuf toplam sayısına bakıldığında ise 1905 erkek, 85 kadın olduğu görülür.

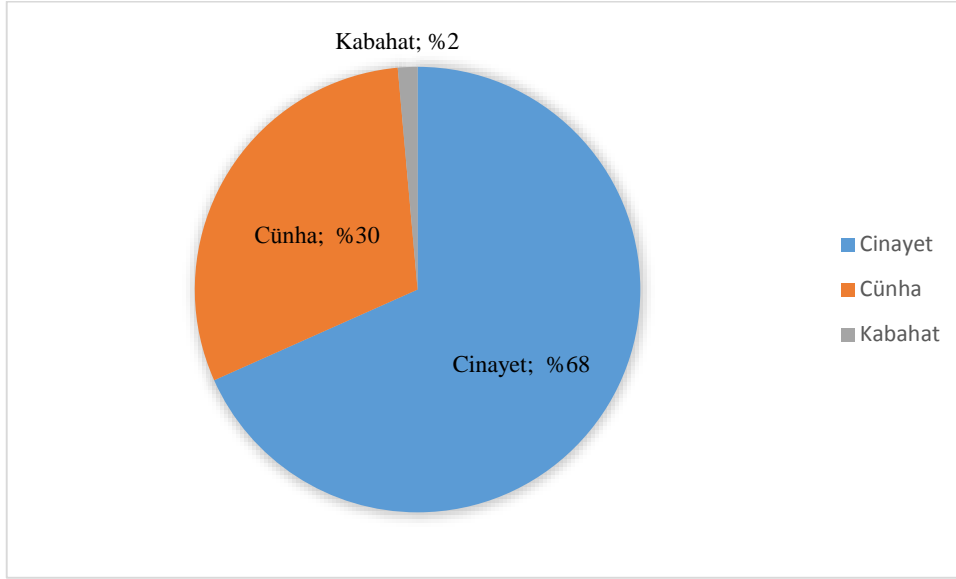
²⁴⁴ Grafik 2 ve Grafik 3 Sinop Hapishanesi'ne ait tüm yoklama cetvellerinin analizinden oluşmuştur. Kullanılan belgelerin künyeleri Tablo 1'de verilmiştir.

²⁴⁵ Erkek ve kadın mahkûmların suç analizi için bkz: Grafik 3.

14 Aralık 1913 tarihli yoklama cetvelinde suçlar tasnif edilmemiştir. Bu cetvel dışında elimizde olan verilere göre cinayet suçundan mahkûm olanların sayısı 576'dır. Cünha suçundan hüküm giyen 255 mahkûm vardır. Kabahat suçundan ise 8 mahkûm bulunmaktadır.

Grafik 3: Mahkûmların İşlediği Suç Çeşitlerine Göre Dağılımı

2. ÜRETİM FAALİYETLERİ

Mahkumların çalıştırılmasına yönelik faaliyetler 1880 Hapishaneler Nizamnamesi'nden sonra ortaya çıkmıştır. Bu tarihten önce profesyonel anlamda bir yönlendirmenin olmadığı ve mahkumların hapisane içinde serbest oldukları, 1840 yılında Tersane Zindanı'nı gezen İngiliz iktisatçı Nassau William Senior'un "Aslına bakarsanız Osmanlı zindanlarındaki insanlar çok daha hür. Güneşin altında sere serpe güneşlenecek kadar hem de" şeklindeki sözlerinden anlaşılmaktadır.²⁴⁶

Mahkumların çalışması, ilk olarak Hapishaneler Nizamnamesi ile bir kurala bağlanmış ve bu konuda bir hükme varılmıştır.²⁴⁷ Nizamnamenin 69 ve 72. maddelerine göre hapisanedeki mahkumların, kendi işlerini sağlamak, kazandıkları paranın yarısıyla

²⁴⁶ Ö. Şen, s. 7; Demirkol, s. 168.

²⁴⁷ Zafer Atar, "20. Yüzyıl Başlarında İstanbul Hapishane-i Umumi 'de Mahkûmların Üretim Faaliyetleri", **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 34, Nisan 2015, s.22.

elbise almak ve devletin kendileri için yaptığı masrafa ayırmak, diğer yarısını ise gerek olduğunda harcamak amacıyla çalıştırılması düşünülmüştür. Kendilerine kalacak olan paranın hapishane yönetiminde durması ve ihtiyaç halinde azar azar verilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca bu maddelere göre hapishanedeki hiçbir mahkum işsiz kalmayacak, hangi işlerde çalışacakları hapishane müdürleri tarafından düzenlendikten sonra adliye müfettişlerine bildirilecek, çalışmak istemeyen ve mazeretsiz olarak kaytaran mahkum ilkinde 1 günden 1 haftaya kadar ikinci defa yaptığında ise daha fazla süre ile teneffüse çıkmaktan alıkonacaktır. Nizamnamenin 73. Maddesinde neden tüm mahkumların çalışması gerektiğine açıklık getirilmiştir. Bu maddeye göre devlet mahkumların iaşelerini sağlamakta güçlük çekmekte, bu yüzden mahkumların kendi geçimini sağlaması gerekmektedir. İaşeleri devlet tarafından sağlanmayan mahkumlar çalışmaktan muaf tutulmuştur.²⁴⁸

Mahkûmların çalıştırılması özellikle İttihat ve Terakki döneminde önem kazanmıştır. İttihatçılar, çalışan mahkumların rehabilite edildiğini, başıboşluktan kurtulduklarını düşünmüşlerdir. Ayrıca üretici konumuna geçen, meslek ve zanaat sahibi olan mahkumlar tahliye olduktan sonra sosyal hayata da daha kolay karışmışlardır dolayısıyla hapisten çıkan mahkûmlar tekrar suç işleme eğilimine girmemişlerdir. Bu bağlamda; hapishaneler ucuz işgücünün kaynağı olmuş ve buldukları bölgenin ekonomisini canlandırmışlardır.²⁴⁹

Sinop Hapishanesi'nde imalat yapıldığına dair belgeler mevcut olup konu ile ilgili herhangi bir detaylı cetvel veya ürün kaydına rastlanmamıştır. Ulaşabildiğimiz ilk kayıt 1903 tarihinde hapishane yönetimine mahpusların sanat icra etmeleri için bir dersane ve imalathane yapılmasını bildirmektedir.²⁵⁰ Bahsi geçen imalathane yapılmış, hatta daha sonraki dönemlerde intizamı sağlamak için imalathane avlusunun etrafına tel kafes de yaptırılmıştır. Bu tel kafes için Dahiliye Nezareti'nden 6746 kuruşluk bir takviye yapılmıştır.²⁵¹ İmalathanenin büyük ihtimalle üretime geçtiğini anladığımız diğer bir belgeye göre, mahkumlardan Laz Emrullah adlı şahıs kendisine kama yaptırmak üzere

---

²⁴⁸ Adak, s.72; Atar, 20. Yüzyıl Başlarında İstanbul..., s. 23.

²⁴⁹ Demirkol, s.169.

²⁵⁰ BOA; ŞD. 1663/22(16 Cemaziyelahir 1321/9 Eylül 1903); DH. TMIK. S. 19/48(2 Safer 1316/22 Haziran 1898); DH. TMIK. S. 22/13 (10 Recep 1316/24 Kasım 1898).

²⁵¹ BOA; DH. MB. HPS. 112/44(4 Şaban 1332/ 28 Haziran 1914).

bahçedeki Rizeli Mecid'e buradaki demirlerden atmış fakat fark edilerek yakalanmış ve cezalandırılmıştır.²⁵²

Dahiliye Nezareti'nin kararıyla hapishanedeki atölyede mahkumların çalışmasına, bu yolla işlerini kazanmalarına izin verilmiş fakat hapishane yönetimine mahkumların herhangi bir sanatla uğraşmasının yasaklanmamasını sadece zan altındaki şüpheli mahkumların eline kesici delici ve yaralama özelliği olan aletlerin verilmemesi gerektiğini bildirmiştir.²⁵³

İmparatorluk genelindeki hapishanelerde açılan imalathaneler devlet tarafından takip edilmiş zaman zaman atölyelerde üretilen ürünlerden numune olarak birer adet istenmiş²⁵⁴ ve bütçenin el verdiği ölçüde yeni imalathanelerin açılması için de destek verilmiştir.²⁵⁵ Hatta mahkumların ürettikleri eserler yurtdışındaki sergilere de yollanmış ve oralarda sergilenmiştir. 1915 yılında Amerika'nın Panama sergisine gönderilmek üzere bilimum hapishanelerden toplanan ürünlerden bir koleksiyon oluşturulmuş ve Sinop Hapishanesi'ndeki mahkumların hangi ürünleri göndereceklerinin bildirilmesi istenmiştir. Hapishaneden Panama'daki sergiye gönderilen ürünler : Cevizden kahve kutusu, kül tabağı, sedefli takunya, sedefli ayna çerçevesi, sedefli büyük çekmece, sedefli tavlâ, sedefli tavlâ, kül tabağı ve seyyar sandalyedir. Gönderilen ürünlerin bedelinin senet karşılığında hak sahibi mahkumlara ödeneceği bildirilmiştir. Hesaplara göre 1391 kuruş ödeme yapılması gerekmiş ve bu tutar birçok yazışmada ısrarla istenerek mahkumlara ödenmiştir.²⁵⁶

3.SAĞLIK PROBLEMLERİ

Osmanlı Devleti'nde hapishanelerle ilgili modernleşme çabaları baş göstermeden önce, ülke genelindeki hiçbir hapishanede hasta mahkumların yatırılacağı bir koğuş olmadığı gibi böyle bir fikir bile mevcut değildir. Bu durumun temel nedeni, ortada ordu mensubu olmayan, sivil alanda hizmet edecek doktor olmayışıdır. Sadece Tersane Zindanı'nda görev yapan Yahudi bir doktor bu durumun istisnasıdır. Ceza Kanunnamesi'ne eklenen zeyl ile Tersane Zindanı dışındaki yerlerde ağır hasta

²⁵² BOA; DH. MB. HPS. 147/18 (08 Rebiülevvel 1331/15 Şubat 1913).

²⁵³ BOA; DH. MKT. 140/20 (5 Cemaziyelevvel 1311/ 14 Kasım 1893).

²⁵⁴ BOA; DH. MB. HPS. 50/15 (4 Şevval 1330/16 Eylül 1912).

²⁵⁵ Demirkol, s. 170.

²⁵⁶ BOA; DH. MB. HPS. 50/16(2 Şaban 1333/15 Haziran 1915).

mahkumların evlerinde tedaviye alınmasına izin verilmiştir.²⁵⁷ Hapishanelerin sağlık şartları ile ilgili maddeler 1880 tarihli Hapishaneler ve Tevkifhaneler Nizamnamesi'nde açıkça anlatılmıştır. Buna göre; tüm hapishanelerde bire hastane bulunması, ve bu hapishanelerin sıhhi durumlarının Adliye Nezareti tarafından tayin edilecek doktorlar tarafından sağlanması kararlaştırılmıştır. Ayrıca bu doktorların her gün hasta mahkumları kontrol etmesine ve en az haftada bir defa hapishaneyi, dükkan odalarını, koğuşları, ceza yerlerini ve diğer alanları kontrol edip gereken tedbirleri alıp her sene sonunda Adliye Nezareti'ne sağlık problemlerine dair bir rapor göndermesine karar verilmiştir.²⁵⁸

Hapishanelerle ilgili arşivler tarandığında sağlık konusundaki şikayetlere diğer sorunlara nazaran daha sık rastlanmaktadır. Hapishanedeki sıkışıklık, hijyenden uzak koğuşlar mahkumların çok fazla hastalanmasına neden olmuş ve sürekli bu konu ile ilgili rahatsızlıklar bildirilmiştir. Ülkenin içinde bulunduğu siyasi buhranın ve ekonomik koşulların da etkisiyle şikayetler pek fazla dikkate alınmamış birkaç cevap mektubundan başka iyileştirme adına önemli bir şey yapılmamıştır. Hapishanelerden gelen yeni mekan talepleri de geçici çözümlerle geçiştirilmiştir. Hapishanedeki kapasite problemi için şehir merkezinde mekan kiralamak sıkça başvurulmuş bir yöntem haline gelmiş ama duruma bir çözüm getirememiştir.²⁵⁹ Sağlık açısından da durum pek farklı değildir. Hapishanelere yapılan teftişler sıklaştırılmış ancak gerekli maddi kaynak ayrılmadığından pek müdahale edilememiştir.²⁶⁰

Hapishane yönetimindekiler ve yetkili merciler bu mekanların temizliğine dikkat etmek icap ettiğinin farkında olsa da, bu farkındalık mahkumların sağlığından ziyade, hapishanelerin halk sağlığını tehdit edecek birer unsur olmasını engellemek için gelişmiştir. Bu bağlamda; hapishanedeki sağlık kontrolleri ve bu konudaki düzenlemeler var olan duruma müdahaleden çok salgın hastalıkların önüne geçmek için yapılmıştır.²⁶¹

Alabileceği insan sayısının üzerinde mahkum yerleştirilen mekanlara, birçok kişinin doldurulması ile bulaşıcı hastalıkların mahbuslar arasında yayılmasının önü açılmıştır. Ülke genelinde mahkumların çoğu şartlardan dolayı ağır şekilde hastalanmıştır.

---

²⁵⁷ Yıldız, s.117.

²⁵⁸ Daşcıoğlu, s. 1346.

²⁵⁹ Tekin, XX. Yüzyılın Başlarında... s. 68.

²⁶⁰ H. Şen, s. 208.

²⁶¹ Ö. Şen, s.209.

Üstelik bazı mahkumlar hastalanıp gayrimüslim hastahanelerine gönderilmek zorunda kalmış ardından da öldü veya kaçtı denerek firarlarına zemin hazırlanmıştır.²⁶²

Sinop Hapishanesi'ndeki sağlık koşulları da ülke genelindeki hapishanelerden farklı değildir. Mahkumların hapishane içinde temizlik ihtiyaçlarını sağlayacakları bir banyo bile mevcut değildir. Hapishane içinde hamam olmadığından mahkumların dışarıda yıkanması Dahiliye Nezareti tarafından gündeme getirilmiş ve cinayet suçlularının bu nedenle bile olsa serbest bırakılmamaları bildirilmiştir.²⁶³

Sinop Hapishanesi ile İmparatorluk ve vilayet genelindeki diğer hapishaneleri kıyaslayacak kadar bilgiye sahip olmasak da Bartın Hapishanesi'nin mahkumların hastalanmaması ve bulaşıcı hastalık riskinin ortaya çıkamamasını gerektirecek sağlık şartlarına sahip olmayışından dolayı; bu hapishanedeki mahkumlardan bir kısmının Sinop Hapishanesi'ne nakledilmesi, o günün şartlarında Sinop'un Bartın'daki hapishaneye göre daha iyi durumda olduğunu göstermektedir.²⁶⁴

Hapishanelerde hastaların tedavisi için doktor bulunmaması her dönem sıkıntı yaratmıştır. Sinop Hapishanesi'nde 1895-1896 yıllarında hala bir doktor olmadığı yaşanan hadiselerden anlaşılmaktadır. Hapishanede bulunan hastaların muayene ve tedavisi için Sinop Belediye Hastanesi ve Frengi hastahanesi doktorlarına ayda 150'şer kuruştan 300 kuruş maaş verilmiştir. Fakat bu şekilde maaş vermek uygun olmadığından Şura-yı Devlet'ten gelen bir tahriratla, yapılan ödeme durdurulmuş ve hasta mahkumları belediye doktorlarının tedavi edeceği bildirilmiştir. Fakat 400-500 nüfuslu hapishanenin tüm mahkumları belediye doktoru ücretsiz tedavi edemeyeceğinden ve hastaların bu halde bırakılması da kesinlikle uygun olmadığından ya hastaneye bir doktor verilmesi ya da Sinop'taki doktorlara ödenecek paranın hapishane bütçesinden ödenmesine izin verilmesi istenmiştir. Gelen cevapta şu anlık hapishaneye bir doktor atanamayacağı bildirilmiştir.

Hapishane yönetimi mahkumların rahatsızlıklarını tedavi ettirmek istese de hapishane içinde bir doktorun bulunmaması bu duruma engel teşkil etmiştir. Bu sebeple hapishaneye doktor verilmesi konusundaki arzuhaller devam etmiştir. Hapishanede rahatsızlanan bir kadın mahkumla bu konu tekrar gündeme gelmiş ve doktor istenmişse de gelen cevapta sadece Bodrum Hapishanesi'nde 720 kuruş maaşla bir doktorun çalıştığı bunun dışındaki kürek mahalllerinde doktor bulunmadığı bildirilmiştir. Bahsi geçen

---

²⁶² Yıldız, s.182-183.

²⁶³ BOA; DH. MKT. 15/33(29 Ramazan 1310/16 Nisan 1893).

²⁶⁴ BOA; DH. MB. HPS. M. 95/7 (03 Z 1330/13 Kasım 1912).

mahkumun, Sinop'taki 2 doktora 100'er kuruştan 200 kuruş verilip tedavi ettirilmesi istenmiştir.²⁶⁵

4.MAHKUMLARA YAPILAN YARDIMLAR

Hapishanedeki mahkûmların yeme-içme, giyinme, ısınma ihtiyaçları hapishaneye mahkûmlar için gönderilen bütçeden karşılanmaktadır.²⁶⁶ Tanin Muhabiri Ahmet Şerif, gittiği her yerde mahkûmların açlıktan şikâyet ettiklerini bunun da mahalli idarecilerin hapishaneler için yeterli miktarda ödenek ayırmamasından kaynaklandığını belirtmektedir.²⁶⁷

19. Yüzyılın ortalarında Osmanlı Devleti'nde ve Avrupa'daki birçok ülkede mahkûmlara tayinat olarak sadece su ve ekmek verilmektedir. Bu tayinat İstanbul'da kişi başı iki somun ekmek taşrada ise yarım somun ekmektir. Mahkûmlara verilen gıda yeterli gelmediğinden dışarıdan takviye yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Mahkûmların ihtiyaçları; aileleri, arkadaşları veyahut dini kurumlar tarafından karşılanmaya çalışılmıştır. Bunun dışında; Müslüman mahkûmlara hayır sahipleri ve vakıflar, Hıristiyan mahkûmlara da kiliseler tarafından yardım edilmiştir.²⁶⁸

Kalabend mahkûmlarının günlük yiyecek miktarları hapishanedeki diğer mahkûmlarla aynıdır. Onlara da diğer mahbusin gibi günlük ekmek tayinatından başka bir şey verilmemiştir.²⁶⁹

Mahkûmların giyecekleri muhtaç durumda olmaları şartıyla karşılanmıştır. Sinop Kaymakamlığı tarafından hapishanede bulunan muhtaç ve fakir mahkûmların, kendini hissettirmeye başlayan kış şartlarında çıplak bırakılmasının doğru olmayacağını altı çizilmiş ve Sinop'ta mevcut 163 mahkûmdan muhtaç haldeki 103'üne devlet tarafından elbise verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Sinop Meclisi'nin bu konuyla ilgili yaptığı incelemede muhtaç mahkûmların her birine bir adet İslimiye abasından potur, siyah abadan 1 adet mintan, iç çamaşırı olarak kullanılmak üzere Amerikan bezinden birer adet iç donu

²⁶⁵ BOA; ŞD. 2682/37(10 Cemaziyevvel 1316/26 Eylül 1898).

²⁶⁶ BOA; DH. MB. HPS. 54/49 (21 Rebiülevvel 1332/ 17 Şubat 1914).

²⁶⁷ Gazel, s.149.

²⁶⁸ Demirkol, s.28.

²⁶⁹ BOA; DH. MKT. 2246/125(8 Cemaziyelahir 1317/14 Eylül 1899); DH. MKT. 2333/123(18 Zilhicce 1317/19 Nisan 1900).

ve gömlek ile başlarına birer keçe külah verilmesi gerekli görülmüştür. Keçe külah hariç söz konusu giyeceklerin Sinop'taki terzi esnafına sipariş verilerek, adam başı 135 kuruşluk bir maliyetle diktirilmesi planlanmıştır. Sinop Meclisi bu kıyafetin bir tür üniforma olmasını düşünmüş ve omuz başlarına kırmızı kaytandan zincir işareti konulmasını istemiştir. Meclis-i Vâlâ'nın kararıyla poturların 2 sene iç çamaşırları ve mintanların 1 sene süreyle hapishaneye mal kaydedilmesi şartıyla kabul etmiştir.²⁷⁰ Hapishane idaresinin mahkûmlara tek tip kıyafet dikilmesini isteme nedeni mahkûmları tanıyabilmek firar esnasında yakalanmalarını kolaylaştırmaktır.²⁷¹

Hapishaneye verilen tayinatın yetmediği durumlarda Dâhiliye Nezareti'nin izni ile mahkûmların ihtiyaçları için bütçedekinden daha fazla para da kullanılmıştır. 1899 yılında Düzce ve Sinop Hapishanelerinde mahkûmlar tayinatsız ve yakacaksız zor durumda kaldıklarından yeterli akçenin harcanmasına izin verilmiştir.²⁷²

Hapishane yönetimi, sadece mahkûmlarla değil, onların dışarıda kalan yardıma muhtaç aileleri ile de ilgilenmiştir. Sinop Hapishanesi'ne gelen tahriratta idam ve müebbet kürek cezası verilen mahkûmlardan evli olanların araştırılması, ne zaman ve nasıl evlendiklerinin belirtilmesi istenmiştir. Gelen tahrirat üzerine görevliler hapishanede 5 evli mahkum bulunduğunu bildirmişlerdir. Mahkumların nasıl evlendiği konusuna ise, bunlardan üçünün, hapishane dışında serbest dolaşmalarına izin verildiği bir zamanda (Her nasılsa? İfadesi kullanılmıştır) hükümetin de izniyle Sinop'ta evlendiklerini diğer 2 mahkûmun ise tutuklanmadan önce memleketlerinde evlenmiş oldukları şeklinde açıklama getirmişlerdir. Mahkûm ailelerinin nafaka ve bakımının üstlenilmesine karar verilmiş ve hepsinin toplamda ayda 305 kuruşa geçinebileceği belirlenmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda, 5 mahkûmun ailesinin iâşesinin karşılanması ve bundan sonra mahkûmların evlenmesine izin verilmemesi kararlaştırılmıştır.

---

²⁷⁰BOA; MVL. 725/35(21 Cemaziyevvel 1283/1 Ekim 1866); MVL. 729/20.(13 Şaban 1283/21 Aralık 1866).

²⁷¹ BOA; DH. TMIK. S. 38-65 (24 Rebiülevvel 1320/1 Temmuz 1902).

²⁷² BOA; DH. TMIK. S. 22/92.(27 Şaban 1316/10 Ocak 1899).

Tablo 4: İdam ve müebbet kürek cezasıyla Sinop Hapishanesi'nde bulunup evli olan 5 mahkum ve ailelerine yapılacak yardımlar ²⁷³

Mahkumun ismi	Memleketi	Verilen Ceza	Zevcesi	Kerimesi	Çocuk Adedi	Her Ay Ödenecek Miktar
Oruçoğlu Hasan	Kastamonu	İdam	1	-	2	30
Zenci Hacı Salih	Mekke	İdam	1	-	-	30
Salih Efendi	Üsküdar	İdam	1	1	-	50
Mecid oğlu Aslan	Ladik kazası Gercik karyesi	İdam	1	2	-	75
Kasti oğlu Arşunyan	Selanik vilayeti Norakoy kazası	Müebbet kürek	1	2	-	75

Kaynak: BOA; ŞD. 1659/17 (15 Temmuz 1311/27 Temmuz 1895)

5.ASAYİŞ PROBLEMLERİ

Sinop Hapishanesi, ülke genelindeki diğer hapishanelerde de olduğu gibi fiziki, sıhhi ekonomik sıkıntılara maruz kalmıştır. Hapishanedeki güvenlik problemi, fiziki şartlardan dolayı kapasitenin üzerinde mahkûm bulundurulması, gardiyanların nitelik ve nicelik olarak yetersizliği gibi problemler hapishanede asayişin sağlanmasını

²⁷³ Mahkûmların muhtaç durumdaki ailelerinin işlerini karşılayan hapishane yönetimi bu masraftan kurtulmak için evli gelen mahkûmlar müstesna, tutuklandıktan sonra mahkûmların evlenmelerini yasaklamıştır. Daha ayrıntılı bilgi için bkz: BOA; DH. MKT. 269/63(6 Safer 1312/ 9 Ağustos 1894).

zorlaştırmıştır. Müdür ve gardiyanlarla ilgili rüşvet, darp, ve mesleğe aykırı davranışlar bir önceki bölümde açıklandığından, bu bölümde mahkumların asayiş problemlerine değinilecektir.

Hapishane içindeki olağanüstü durumlarda, her an hapishaneyi birbirine karıştırmak ve firar etmek isteyen mahkumlar hiçbir fırsatı kaçırmamışlardır. Örneğin; hapishanede 3. daire kapısı olarak adlandırılan yerdeki problemi halletmesi için hapishaneye anahtarcı çağırılmış, nöbetçi Bekir çavuş ve anahtarcı adı geçen daireye gidip kapıyı açar açmaz Nikoşli Safi ve Aslan namındaki mahkumların sopalı saldırısına uğramışlardır. Bu saldırının sebebi olarak dairelerinin sürekli açık olmaması ve bahçeye çıkamadıklarından dolayı yönetime düşmanlık beslemeleri olarak açıklanmıştır. Bahsi geçen mahkumlara nizamnamenin 85. Maddesi gereğince 21 gün müddetle pranga cezası verilmiş, ayrıca haberleşme ve görüşmeden men edilmiş ve kendilerine verilen 300 dirhem yemeğin 100 dirheme indirilmesi kararlaştırılmıştır.²⁷⁴

Genellikle hapishanede tamirat veya bir karışıklık durumunda mahkumların fırsat bulup asayiş bozduklarını anladığımız diğer bir örnekte ise; koşu alanın badana ettirilmesi esnasında mahkumlar hapishane müdürünü hırpalamış, gardiyanlar da mahkumların gözünü korkutmak ve müdafaa amacıyla birkaç el silah atmışlardır. Bu sırada kazaen gardiyanlardan biri yaralanmış ancak önemli bir şey olmamıştır. Dahiliye nezareti bu olaydan hapishane yönetimini sorumlu tutmuş ve bu olayın memurların ihmalinden kaynaklandığını düşünüp soruşturmadan sonra gerekli tahkikatın yapılacağını bildirilmiştir.²⁷⁵

Geçimlerini temin etmek üzere hapishaneden dışarı çıkardıkları eşyaları satmaya çalışan mahkumlar da vardır. Kastamonu'lu Şükrü hapishanenin pencere demirlerini sökerek satmak için dışarı çıkarmıştır. Hapishane yönetimi tarafından durumun fark edilmesi üzerine soruşturma başlatılmış ve Kastamonu'lu Şükrü çaldığı demirleri geri getirip başgardiyana teslim etmiştir. Suçluya 21 gün pranga cezası verilmiştir.²⁷⁶

Problemler hapishane içinde kalmayıp, nakil esnasında firar etmek isteyen mahkumlar da olmuştur. Mesela; Sinop Hapishanesi'nde mahkum olup başka bir davasından dolayı Kastamonu'ya gönderilmek üzere jandarmayla yola çıkan ve yolda jandarmanın tüfeğini alan Çerkez Latif isimli şahıs kaçmıştır. Arama çalışmaları

²⁷⁴ BOA; DH. MB. HPS. 147/17(6 Rebiülevvel 1331/ 13 Nisan 1913).

²⁷⁵ BOA; DH. MB. HPS. 90/2(7 Rebiülevvel 1332/3 Nisan 1914).

²⁷⁶ BOA; DH. MB. HPS. 1417/12(27 safer 1331/ 5 Şubat 1913).

sonucunda Gümüş karyesi taraflarında abluka altına alınmış ve bu sırada açılan ateşle jandarma taburundan piyade onbaşılarından İbrahim şehit olmuştur. Jandarma başçavuşu Tevfik Efendi'nin o esnada gösterdiği cesaret ve yiğitliği Sinop Mutasarrıflığı tarafından takdire şayan bulunmuştur.²⁷⁷ Sonrasında hapishane yönetimi bu olayın tekrar yaşanmaması için gereken tedbiri almaları yönünde uyarılmıştır.²⁷⁸ Bu şekilde ölümlü kazaların diğer hapishanelerde de vuku bulduğu görülmektedir. XX. yüzyılın ilk yıllarında Antalya ve Isparta hapishanelerinde, affedilen mahkumların tahliyesine muhalefet eden diğer mahkumlar tarafından çıkarılan isyanda bir jandarma askeri taşla yaralanmış ve mahkumlar pencere parmaklıklarını sökerek firara teşebbüs etmişlerdir. Bunun üzerine jandarmalar silah kullanmıştır. Bunun sonunda da idam cezasına çarptırılmış sekiz mahkûm yaralanmış ve bir mahkûm ölmüştür.²⁷⁹

Ülke içindeki siyasi gelişmeler mahkumları da ilgilendirmiş ve elde ettikleri kanuni haklarından yararlanmak istemişlerdir. Kanun-ı Esasi'nin kabul edilmesiyle siyasi suçluların aklarının önü de açılmıştır. Bu durumu haber alan Sinop Hapishanesi'ndeki mahkumlar aftar yararlanmak için isyan çıkarmış ve firar etmeye çalışmışlardır. Dahiliye Nezareti'nin de müdahalesiyle hapishane çapında önlemler alınmış ve isyan bastırılmıştır.²⁸⁰

Osmanlı Hükümeti'nin hapishanelerde nizamı sağlamak adına gösterdiği çabalara rağmen, mahkumların kanunsuz hareketleri, firar etme uğraşları, en çok zorlanılan konulardan biri olmuştur. Hapishanelerde düzen ve asayişin sağlanması için Hapishaneler ve Tevkifhaneler Müdüriyeti Umûmiyesi tarafından Kavanin ve Nizamât Kalemî mümeyyizlerine hazırlattırılan 28 Mart 1920 tarihli raporda hapishanelerin güvenliği ile ilgili şu hususlara dikkat çekilmektedir:

1- Hapishane içerisinde mahkumların şahsi eşya bulundurmasına (hükümet tarafından verilen karyola ve battaniye dışında) müsaade edilmemesi gerekir.

2- Koğuşların temizlenmesi, adeta mikrop yuvası haline gelmiş eşyaların sökülüp kaldırılması gerekmektedir. Koğuşlar bu suretle temizleneceği gibi inzibat isleri de kolaylıkla sağlanmış olacaktır.

---

²⁷⁷ BOA; DH. EUM. EMN. 3/57(17 Safer 1330/6 Şubat 1912).

²⁷⁸ BOA; DH. MKT. 2495/98 (27 Safer 1319/10 Haziran 1901).

²⁷⁹ Gönüllü, s.383.

²⁸⁰ BOA; DH. MKT. 2613/121(16 Recep 1326/14 Ağustos 1908).

3- Hapishanedeki mevcudun fazlalığı, koğuşların kalabalık olması, kontrolü ve yoklamayı tam olarak yapmayı engellemektedir. Büyük koğuşların bölünmesi ve gündüz vaktinde de elektrik ile aydınlatılması gerekmektedir.

4- Hapishanelerin kullanılmayan zemin katları elektrikle aydınlatılıp tamir edilerek yemekhane ve kış mevsiminde de teneffüshane olarak kullanılabilir.

5- Yeme, yatma, çamaşır yıkama, teneffüs yapma, ibadet yapma, ders okuma, atölyelerde çalışma, abdesthaneleri ve koğuşları temizleme, yatakları yapma gibi hapishanedeki herkesin yapması gereken işlerin tanzim edilmesi ve bunların ciddiyle uygulanması için müdüriyete kesin emir verilmesi gerekmektedir.

6- Hapishanede kurulan atölyelerde eksik aletlerin bulunması ve bunlardan bozuk olanların tamir edilerek mahkûmların buralarda çalıştırılması düzenin sağlanması adına önemlidir.

7- Suç oranlarında meydana gelen artışın dolayı mahkûmlar için yer sıkıntısının çözülebilmesi amacıyla hapishanelerdeki imkânların artırılması ve hapishaneler arasında nakil yapılması gerekmektedir.

8- Bayan hapishanesindeki mevcut mahkûm kadınların hiçbir işle uğraşmadıkları gözlenmekte bu mahkûmların dikiş dikmek ve çamaşır yıkamak gibi işlerde istihdam edilmesi hapishanelerin yararına olacaktır.

9- Kundura atölyesi ve terzihane gibi atölyelerden yararlanmak için, taşradaki hapishanelerde uzun müddet mahkûmiyet cezası almış sanat erbabının buraya nakli ve buradan sabıkalılar arasından hapishanenin nizam ve intizamını ihlal edenlerin bunlara karşılık taşraya gönderilmeleri hem asayişin temin ve hem de mahkûmlardan yararlanılması adına önemlidir.

10- Gerek ceza kanunnamesinde ve gerekse hapishaneler nizamnamesinde mahkûmlardan ahlaken düzelenlerin affedileceği ifade edilmiş olsa da, bununla ilgili bir kanuni düzenleme olmadığı için, keyfi uygulamalara neden olmaktadır. Bu hususta keyfiliği önleyecek bir sistem belirlenmesi gereklidir.

Rapordaki ifadelerden de anlaşıldığı gibi; hapishanelerde kapasitenin çok üstünde mahkûm bulunması ve fiziki şartların yetersizliğinin yanında denetimsizlik sonucu

hapishanelerin nizamnameye uygun olmayan biçimde idare edilmesi düzen ve asayişle ilgili ciddi sorunlar doğurmaktadır.²⁸¹

SONUÇ

Sinop Hapishanesi'ni, kuruluşundan Cumhuriyet dönemine kadar her yönüyle ele aldığımız çalışmada ilk olarak hapis ve hapishane kavramlarının ortaya çıkışından ve gelişiminden bahsettik. Hapis cezası ilk devirlerden beri uygulanan, uygulama şekli dönemin şartlarına göre gelişen bir olgudur. Şer'i hukukla yönetilen Osmanlı Devleti'nde özellikle Tanzimat Devri'nden sonra bu cezanın suçlulara verilmesi hız kazanmış ve bu durum hapishanelerin gelişimini, modernleşmesini de etkilemiştir. Hapishaneden bahsedildiğinde bu konuda akla ilk gelen Amsterdam Hapishanesi olup, diğerlerine göre daha disiplinli olması ve mahkumlar üzerinde olumlu sonuç sağlayabilecek psikolojik teknikler kullanılmasıyla öne çıkmaktadır. Nitekim; Osmanlı Devleti ilk zamanlarda yeni hapishaneler kurulması, var olanların tamir edilmesiyle uğraşsa da modernleşme akımının etkisiyle hapishanedeki mahkumların durumlarıyla da ilgilenmeye başlamıştır. Özellikle 1880 Hapishaneler Nizamnamesi ile hapishane çalışanlarının (müdür, gardiyan, doktor, katip) görev tanımları yapılmış, mahkumların haklarının korunmasına da yönelinmiştir.

Osmanlı hapishanelerinde mahkumlardan yararlanma yoluna gidilmesi ise çok geç dönemlere tekabül etmektedir. Batıdaki hapishaneler daha kurulurken bünyelerinde bir fabrika bulunmaktadır. Fakat Osmanlı Devleti'nde hapishanelerde üretim Tanzimat'tan sonra 1911 yılında başlamıştır. Mahkumların çalıştırılma nedeni hem kendi işlerini kazandırmak, elde edilen ücretten devlete fayda sağlamak ve mahkumları rehabilite etmektir. Sinop Hapishanesi'nde üretim konusunda ayrıntılı bilgilere ulaşılamasa da mahkumların imal ettiği ürünlerin Amerika'da bir sergiye gönderilmesi dikkat çekmektedir.

Hapishanedeki kapasite problemi imparatorluk genelinde yaşanan bir sorundur. İlave koşullarla, eklemelerle halledilmeye çalışılsa da ülkenin içinde bulunduğu şartlar

---

²⁸¹ Özçelik, s. 25.

istenen çalışmaların yapılmasına müsaade etmemektedir. Hapishaneler çok kalabalık ve insani şartlardan uzaktır. Özellikle ifade etmek gerekir ki; Sinop Hapishanesi de bu durumdan fazlasıyla muzdariptir. Hapishane’de kapasitenin üzerinde mahkum bulunmakta ve kürek merkezi olması dolayısıyla hala yeni mahkum nakli için talepler gelmektedir. Kapasite problemine nakil dışında bulunan diğer çözüm ise aflardır. Özellikle son dönemde padişahın doğum günlerinde ve dini bayramlarda af ilan edilerek hapishanelerin boşaltılması sağlanmıştır. Bunun dışında cezasının üçte ikisini çeken mahkumlar da affedilmiştir. Sinop Hapishanesi’ndeki mahkumlar da bu aftan yararlanmış ve belgelerde genellikle mahkumların sülusan affi dediğimiz cezalarının üçte ikisini çektikten sonra affedilmelerine rastlanmıştır.

Hapishanedeki bir diğer sıkıntı da asayiş problemidir. Farklı suçlardan yatan mahkumların buldukları mekan içinde sıkıntı yaratması beklenen ve olağan karşılanabilecek bir sorundur. Fakat sıkıntılar sadece mahkumlardan kaynaklanmamakta hapishane müdürü ve gardiyanlar da bazen bu sorunların baş müsebbibi olmaktadır. Sinop Hapishanesi’ndeki mahkum profiline bakıldığında içeride yatanların çoğunlukla cinayet suçlarından hüküm giymiş olduğu görülmektedir. Bunun cünha ve az da olsa kabahat suçları takip etmektedir. Ayrıca erkek suçlular hapishanenin kurulduğu dönemden Cumhuriyet’e kadar hep kadınlardan fazladır. Hapishanedeki mahkumların sayısı ise ülkenin içinde bulunduğu siyasi durumla doğru orantılı olarak değişmektedir. II Meşrutiyet’in ilanı ile imparatorluk genelindeki tüm hapishanelerde bir rahatlama olmuştur. Genel af ile hapishaneler boşalmıştır. Bu süreci takip eden I. Dünya savaşı yıllarında tekrar bir af ilan edilmiş ve izdiham hafifletilmiştir. Sinop’taki mahkum cetvellerine bakıldığında mahkum sayısının 3 ay içinde(14 Kasım 1914- 14 Mart 1915) 504’ten 99’a düştüğü görülmektedir. Savaşın başlamasından 3 yıl sonra tekrar bir af ilan edilmiştir. Bütçe sıkıntısından dolayı hapishanelerde gerekli tamiratları yapamayan devlet çareyi bu şekilde aflar çıkartmakta bulmuştur.

İmparatorluk genelindeki modernleşme ve ıslah çalışmaları kuşkusuz olarak Sinop Hapishanesi’ne de etki etmiştir. Modernleşme çalışmalarının ilk ve en önemlilerinden biri olan 1880 Hapishaneler Nizamnamesi’nde ideal hapishanenin tanımı yapılmıştır. Sinop Hapishanesi’nin bu tanıma ne kadar yaklaştığı, nizamnamedeki hükümlere ne derece uyduğu ise tartışmaya açık bir konudur. İlk olarak; nizamnamede hapishane personelinin müdür, sergardıyan, gardiyanlar, başkatip, katipler, doktor, hademe, işçi, imam, çamaşırcı ve bir kadın gardiyandan oluşması gerektiği anlatılır. Şu ana kadar tasnif edilen belgelere

göre Sinop Hapishanesi'nde müdür, başgardiyen, gardiyanlar, son dönemde 2 katip ve 1 doktor bulunduğunu görmekteyiz. Elimizde bulunan belgelerde çamaşırcı, hademe, işçi, imam ve kadın gardiyandan bahsedilmemiştir. Bunun dışında gardiyanların okuyup yazma bilmesi gerektiği ve belli yaş aralıklarına göre alınmalarına karra verilmiştir. Mahkumlara gelen para ve mektupları iletmekle de görevlendirilmişlerdir. Gardiyanların yaşları ve okuma-yazma dereceleri ile ilgili bir bilgiye sahip olmamakla beraber, mahkumların şikayet dilekçelerinden anlaşıldığı üzere para ve mektupları da her zaman kendilerine iletilmemiştir. Ayrıca nizamnamede mahkum ve gardiyanlar bir alışveriş içinde olmamalı şeklinde bir ifadeye yer verilmişken, Sinop Hapishanesi'ndeki gardiyanlar mahkumların ihtiyaçlarını para karşılığında temin etmiş ve hatta onlara kesici-delici alet dahi sağlamışlardır. Nizamnamede geçen diğer bir hükme göre, mahkumlar suçlarına göre ayrı koşullarda kalmalı ve 18 yaşından küçük tutuklular farklı koşullara alınmalıdır. Hapishanenin belgelerinden anlaşıldığı üzere koşu sıkıntısından dolayı mahkumların böyle bir ayrıma tabi tutulması çok mümkün olmamıştır. Nihayetinde 1880 Nizamnamesi'nde tasvir edilen hapishane ile Sinop Hapishanesi'ndeki şartlar çok farklıdır.

II. Meşrutiyetten sonra bilhassa siyasi suçluların mahkum edildiği Sinop Hapishanesi, Cumhuriyet sonrasında meşhur isimlere ev sahibi yapmasıyla Türkiye'nin en meşhur hapishaneleri arasında yer almıştır. Batıda Fransız İhtilali'nin simgesi haline gelen Bastille Hapishanesi gibi veya ABD'deki Alcatraz adasındaki hapishane gibi global bir üne sahip değildir. Bu çalışmada XIX. Yüzyılın sonlarından itibaren ön plana çıkan Sinop Hapishanesi'nde yaşanan sıkıntıların aslında imparatorluğun tüm hapishanelerinde ve kurumların çoğunda yaşanan sıkıntılardan farklı olmadığı ortaya konulmuştur. Yapısal ve kurumsal özelliklerinden ziyade diğer faktörlerle öne çıkan Sinop Hapishanesi özellikle Cumhuriyet sonrasında edebiyat, müzik ve popüler kültürün içinde kendine bir yer edinmiştir.

Hapishaneler üzerine yapılan çalışmalardan farklı olarak bu tezde; Sinop Hapishanesi, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi durumdan nasıl etkilendi ve bugün hapishane olarak kullanılmayan bina nasıl bu kadar meşhur oldu sorularına cevap aranmıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgelerinin kaynaklık ettiği çalışmada, hapishanenin XIX-XX. yüzyıllar arasındaki durumu aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Sinop Hapishanesi yapılan ilavelerle 1996 yılına kadar mahkumlara ev sahipliği yapmış, bu yıldan sonra boşaltılarak Kùltür Bakanlığı'na devredilmiştir. 2000 yılından itibaren ziyarete açılan cezaevi şu an müze olarak devam etmekte ve ziyaretçileri hapishanenin son döneminde görev yapan "Pala" lakaplı gardiyan gezdirmektedir. Sinop Hapishanesi şu anda Kùltür ve Turizm Bakanlığı tarafından sanat galerileri müzeleri, konaklama tesisleriyle tam teşekküllü bir kùltür kompleksi haline getirilmeye çalışılmaktadır.

KAYNAKÇA

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ BELGELERİ

BÂB-IÂLÎ EVRAK ODASI BELGELERİ:

BEO 246/18431.

BEO 298/22319.

BEO 368-27536.

BEO 432/32377.

BEO 576-43193.

BEO 900/67499.

BEO 1249/93605.

BEO 1263/94718.

BEO 1458/109278.

BEO 1476/110686.

BEO 1502/112593.

BEO 1686/126429.

BEO 1713/128471.

BEO 2109-158144.

BEO 2134/159980.

BEO 2304/172739.

BEO 2560-191987.

BEO 3007 225485.

BEO 3037/22770.

BEO 3680/289429.

BEO 3854/289020.

BEO 3920/293976.

BEO 4169/312675.

BEO 4319/323882.

DAHİLİYE EMNİYET-İ UMUMİYE BELGELERİ

DH. EUM. 2. ŞB. 2/63.

DH. EUM. ADL. 20/2.

DH. EUM. EMN. 3/57.

DH. EUM. THR. 36/33.

DH.EUM.THR. 106/36.

DH. EUM. THR. 106/59.

DAHİLİYE MEBANİ-İ EMİRİYYE VE HAPİSHANELER MÜDÜRİYETİ BELGELERİ

DH.MB.HPS. 6/8.

DH.MB.HPS. 50/15.

DH. MB. HPS. 50/16.

DH.MB.HPS. 54/49.

DH.MB.HPS. 57/53.

DH.MB.HPS. 85/69.

DH. MB. HPS 87/44.

DH.MB.HPS. 89/ 7.

DH. MB. HPS. 91/24.

DH. MB. HPS. 90/2.

DH.MB. HPS. 112/44.

DH.MB.HPS. 143/22.

DH. MB. HPS. 146/32.

DH.MB.HPS. 147/5.

DH. MB. HPS. 147/17.

DH. MB. HPS. 147/21.

DH.MB.HPS. 147/24.

DH.MB.HPS. 148/113.

DH.MB.HPS. 162/96.

DH. MB. HPS. 1417/12.

DH.MB. HPS. 147/18.

DH. MB. HPS. M. 35/93.

DH.MB. HPS.M.37/27.

DH.MB.HPS.M. 95/7.

DAHİLİYE MEKTUBİ KALEMİ BELGELERİ

DH.MKT. 15/33.

DH. MKT. 111/37.

DH. MKT. 140/20.

DH. MKT. 269/63.

DH. MKT. 297/36.

DH. MKT. 393/53.

DH. MKT. 395/53.

DH. MKT. 400/56.

DH. MKT. 405/76.
DH. MKT .430/45.
DH. MKT. 431/1.
DH.MKT. 475/9.
DH.MKT. 477/68.
DH.MKT. 527/49.
DH.MKT. 601/69.
DH.MKT. 691/8.
DH. MKT. 731/72.
DH.MKT. 861/8.
DH. MKT 869/ 91.
DH.MKT 954/77.
DH.MKT 1209/67.
DH. MKT 1226/84.
DH. MKT 1370/88.
DH.MKT 1387/2.
DH. MKT 1398/74.
DH.MKT 1537/ 45.
DH. MKT 1540/3.
DH.MKT 1625/10.
DH. MKT 1631/44.
DH. MKT 1651/75.
DH.MKT 1652/76.
DH.MKT 1661/63.

DH. MKT 1677/76.

DH.MKT. 1755/54.

DH. MKT. 1814/19.

DH. MKT. 1924/87.

DH. MKT. 1936/64

DH. MKT. 1953/108.

DH. MKT. 1986/23.

DH. MKT. 2268/58.

DH. MKT. 2246/125.

DH.MKT. 2333/123.

DH.MKT. 2401/98.

DH.MKT. 2421/48.

DH.MKT. 2495/98.

DH. MKT. 2509/109.

DH. MKT. 2513/ 97

DH.MKT. 2613/121.

DH. MKT. 2620/77.

DAHİLİYE ŞİFRE KALEMİ BELGELERİ

DH.ŞFR. 373/128.

DAHLİYE TESRİ-İ MUAMELAT VE ISLAHAT KOMİSYONU

DH.TMIK. M 87/18.

DH.TMIK. M 148/21.

DH. TMIK. M 225/25.

DH. TMIK. M 241/1.

DH.TMIK.M 247/24.

DH. TMIK. S 19/48.

DH. TMIK. S 22/13.

DH.TMIK.S 22/92.

DH.TMIK.S 38-65.

DH.TMIK.S 50/45.

DH.TMIK.S 59/24.

DH.TMIK.S 72/60.

DAHİLİYE UMUR-I MAHALLİYYE VE VİLAYAT MÜDÜRLÜĞÜ BELGELERİ

DH. UMVM. 71/5.

İRADELER ADLİYE VE MEZAHİB BELGELERİ

İ.AZN 10-19.

İ.AZN 19/36.

İ.AZN 19/39.

İ.AZN 20/2.

İ.AZN 23/4.

İ.AZN 24/4.

İ.AZN 24/8.

İ.AZN 26/27.

İ.AZN 26/33.

İ.AZN 27/3.

İ.AZN 43/9.

İ.AZN 52/5.

İ.AZN 54/37.

İ.AZN 111/23.

İRADERLER BAHİRİYE BELGELERİ

İ.BH 10/15.

İRADERLER DAHİLİYE BELGELERİ

İ. DH 145/7471.

İ.DH 939/74391.

İ.DH 1095/85854.

İRADERLER MECLİS-İ MAHSUS BELGELERİ

İ.MMS 139/12.

İ.MMS 191/1.

İRADERLER MECLİS-İ VÂLÂ BELGELERİ

İ.MVL 444/19756.

İ. MVL 525/23568.

MAARİF NEZARETİ MEKTUBİ KALEMİ BELGELERİ

MF.MKT 158/14.

MECLİS-İ VÂLÂ RİYÂSETİ BELGELERİ

MVL 694-62.

MVL 725/35.

MVL 729/20.

MVL 736/21.

MVL 741/50.

ŞÛRA-YI DEVLET BELGELERİ

ŞD 1644/27.

ŞD 1653/6.

ŞD 1663/22.

ŞD 2682/37.

TEFTİŞAT-I RUMELİ EVRAKI

TFR. I.ED 9/816.

TFR.I. MKM 7/603.

YILDIZ SADARET RESMÎ VE HUSUSÎ MARUZAT BELGELERİ

Y.A. HUS 505/76.

Y.A. RES 78/73.

ZAPTİYE NEZARETİ BELGELERİ

ZB 157/97.

ZB 422/93.

ZB 437/95.

DH. MUI. 67/41.

ŞD. 1698/3.

ARAŞTIRMA ESERLER VE MAKALELER

ADAK Ufuk, XIX. Yüzyılın Sonları XX. Yüzyılın Başlarında Aydın Vilayeti'ndeki Hapishaneler (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2006.

AKBULUT İlhan, İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 52, Sayı 1, Ankara 2003.

AKGÜNDÜZ Ahmet, Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Diyarbakır, 1986.

AKMAN Mehmet, Osmanlı Ceza Hukuku Çalışmaları Üzerine Bir İcmal, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 3, Sayı 5, 2005.

ATAR Zafer, 20. Yüzyıl Başlarında İstanbul Hapishane-i Umumi'de Mahkûmların Üretim Faaliyetleri, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sayı 34, Nisan 2015, ss.19-34.

----- 20. Yüzyıl Başlarında Turgutlu Hapishanesinin Genel Durumu, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 9, Sayı 1, 2011.

AVCI Mustafa, Osmanlı Uygulamasında İnfazı Özellik Gösteren Hapis Türleri: Kalebentlik, Kürek Ve Prangabentlik, Yeni Türkiye, Sayı 45, (Mayıs-Haziran).

AYDIN Mehmet Akif, Türk Hukuk Tarihi, Beta Yayınları, İstanbul 2013.

BERKES Niyazi, Türkiye'de Çağdaşlaşma, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002.

BOZKURT Nurgül, XX. Yüzyıl Başlarında Kütahya Hapishanesinin Genel Durumu, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, c.5, S.21, Bahar 2012.

CANDAN Rabia Beyza, 1840 Tarihli Ceza Kanunname-i Hümayunu İncelemesi, Cilt 1, Sayı 1, Ocak 2015.

CEZA KANUNNAME-İ HÜMAYUNU, Düstur, Cilt 1, Birinci Tertip, Matbaa-yı Amire, 1289.

ÇALIŞKAN İbrahim, İslam Hukukunda Ceza kavramı ve Hadd cezaları, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 31, 40. Yıl Özel Sayısı.

DAŞCIOĞLU Kemal, Osmanlı Devleti'nde Hapishaneler ve Sinop Hapishanesi İle İlgili Arşiv Belgeleri, XV. Türk Tarih Kongresi, Eylül 2006, Ankara, ss. 1333-1350.

DEMİR Emel, Osmanlı Devleti'nde Hapishane Reformu: Çanakkale Hapishanesi Örneği, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, , Çanakkale 2013.

DEMİREL Fatmagül, Osmanlı Usul-ı Muhakemat-ı Cezaiye Kanununda Hapishaneler, Hukuk ve Adalet Dergisi, Sayı 6-7, Ekim 2005.

----- Osmanlı Adliye Teşkilatında Yaşanan Sorunların Hapishanelere Yansıması (1876-1909); Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza 18.-20. Yüzyıllar, (Der: Noemi Levy ve Alexandre Toumarkine), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

DEMİRKOL, Kurtuluş, II. Meşrutiyet Döneminde Edirne Vilayeti Hapishaneleri, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2012.

DEMİRTAŞ Timur, Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların Evrimi, (Ed. Emine Gürsoy Naskali-Hilal Oytun Altun) Hapishane kitabı, Kitabevi, İstanbul 2005.

DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI, Kur'an-ı Kerim Meali, (Haz. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011.

EBU ZEHRA Muhammed, İslam Hukukunda Suç ve Ceza, (Çev: İbrahim Tüfekçi), Kitabevi, İstanbul 1994.

ERİM Neşe, Osmanlı İmparatorluğunda Kalebendlik Cezası Ve Suçların Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme, Osmanlı Araştırmaları IV, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984.

HEYD Uriel, Studies In Old Ottoman Criminal Law, (ed. V.L. Menage), Clarendon Pres, Oxford 1973.

GAYRETLİ Mehmet, 1858 Osmanlı Ceza Kanununun Kaynağı Üzerindeki Tartışmalar Ve Bu Kanuna Ait Bir Taslak Metnin Bir Kısmıyla İlgili Değerlendirmeler, e- akademi dergisi, Sayı 106, Aralık 2010.

GAZEL Ahmet Ali, Tanin Muhabiri Ahmet Şerif Bey'in Notlarında Osmanlı Hapishaneleri, (Ed. Emine Gürsoy Naskali- Hilal Oytun Altun), Hapishane Kitabı, Kitabevi, İstanbul 2010.

GÖKMEN Ertan, 1915 Yılı'nın İkinci Dört Aylık Döneminde Manisa ve Kazalarındaki Hapishânelerde Mahkûm ve Mevkûflar, Manisa Barosu Dergisi, Sayı 93, Manisa 2005.

GÜL Abdülkadir, Osmanlı Taşrasında Suç ve Suçlular, (1919 Ocak Ayı Erzincan Sancağı Örneği),Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt XVII, Sayı 1-2, Haziran 2013.

GÖNÜLLÜ Ali Rıza, Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Isparta Hapishanesi, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 29, Bahar 2011.

KAYMAZ Seydi, 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 87/4. Maddesinde Düzenlenen Neticesi Sebebiyle Ağırlaşmış Yaralama Suçu, TBB Dergisi, Sayı 58, 2005.

KOÇU Reşat Ekrem , Eski İstanbul'un Ünlü Hapishanesi Baba Cafer Zindanı, Hayat Tarih Mecmuası S.6, 1976.

KONAN Belkıs, Osmanlı Devleti'nde Çocuk Düşürme Suçu, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 57, Sayı 4, ss.319-335.

KOŞUM Adnan, İslam Hukukunda Cezayı Ağırlaştırıcı Nedenler; (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1999.

KURU Alev Çakmakoğlu, Sinop Hapishanesi, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2004 Ankara.

MAŞALI Münteha, Osmanlı'da Ölüm Cezası, Yeni Türkiye Dergisi, Sayı 45, Mayıs-Haziran 2002.

MENEKŞE Ömer, XVII. Ve XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Hırsızlık Suçu ve Cezası, (Basılmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1998.

MEVLÂNZÂDE Rıfat, Mevlânzâde Rıfat'ın Anıları, (Haz: Metin Martı), 2. baskı, Arma Yayınları, İstanbul 1992.

MUMCU Ahmet, Osmanlı Hukunda Zulüm Kavramı, Sevinç Matbaası Ankara 1972.

ORAT Jülide A., Fadimana Çelik, Diyarbakır Vilayeti Hapishaneleri, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 7, İlkbahar 2011.ss.73-95.

ÖZÇELİK Mücahit, Mütareke Döneminde Osmanlı Hapishanelerinin Durumu, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, Yıl 7, Sayı 14, Güz 2011.

ÖZDEMİR Şuayip, Cezaevi Din Hizmetlerinin Yeterlilik Sorunu, (Ed. Emine-Gürsoy Naskali- Hilal Oytun Altun), Hapishane Kitabı, Kitabevi, İstanbul 2010.

SANER Yasemin, Osmanlı'nın Yüzlerce Yıl Süren Cezalandırma ve Korkutma Refleksi: Prangaya Vurma, (Der. Noemi Levy-Alexandre Toumarkine), Osmanlı'da Asayiş Suç ve Ceza 18.-20. Yüzyılları İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

ŞAFAK Ali, Mezheblerarası Mukâyeseli İslam Ceza Hukuku, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1977.

ŞEN Hasan; The Transformation of The Politics of Punishment and The Brith of Prison in the Ottoman Empire (1845-1910) , (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul 2005.

----- Osmanlı'da Hapishane Mefhumu, (Der. Noemi Levy- Alexandre Toumarkine), Osmanlı'da Asayiş Suç ve Ceza: 18. Ve 20. Yüzyıllar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Basım Tarihi Yok, İstanbul.

ŞEN Ömer, Osmanlı'da Mahkum Olmak: Avrupalılaşıma Sürecinde Hapishaneler, Kapı Yayınları, İstanbul 2007.

TEMEL Mehmet, XX. Yüzyılın Başlarında Menteşe Sancağı Hapishaneleri, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı 26.

TEKİN Saadet, Dr polliç Bey'in 1918 Tarihli Raporuna Göre Berlin ve Aydın Vilayeti Hapishanelerine Genel Bir Bakış, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı 24, Güz 2008.

TEKİN Saadet, Özkes Sevilay, Cumhuriyet Öncesi Türkiye'de Hapishane Sorunu, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt: VII, Sayı: 16-17, (2008/Bahar-Güz), ss: 187-201.

UNAN Fahri, İdeal Cemiyet İdeal Hükümdar İdeal Devlet: -Kınalı-Zade Ali'nin Medine-i Fazıla'sı, Lotus Yayınevi, Ankara 2004.

ÜNAL Duygu, Koşuların Sağır ve Dilsiz Şimdi Sinop Cezaevi, <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/hgdmakale/2014-2/23.pdf>, (10.08.2015).

YAKUT Esra, Tanzimat Dönemi'ne Kadar Osmanlı Hukuku'nda Ta'ziri Gerektiren Suçlar ve Cezaları, Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları, Sayı 2, 2006 (Güz), ss.25-40.

YAZICI Ömür, 812 Numaralı Aydın Ayniyat Defteri'nin Transkripsiyon Ve Değerlendirilmesi, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa 2015.

YILDIRIM Tamer, Matbuat Âleminde Mevlânzâde Rıfat'la Bir Gezinti", History Studies, Cilt 5, Sayı 3, Mayıs 2013.

YILDIZ Gültekin, Osmanlı Devleti'nde Hapishane Islahatı(1839-1908), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2002.

YILDIZ Gültekin, Mapushâne, Kitabevi, İstanbul 2012.

YILDIZTAŞ Mümin, Mütareke Döneminde Suç Unsurları ve İstanbul Hapishaneleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1997.

YILMAZ Cevdet, Tarihi Sinop Kalesi Cezaevi, Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı 22, Temmuz 2009.

ANSİKLOPEDİLER-SÖZLÜKLER

ACAR İsmail, Osmanlılarda Zina Suçu ve Cezası, Türkler, Cilt 10. ss. 83-90.

AVCI Mustafa, Osmanlı Hukukunda Para Cezaları", Türkler, Cilt. 10.ss.83-90.

AYDIN Mehmet Akif, Osmanlı Ceza Hukuku, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 7, Yeni Türkiye Yayınları, 1993, ss. 478-482.

BARDAKOĞLU Ali, "Hadd", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt 14,1996.

----- "Hapis", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt 16, İstanbul 2006.

BAŞOĞLU Tuncay, ‘‘Ta’zir’’, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt 40, 2011.

BAYINDIR Abdülaziz, ‘‘Orneklerle Osmanlı'da Ceza Yargılaması’’, Türkler, Cilt 10, ss.69-82.

CEZA VE TUTUKEVLERİ, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 2, İstanbul 1993.

ÇOLAK Abdullah, İslam Ceza Hukukunda Hafifletici Sebepler, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1999.

DAĞCI Şamil, ‘‘Kıyas’’, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt 25, 2002.

DEVELLİOĞLU Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Aydın Kitabevi, Ankara 1988.

EKLER

EK 1: Tarihi Sinop Cezaevi'nin Dış Cepheden Görünüşü.

EK 2: Koğuşların Dış Cepheden Görünüşü.

EK 3: 2000 Yılından İtibaren Ziyaretçileri Ağırlayan Sinop Hapishanesi'nin Müze Kapısı.

EK 4: Eski Sinop Cezaevi'nin Pala Lakaplı Gardiyanı.

EK 5: Hapishanede Çekilen Parmaklıklar Ardında Adlı Diziden Hatıra Fotoğrafi.

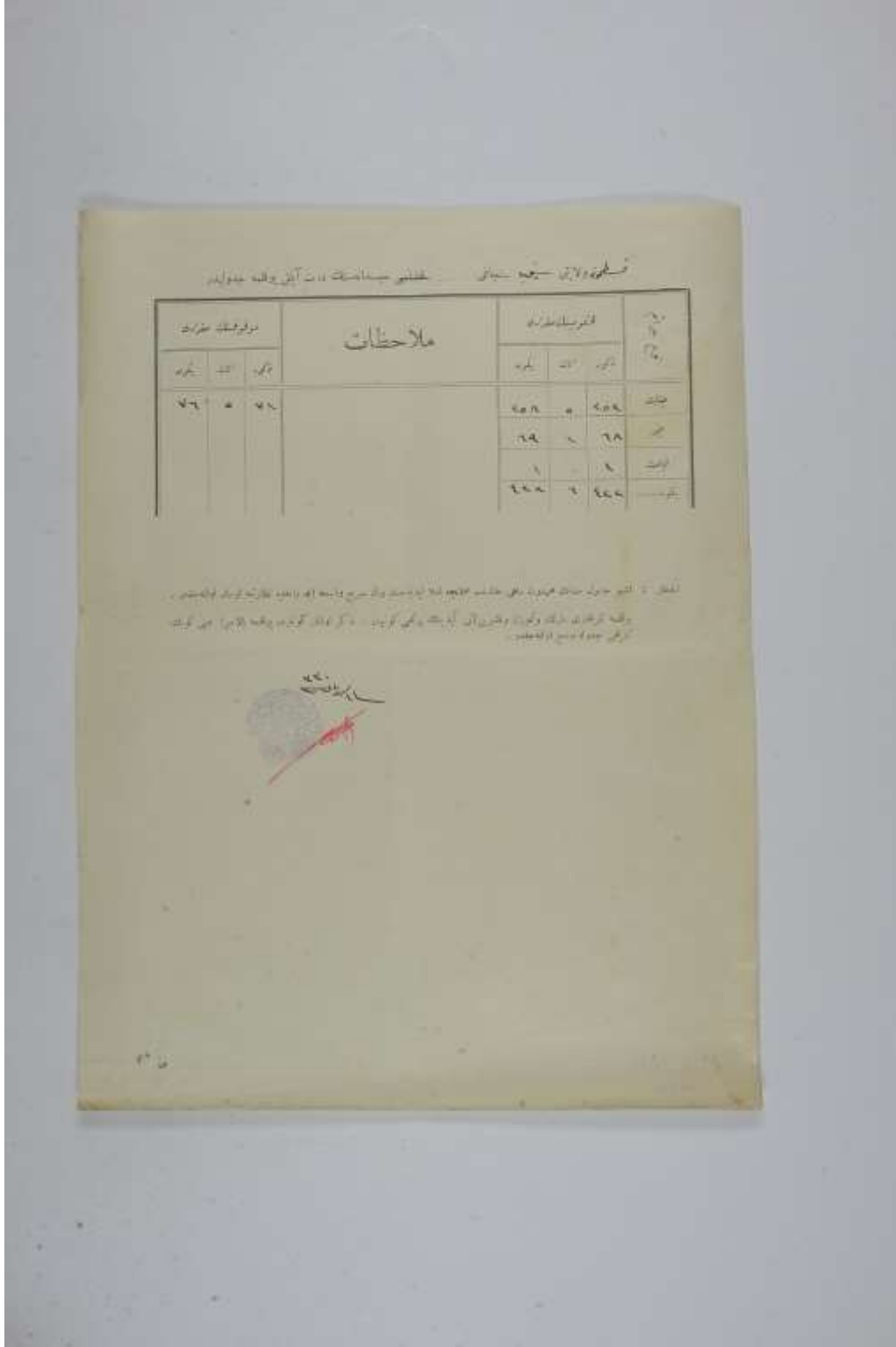

EK 6: Sinop Hapishanesi'nin Giriş Kapısından Görünüşü.

EK 7: Hapishaneden Gönderilen Yoklama Cetvellerine Bir Örnek. (DH. MB. HPS. M. 19-22)

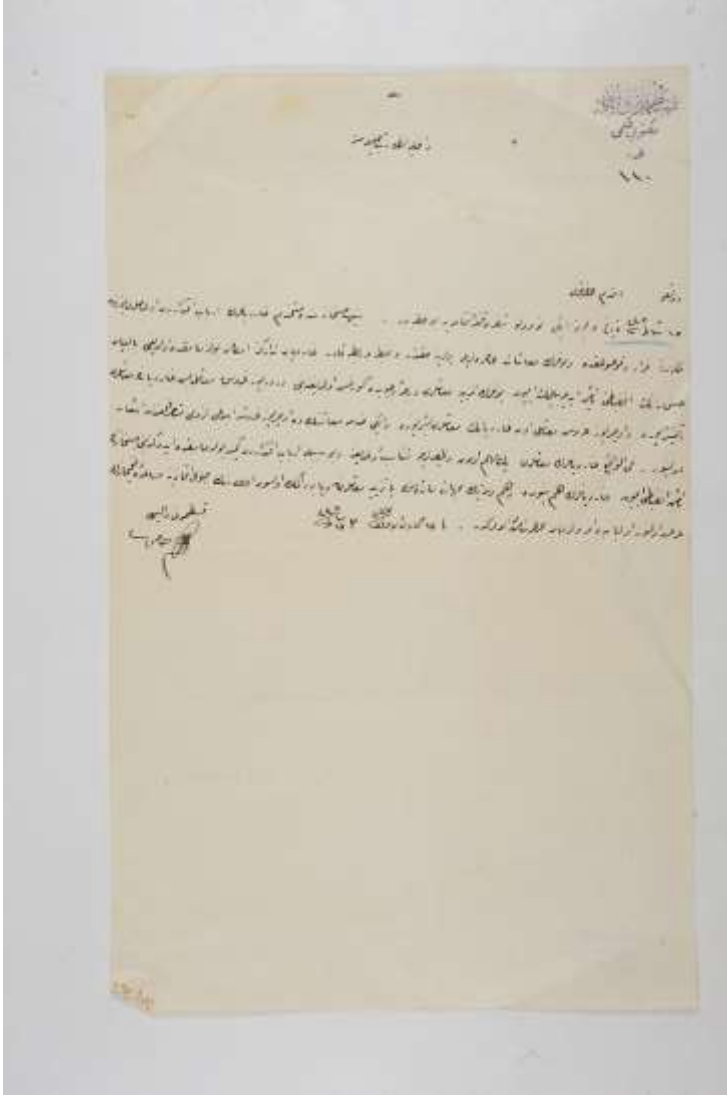
EK 8: Sinop Hapishanesi'nin Mevki, Yüzölçümü Gibi Hususları Açıklayan Cetvel.
(DH. MB. HPS. M. 10/25)

مقامتہ عالیہ موجود حبس خانہ لہور دہلیہ نظارتہ وریدہ پشیمانوانہ دارمواؤں رقمبردار

اولادک آسہ	تعمیرت	تعمیرت آسہ	سینوپ
اولادک آسہ	سینوپ	حبس خانہ سینوپ میں رہائش وزارتہ اولادک آسہ	سینوپ
ایضاً محسوس حبس خانہ واریمہار۔		واریمہار۔	
حکم شہک مایر اسٹیجیو آسہ اولادک		حکم شہک مایر۔	
۳۳۹ مائیں کلاؤں اولادک رکھی گئی ہیں موجود ہیں۔	۶۸۸	۶۸۸	۶۸۸
حبس خانہ کلمیں و تیسری اسٹیک علیحدہ درجہ میں حکومت کوالٹی و انتظامہ و عمارت و حکمران آسہ مائیں مائیں کوالٹی	مقامتہ عالیہ پشیمانوانہ دارمواؤں رقمبردار وزارتہ اولادک آسہ		
حبس خانہ کلمیں و تیسری اسٹیک علیحدہ دارمواؤں رقمبردار کوالٹی	مقامتہ عالیہ پشیمانوانہ دارمواؤں رقمبردار وزارتہ اولادک آسہ		
حبس خانہ کلمیں و تیسری اسٹیک علیحدہ دارمواؤں رقمبردار کوالٹی	مقامتہ عالیہ پشیمانوانہ دارمواؤں رقمبردار وزارتہ اولادک آسہ		
حبس خانہ کلمیں و تیسری اسٹیک علیحدہ دارمواؤں رقمبردار کوالٹی	مقامتہ عالیہ پشیمانوانہ دارمواؤں رقمبردار وزارتہ اولادک آسہ		

مقامتہ عالیہ پشیمانوانہ دارمواؤں رقمبردار

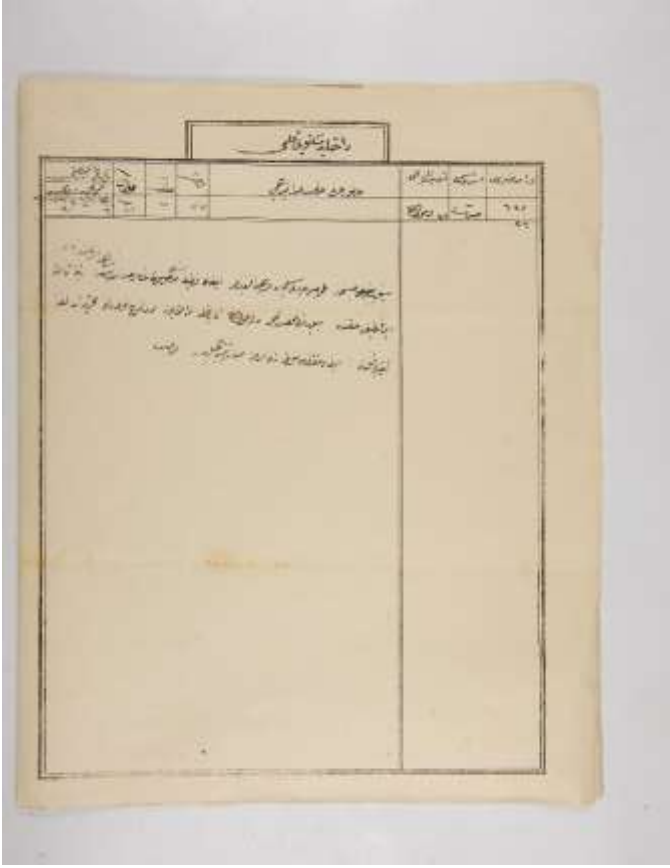
EK 9: Gardiyanların Maaşlarına Yapılacak Zammı Açıklayan Belge (DH. MB. HPS. M. 37/27)

EK 10: Hapishanedeki Hasta Mahkumlar İçin Uygulanacak Prosedürü Anlatan Belge (ŞD. 2682/37)

EK 11: Sinop Hapishanesi Müdürlerinden Süleyman Vehbi Efendi'nin Rütbe-i Salise ile Ödüllendirilmek İstediğini Anlatan Belge

EK 12: Tarihi Sinop Cezaevi'nde Sabahattin Ali'nin Yattığı Koğuş (12 Mayıs 1933-30 Ekim 1933)

EK 13: 1913-1916 yılları arasında Sinop'a sürgün edilen Refik Halit Karay

EK 14: 1913 yılında Sinop'a 15 yıl Mahkumiyetle Gönderilip Burada 1 yıl Kaldıktan Sonra Rusya'ya Kaçan Mustafa Suphi

